

ДРОГОБИЧЧИНА

ЗЕМЛЯ ІВАНА ФРАНКА

Том II

SHEVCHENKO SCIENTIFIC SOCIETY
SOCIETE SCIENTIFIQUE SEVCENKO
SCHEWTSCHENKO
GESELLSCHAFT DER WISSENSCHAFTEN

Volume XXXII

**DROHOBYCHCHYNA
— ZEMLA IVANA FRANKA**

**The Regional Territory of the Town of Drohobych
In Western Ukraine**

Volume 2-nd

Collection of geographical, historical and
ethnographical materials
by
Luke Luciw, Ph.D.

New York — Paris — Sidney — Toronto

1978

НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ІМ. ШЕВЧЕНКА
УКРАЇНСЬКИЙ АРХІВ
Том XXXII

**ДРОГОБИЧЧИНА
— ЗЕМЛЯ ІВАНА ФРАНКА**

Редактор
д-р Лука Луців

Ню Йорк — Париж — Сидней — Торонто

1978

КОМІСІЯ РЕГІОНАЛЬНИХ ДОСЛІДІВ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проф. д-р Василь Лев
голова

Поручили до друку:

Проф. д-р Василь Лев
д-р Лука Луців

Library of Congress Catalog Card Number: 78-059571

Видано коштом:

"Центрального Комітету Дрогобичан",
21 Collins St., Cranford, N. J. 07016

**ДРОГОБИЧЧИНА — ЗЕМЛЯ
ІВАНА ФРАНКА**

**Збірник географічних, історичних та
етнографічно-побутових і мемуарних матеріалів**

Том II-ий

*Дещо з історії
Дрогобича і Дрогобиччини*

Д-р Віктор Пацлавський

ДРОГОБИЧ ПЕРЕД ЛИСТОПАДОВИМ ЧИНОМ

1. ДЕШО З ІСТОРІЇ ДРОГОБИЧА

Дрогобич із своїм прадавнім способом наварювання соли із солянкових веж є безперечно одною з найстарших осель Галицької Землі, що сягає давниною не лише у середновіччя, а зовсім певно теж у старинні віки. Це відкрите для подорожнього руху від півночі, сходу й заходу та сусідуюче від півдня зі скільським і турчанським просміками, перехрестя торговельних шляхів від правіків ірансько-скитського, агатирсько-антського, слов'янського походження.

Від сумерків давнини добували тут з доволі плитких прошарків солянку, з якої виварювали у відповідних спорудах знаменитої якості сіль, яка стала предметом пожвавленого товарообміну зі сусідніми країнами, які соли потребували. Величезні простори карпатських гірських долин і полонин давали Дрогобичеві, осередкові Підкарпаття, дуже добру нагоду стати центром випасу та торгівлі рогатою худоби, биками обабіч карпатських гір.

Ще перед першою світовою війною удержанувалась усна передача, що прилягаючий від півночі до саліни та до церкви Чесного Хреста, висипаний людськими руками горбок, що досі зовуть його "Котячим Замком", на якому востаннє стояла посілість ред. Созанського і його зятя, судді та бурмістра д-ра О. Костшемського, був колись осідком до історичного князя-володаря тієї ж копальні соли та довколишніх просторів. В тому місці, на нашу думку, повинні бути переведені археологічні розкопи, які розслідили б минуле первісної дрогобицької оселі. Характеристична побудова невеликих купецьких домиків на сусідуючій із саліною вуличці званій "Солоний Ставок", установлених у півколесо, з площею по середині, позволяє догадуватись, що там була первісна торговиця міста, заки ще польські королі надали місту "магде-

бурзьке право", яке принесло зі собою перенесення торгово-ремісницького центру до розбудованого тоді ринку з ратушем.

Нема історичних доказів на те, щоб Дрогобич у часі, коли почалась українська княжа доба, став колинебудь осідком наших князів. Однаке велике скупчення малих, але тісно зі собою злучених громад-передмість, які опісля увійшли в склад громади Дрогобич, (Завіжна, Зварич, Задвірна, Вйтівська Гора, Плебанія, Чесно-Хресне передмістя, Трускавецьке передмістя, т. зв. Гірка, Млинки Сивкові і Школьникові і т. д.), а також значне число церков, бо аж сім, з котрих деякі, прим. Чесного Хреста, Св. П'ятниць і Св. Юра, були старовинні та викликували подив для свого суто народнього стилю й майстерного виконання, — вказують на те, що Дрогобич належав до багатих та густо заселених місцевостей.

Задля солянкових веж-керниць, які належали до короля ("королівщина"), Польща вже в зааранні окупації галицьких земель включила Дрогобич у свою господарську орбіту, чого свідоцтвом може послужити факт, що король Ягайло 1392 року побудував у центрі міста величавий ґотицький костел зі стилевою дзвіницею, вживаною на протязі століть на тюрму. Він теж віддав жидівським купцям і ремісникам під "гетто" т. зв. "лан" в північно-західній частині міста з великою синагогою посередині. Цей "лан" лучився з торговельною серединою міста через т. зв. "Малий ринок".

Але ніхто з наших княжих володарів, ніхто з польських королів, ні з габсбурзьких цісарів до початків 19 ст. не прочував, які величезні багатства криють в собі надри дрогобицької землі. Копальні солі в Стебнику, Трускавці та Колпці, копальні потасових солей або т. зв. каїніту в Стебнику та Колпці, джерела лікувальних мінеральних вод та боровина в Трускавці, а надівсе перед першою світовою війною найвидатніші в усій Європі — джерела нафтової ропи, газів та парафіні в Бориславі, Тустановичах, Мразниці, Східниці, Уричі та низці інших гірських та підгірських громад Дрогобиччини, — а дальше одинока на європейському континенті копальня озокериту (земного воску) в Бориславі. Ці безмірні багатства підземельні Дрогобицької Землі, повинні були закріпити фундамент нової української Держави, бо ж нафта під теперішню пору моторизації сухопутних, морських та повітряних сил стала найбільш пошукуваним та побажаним предметом світової господарської політики. Під час нашого державного будівництва наша нафта не відограла належної ролі, ми не вміли доцінити цього важливого предмету нашого національного майна, а вважали її тільки чомусь доменою чужинецького капіталу.

І коли десятки наших мільярдів загарбали чужинці, користаючи з нанесеного нам панциною комплексу меншевартости наших батьків і дідів, — то на потіху нам лишилась хіба тільки пальма першенства у відкритті бориславських родовищ ропи та воску. Бо ніхто інший, лиш

Д-р Віктор Пацлавський

наші "ріпники" у перших десятках 19 ст. почали наверчувати плиткі викопи на те, щоби дістати з них дещо ропи, якої вживали як смаровила до господарських знарядів. Ті ж наші селяни викопували ями в землі, звані "дучками", які, полишенні на ніч, слідуючого ранку були вже повні густого земного воску, якого вживали вони для домашніх потреб (свічки) та продавали жидівським покупцям за гроши, або за горівку. Ще до останніх часів звалася частина Борислава-Волянки, що була колись громадським пасовиськом та сусідувала з Тустановичами, "Дучками". Ці безіменні українські "ріпники" були не лише відкривцями бориславських злож бітумінів, але також посередньо причинилися до епохального винаходу рафінованої чи дестильованої нафти до освітлювання ламп; вони ж — у початках 50-тих років мин. стол. — віддали бориславську ропу львівському аптекареві Петрові Міколяшеві до хемічної аналізи і цей Міколяш став першим у світі винахідцем та дестиллятором нафти. Тоді щойно почалася раціональна експлуатація бориславсько-східницько-урицької ропи шляхом наверчування т. зв. "канадійських" свердловин, а з початком 60-тих рр. повстала в Дрогобичі перша дестиллярня та рафінерія нафти "Гартенберг і Ердгайм", яка опісля перейшла на власність акційного товариства "Галіція".

Кінчаючи цю публічну, але для зрозуміння описуваних у моїх спогадах дигресію, вертаємо до головної теми.

Отсі вступні завваги з історії та господарсько-культурного життя Дрогобиччини, здавалось би, не лучаться безпосередньо з головною темою моїх споминів, тобто з політичними подіями на переломі 1918/1919 років. Та щоб зрозуміти, такий складний, характер українського життя на дрогобицькому терені, треба було конечно зачати від повищих завваг. Бо як складною та різнородною була динаміка Дрогобиччини, обумовлена винятковими господарськими обставинами, так теж у швидкому, справді "американському" темпі розвивалася соціальна та національна активність цієї країни. Ніде інде не появився так скоро тип свідомого своїх прав, зарганізованого українського нафтово-го робітника, як у Бориславі та Східниці, чи лісового дроворуба в дрогобицько-синевідських та турчанських проваллях карпатських гір, чи тип національно свідового ("франківського"), обізнаного з книжкою й газетою, недоступного дурійці московофільства, селянина. Доказом, що неспокійний дрогобицький терен після нашої поразки державницьких змагань 1919/1920 рр., став тереном нових дискусій, шукань нових шляхів та ідеологічних конфліктів, може послужити факт, що в Дрогобиччині не пізніше, а може раніше, чим у Львові, явився тип комуніста-доктрина. Тут повставали перші сутички партій, опертіх на національний світогляд, з неофітами комунізму, задивленими у "принадні" перспективи "самостійності" Радянської України, які опісля у трагічній конфронтації в 1939-40 рр. ставали першими жертвами московсько-большевицьких арештів, заслань та розстрілів.

Але ж бо й не було більшого патріотизму та готовості до жертв для України, не було більш безкомпромісовых бійців за національні ідеї, як в Дрогобичі та його округі. У перших рядах борців за українські права на львівському університеті в 1910 р. поклав своє молоде життя Адам Коцко з Млинків, Дрогобицького присілка. У виборах до австрійського парламенту в 1911 р., у т. зв. "левенштайнівських виборах", (бо урядовим кандидатом був польсько-жидівський консерватист д-р Левенштайн), коли на приказ молодого австрійського старшини військо спрямувало свої кріси проти українських виборців, що йшли збитою павою до виборчого льокалю, впало трупом кілька наших міщан з пок. Дмитром Татарським на чолі. Оповиті авреолею мучеництва імена уродженців Трусавця, Біласа й Данилишина, чи дрогобичан Зенона Коссака й Михайла Смоли, не згадуючи інших героїв-борців за українську справу, дають наглядне свідоцтво, що ця гаряча та неспокійна земля видала також багато палких сердець, повних широї любові до України. І коли в переломових подіях 1919 р. з'явилися на дрогобицькому терені деструктивні, а то й анархічні, явища, то глибоко закорінений патріотизм та гін до державно-творчої праці дрогобичан перемагали ці спорадичні відхилення від прямолінійності.

2. ДРОГОБИЦЬКІ ГРОМАДИ, ЗНАТНІШІ РОДИ, МІСЦЕВІ ДІЯЧІ

Здавна славився Дрогобич великою скількістю українського міщанства, яке плекало давні традиції та ще по кінець 19 ст. вживало стародавніх строїв, жінки широких запасок і чіпців, чоловіки довгих капот. Роди Бориславських, Вариводів, Веселих, Гевриків, Горницьких, Городиських, Гутовичів, Гавдяків, Данилевичів, Зваричів Калужняцьких, Кокорузів, Кобринів, Колінків, Коссаків, Кічоровських, Коцків, Коцюбів, Кузьминів, Куйдичів, Кулічків, Кушнірів, Кушнірів-Дереваків, Крайчиків, Лободичів, Мартинюків, Меляників, Микитинів, Мицавків, Мацюраків, Модрицьких, Неговичів, Німиловичів, Озимкевичів, Осеоедчуків, Пагутів, Петрикевичів, Романяків, Смольницьких, Стронських, Татарських, Тимочків, Угринів, Хемичів, Черевків, Шипайлів, Флюнтів, Ясеницьких і Яцевих та багатьох інших — це тільки частина імен, зв'язаних історично з Дрогобичем. Борислав мав своїх Брошнівських, Дубів, Дудураків, Ковальських, Криськів, Кулинничів, Лопатів, Петриків, Стоцьких, Сасиків, Терлецьких; Тустановичі своїх Бабичів, Баб'яків, Вавриків, Гаврилових, Драгаків, Зарицьких, Ількових, Макарів, Попелів, Терлецьких, Турових, Тустанівських, Яворських та інших, — Мразниця своїх Андрушкових, Добошів, Іванчуків, Лейбичів, Пількових, Пелехачів, Тиранів, Тустанівських, Яньових, — а Східниця своїх Бобешків та інші заслужені роди.

Дрогобич та Дрогобиччина мали перед та під час першої світової війни велике число української інтелігенції, національно активного духовенства, такого ж учительства, суддів, адвокатів, інженерів, судового та скарбово-податкового персоналу. Сам повітовий суд у Дрогобичі (окружного суду там ніколи не було), який начислював 36 відділів цивільних і карних і був найбільшим повітовим судом в австрійській монархії, мав 1914 року 24 суддів, з чого кругло 10 свідомих українців. Пригадую спідуючі іхні прізвища: Іван Грабовенський, (опісля отаман УГА), Юліян Дроздовський, д-р Микола Бодруг, д-р Осип Зятик, д-р Богдан Левицький, Микола Рогозинський, Іван Борило, Ст. Репнійський, Юліян Полянський, Н. Бугера, Володимир Кузик та Володимир Кобрин, який, як емеритований суддя, став після війни адвокатом в Бориславі. Зі судових урядовців спід згадати Федишина, Робака, Рожанського, Дзунду, Сушкова, Тимочка, Крайчика, Меляника, Мосійчука, Вариводу, п-ну Кушнірівну. З фінансово-податкових урядовців згадуємо Гаврилова, Ясеницького, Камінського, Покотила, Горницького, Городиського, Гладиловича, Коцка, Микитина. Деякі з тодішніх наших суддів, прим. суддя Зятик і Левицький, при списуванні протоколів уживаючи послідовно української мови, не зважаючи на дисциплінарні доходження, якими хотіли їх застрашити польські шефи судівництва. З адвокатів згадати тут треба д-ра Ярослава Олесницького, який ще в 1913 році переніс свій осідок до Золочева, дальше д-ра Михайла Терлецького, д-ра Гриня Кузева і д-ра Івана Кобилецького, покликаних на час війни до військової служби, — врешті д-ра Антона Горбачевського, парламентарного посла, який виконував у Дрогобичі свою практику тільки переходово на час евакуації Чорткова від 1916 до 1921 року, коли звільнено Чортково від царської, згл. большевицької окупації. Численніша була група українців кандидатів адвокатури (концептентів), до котрих належали д-р Степан Витвицький, д-р В. Голововський, д-р Віктор Пацлавський та д-р Станислав Кмітковський, а в часі війни до них прибули д-р Іван Блажкевич, д-р Юліян Пепчинський та д-р Н. Хомадовський. Про інших, пізніших дрогобицьких українських адвокатів, не згадую, бо вони не брали тоді зовсім участі в українському громадському житті.

З лікарів спід згадати д-ра Володимира Чапельського і д-ра Сем. Шипайла, обох в Дрогобичі та д-ра Миколу Терлецького в Бориславі-Тустановичах, (теперішнього лікаря в Нюарку). З вибухом війни всі вони були покликані до військової служби, з якої д-р Шипайло не вернувся, згинувши в рядах УГА.

На чолі дрогобицької саліни стояли українці-інженери Козаневич і Великопольський, в гірничому уряді був інж. Р. Кулицький, в уряді евиденції катастру працювали наші інженери Ю. Пузя і Ю. Мускаровський, а частинно теж інж. Остап Левицький, УСС.

Командантом австрійської окружної жандармерії був сотн. Індішевський, при окружній нафтовій команді служив сотн. Укарма, при індендантурі служив урядовцем Петро Хемич, не враховуючи інших старшин, що повнили службу при УССтрільцях, або при австрійській армії на різних фронтах та після розвалу Австрої масово голосились до служби при Укр. Національній Раді в Дрогобичі.

Парохом Дрогобича (церкви св. Трійці) був ігумен Василіянського Чина о. Онуфрій Бурдяк, дальшими монахами ЧСВВ були оо. Мрозовський, Озимкевич і ще деякі, яких прізвищ не тямлю. Зі світських священиків брали участь в українському громадському житті гімназійний катехит о. Полієвкт Кмит, катехити народніх шкіл оо. Василь Кункевич і Антін Рудницький (вони оба були одночасно директорами Каси "Народний Дім") як також молоді тоді допоміжні катехити оо. Теодор Попель і Петро Подоляк.

Дрогобич мав в часі війни (1917) навіть повітового старосту українця, полковника Казіміра Гужковського (римо-кат. обряду, поворотця з української шляхти), крім того комісарем староства був українець д-р Іван Юзич, а секретарем староства був Омелян Пosaцький.

З гімназійних учителів назведемо д-ра Володимира Бірчака (письменника, дуже діяльного члена "Просвіти", кооперативних установ, управителя Бурси св. Івана Хрестителя, найактивнішого з-поміж провідників листопадового перевороту, опісля віце-президента Нафтового Комісаріату), Антона Собчука (опісля першого директора укр. гімназії ім. Ів. Франка), Миколу Греха, І. Новосельського, А. Кущака і д-ра Антона Княжинського, що перебував тоді поза Дрогобичем. З народних учителів згадати треба Василя Ратальського (сучасника й молодшого тов. Ів. Франка), Теодора Кондрата (голову Кружка У.П.Т.), Франца Кічоровського й Івана Думіна (на той час обидва при війську, після перевороту перший обняв етапну команду, другий команду міста), Михайла Федину й Осипа Гавдяка. З жіночого учителства дуже діяльною була Амалія Модрицька, голова жіночого комітету допомоги Укр. Січовим Стрільцям і взагалі воякам-українцям, та її сестри Шипайлова, пізніше Левицька (померла недавно у Філіпідельфії) і Княжинська, а дальше Бориславська, Губицька, Весоловська, Кондратівна, Воробцівна, Гавдяківна та може ще дехто, кого не затяминув Міським лікарем ветеринарії був д-р Володимир Чубатий, який теж перебував на фронті.

Борислав і територіально з ним зв'язані Тустановичі, Мразниця та Губичі стояли тоді під духовим проводом у першу чергу інж. Филипа Левицького, творця й опікуна чети УССтрільців, якого впорядчиками були Лев Лепкий, Роман Дащекевич та Клим Гутковський; дальшими провідниками були оо. Іван Ліщинський з Борислава, Юліян Адрія-

нович з Тустанович і Кароль Федорович з Губич, світські: Остап і Степан Сасики, сини Михайла, Юрко Сасик, син Гриня, браття Кулиничі, Михайло, Гринь і Роман Терлецькі, сини Олекси, Микола Терлецький, д-р Михайло і д-р Микола Терлецькі, сини Панька, Петро Терлецький, Теодор Ваврик, Антін Попель, Павло Лопата.

Загально відомий був очайдущний наступ наших УСС-ів восени 1914/15 р. з верхів скільських Карпат на московську залогу Борислава, де мали вони симпатії й добре законспіровану підмогу місцевого українського населення. Дізнавшись, що російський командант Борислава зі своїми офіцерами бавляться на балю, наші стрільці заризикували випад до Борислава, наставили на цього команданта (що звався Рапота) пастку та взяли його в полон.

Доповняємо реєстр тодішніх інтелігентів-діячів Дрогобиччини, і додаю діяльніших священиків Дрогобиччини, а іменно о. Івана Валюха з Трускавця, о. Дмитра Микелиту зі Стебника, о. Миколу Баранецького з Волі Якубової, о. Слонського з Модрича, о. Мигала з Рихтич, о. Негребецького з Ясениці Сільної, о. Іванусева з Вацевич, о. Дуцька з Мединич, о. Яхна з Опаки та багатьох інших, священиків, котрі лишилися в краю, а їх доля мені невідома. За винятком двох прізвищ сільських учителів, Камінського з Нагуєвич та Кужіля з Добрівлян, не можу подавати інших імен тому, що не знаю, що з ними сталося, де вони.

Картина передлистопадових культурних відносин в Дрогобиччині була б неповна, коли б не згадав я бодай в коротких словах тих політичних, просвітніх та економічних організацій та установ, які діяли тоді на дрогобицькому терені.

Політичних партій було три: національно-демократична, соціял-демократична і радикальна. Селянство та велика більшість інтелігенції була переконань національно-демократичних, радикалів було менше (переважно студенти високих шкіл), зате соціял-демократи, хоч були партією меншості, перемогли в послідніх перед війною виборах до парламенту націоналів, вибираючи голосами зорганізованого робітництва Борислава, Дрогобича (рафіненії) і Турчанщини (лісові робітники) посла Семена Вітика, який мав по своїй стороні зручних агітарів (м. і. пізнішого адвоката д-ра Рудольфа Скибінського). Організаторами нац. дем. парашії в тих часах був адв. д-р Я. Олесницький, по його виїзді адв. д-р Г. Кузів, опісля, в часі війни, адв. д-р А. Горбачевський. Соціялісти стояли під проводом адв. д-ра І. Кобилецького, мали свій партійний клуб в середмісті.

З економічних установ занимав перше місце "Народний Дім", ощадностово-позичкова каса під управою оо. А. Рудницького і В. Кунекевича, — дальше Молочарська Спілка (Маслосоюз) і "Сила", коопераціва для закупна рільничих знарядів та Каси Райфайзена по всіх майже передмістях. Філію Просвіти очолював лікар д-р В. Чапельський при

співпраці о. В. Кункевича і д-ра В. Бірчака. Філію "Сільського Господаря" вів о. Негребецький, парох Ясениці Сільної при співпраці ветеринаря д-ра В. Чубатого. В усіх тих установах діяльні були патріоти-селяни, з яких згадаю Яця Олексовського з Ясениці Сільної, товариша Ів. Франка з молодих літ, Стефана Кулиняка і С. Блажкевича з Волі Якубової, Жигуляка з Доброгостова, Кравчука зі Стебника. У Філії Укр. Пед. Товариства працювали Т. Кондрат, д-р В. Чапельський, І. Ліщинський. Бурсу св. Ів. Хрестителя очолював, як вже згадано, о. П. Кміт, Селянську бурсу о. В. Кункевич. В усіх повищих установах і організаціях діяльним був д-р Степан Витвицький, який одначе під час війни перебував в Пресовій Квартирі УСС.

Д-р Володимир Бірчак у своїх споминах із листопадових днів п. з. "Дрогобицька епопея", друкованих в Літ. Наук. Вістнику з р. 1931, даючи образ тодішнього культурного життя Дрогобиччини, виправдує вже згори невдачу нашого державного зриву з 1918/19 рр. такими знаменними словами, які вважаю своїм обов'язком навести тут дослівно:

"Але було одно але — на нашу недолю. Сам Дрогобич і його повіт не був як перше ліпше інше галицьке місто — це була галицька Каліфорнія, відома своїм підземними скарбами, своїм відмінним життям, описаним в Франковій повісті "Боа Констріктор" та в інших оповіданнях його та С. Ковалєва. На це життя звертали ми мало уваги. Коли про культурне й економічне життя селян Дрогобицького повіту можна сказати, що воно розвивалося під проводом української інтелігенції Дрогобича, то кипуче промислове життя нафтових піль ішло попри нас. Ми його не опанували, та й не старалися взяти в свої руки... Не маючи на цілі просліджувати причини цього лиха, зазначую лиш, що дрогобицька інтелігенція — з найменшими виїмками — дуже мало цікавилася тим життям і мало його знала. Через те, коли ми дістали це життя під свої руки, не вміли розумно ним заряджувати."

Тим міркуванням д-ра Бірчака, найкращого знавця передвоєнних дрогобицьких відносин, який побіч посла Вітика, відографув у після-листопадовій нафтovій господарці чи не найбільшу ролю, — треба призвати без застережень повну рацію.

3. НАСТРОЇ Й СПОДІВАННЯ

Українська громадськість Дрогобича й повіту переживала від весни 1917 року свої великі дні. Наступаючі швидко по собі мов у казковому калейдоскопі, вісті з-поза східнього кордону, про революцію в російській імперії, про проголошення першого, другого і третього універсалів Української Народної Республіки, ділали мов цілюща вода на

спрагнені серця. Недовірчіві бюрократи, "парадерутени" та трусливі приклонники засади "моя хата скраю" — ставали через одну ніч вірючими та відважними, русофіли ставали беззастережними українцями, а затуркані льоялісти простували зігнуті спини в дожиданні грядучих історичних подій. А ці нові великі події поступали щодня вперед. Заключення мирового договору в лютому 1918 р. в Бересті між Україною й Центральними Державами дало почин до величавого, стотисячного віча в Дрогобичі на ринку, на якому промовляли адв. д-р Горбачевський, д-р Ст. Витвицький, посол С. Вітик і староста Гужковський. Після цього віча відбувся маніфестаційний похід чвірками, в пишних народних строях, місцевість за місцевістю, з прапорами, оркестрами та численними кінними бандеріями, при чому несено написи сіл і таблиці з відповідними кличами не габсбурзько-льояльного, а самостійницького-демократичного змісту.

Коли у вересні цього ж року в пресі з'явилися вісті про проект утворення польського королівства під скіптом габсбурзької династії, до якого мала бути влучена Східня Галичина, дрогобичани-українці скликали не менше многолюдне віче в день Чесного Хреста (27/9) на незабудованій тоді площі "Народного Дому" з протестом проти реалізації тих австро-польських плянів та з домаганням повної самостійності західно-українських земель. На тім вічу припала честь авторові цих рядків тоді молодому адвокатові на передодні отворення власної канцелярії, виголосити головний реферат. Ухвалені тоді одноголосно, представниками селян, духовенства, інтелігенції й робітництва резолюції свідчили про високий підйом духа та революційний, самостійницький настрій мас. Ніхто тоді не думав, що розвал австро-угорської монархії наступить аж так швидко, що вже за 6 тижнів ухвалені на тому вічі резолюції стануть неактуальними, чи пак невистачальними. Наше демократичне виховання, закорінена шевченківсько-франківська ідеологія може дещо перебільшена самопевність, що західні українці свідоміші та більше вироблені політично від їх східніх братів, — не відштовхували нас від ідеї соборності та демократичної форми української держави, бо вірили ми в проголошений президентом Вільсоном клич самовизначення народів, який, на нашу думку, хоронив Україну від накинення її комунізму.

Наши чолові політики та широкий загал спідкували пильно за щодennimi вістями з фронту, з України та подіями в нутрі австрійської держави і, — відповідно до розвитку політичних подій, своїми думками та бажаннями достроювали нашу програму до максимальних розмірів, отже до повної державної самостійності, соборності й незалежності та до злуки з нашими братами на просторах давньої царської імперії, тієї злуки, що розгортала перед нами однікожі в історії можливості скіплення українського етосу в одну могучу, велику державу.

4. ЛИСТОПАДОВИЙ ПЕРЕВОРОТ

Десь у другій половині жовтня скликав довірочну нараду в Дрогобичі д-р Степан Витвицький, який приїхав з доручення Українського Визвольного Комітету у Львові. Учасники наради були поінформовані, що треба числитись із неминучим розпадом австрійської монархії та з потребою підготови до негайного політичного й мілітарного перевороту. Дати того великого дня ніхто не знав, але він мав надійти скоро і певно. Ми чули себе на силах без більших перешкод перебрати владу цивільних урядів і установ та доконати в цей спосіб політичного перевороту. Трудніше представлялася справа з військовою революцією, раз тому, що Дрогобич не був ніколи осідком більших військових відділів, як Перемишль, Ярослав, Самбір, чи Стрий, а далі тому, що якраз тоді не мали ми ніякої (підпільної) ні навіть спортової організації, чи наміченої військового команданта. З того імпузу вийти треба було в такий спосіб, що проф. Бірчак і о. Кункевич, які на підставі своєї просвітянської роботи знали майже всіх впливовіших людей в повіті, мали заняться реєстрацією та рекрутациєю мужчин у військових літах, а заразом збіркою зброї в повіті. До помочі в тій роботі прибрав собі д-р Бірчак молодих військових, що перебували тоді на відпустці в Дрогобичі, переважно своїх бувших учнів з гімназії, а саме пор. Німиловича, пор. Ів. Вовка, хор. Гаврилова, десятника Сов'яка, хор. Паску і Матківського. Реєстрація йшла дуже пиняво, бо сільські "урльопники" (а радше дезертери) боялися, що хтось може їх видати австрійській військовій владі; треба було ручити особисто людям, що ця акція має інші цілі на оці. До кінця жовтня мали ми загальні дані, скільки є по селах відпускників та нараховували біля 500 крісів та один машиновий кріс.

Ще з кінцем жовтня ходили вістки, що поляки приготовляються перебрати владу в повіті при помочі військових сил нагромаджених в Бориславі. В Бориславі переховувалася частина розв'язаного польського Легіону, а також багато дезертерів та робітників, рекламованих з війська до копальняних робіт. За непровіреними вістками мало бути в Бориславі біля 3000 вояків. Такі й інші тривожні вісті псували настрої.

Без ніяких окремих закликів, без ужиття агітації чи морального натиску, лише у висліді загального підйому духа та почуття історичної відповідальності кожного члена нації зокрема, 31-го жовтня в залі "Українського Касина", центру усього культурного та політичного життя Дрогобича, були битком заповнені усіми активними членами українського населення міста.

Поки перейдемо до висліду тих зборів та створення Української Національної Ради, мусимо коротко зорієнтувати читачів в тодішніх персональних відносинах в Дрогобичі, щоб розцінити шанси можливих

тоді кандидатів на політичного провідника Дрогобиччини. Тодішнім звичаєм слід було шукати кандидата серед правників, передовсім адвокатів, або серед людей з відповідним політичним стажем. Найповажнішою людиною, що втішалась в Дрогобичі великою повагою, був д-р Антін Горбачевський, адвокат в Чорткові та посол до австрійського парламенту, який внаслідок воєнних подій перенісся 1914 р. до Відня, а в 1916 році осів часово аж до звільнення Чорткова як адвокат в Дрогобичі. В половині жовтня 1918 р. одначе він виїхав на серію важливіших політичних нарад до Відня і Львова (м. і. на т. зв. "З'їзд Українських Нотаблів") і під час рішаючих подій в перших днях листопада із-за комунікаційних перешкод не міг передісттисти до Дрогобича.

Другим поважним кандидатом на політичного провідника, хоч і значно від першого молодшим, але на терені Дрогобиччини не менше заслуженим був д-р Степан Витвицький, пізніший Президент УНР, в екзилі, який під той час, як член Пресової Квартири УСС, повнив обов'язки редактора львівської "Свободи" та співредактора "Діла", а одночасно секретаря Визвольного Комітету у Львові. Не дивлячись на ті обов'язки, д-р Витвицький брав участь у підготовних працях Уряду Західної України. Всі ті обов'язки не позволяли йому вернутися до Дрогобича. Знаних в Дрогобичі адвокатів, д-ра Гр. Кузєва та д-ра Ів. Кобилецького, з яких перший був до війни повітовим організатором нац. дем. партії, другий же провідником соц. дем. партії, не було в день згаданих нарад в Дрогобичі, бо вони верталися тоді з війська додому.

В тих комбінаціях не могла також бути взятою під увагу особа автора цих рядків, бо він переживав в тому часі одну з найбільших життєвих трагедій у своїй родині, на тлі кількамісячної смертельної недуги його молодої подруги й матері маленьких його діточок. Трагедія ця мала покінчитись щойно в половині січня 1919 р. її смертю.

В. М. Вєрган

ПАЦИФІКАЦІЯ ДРОГОБИЦЬКОГО ПОВІТУ

Буйний розвиток українського релігійного, національного, політичного, культурно-освітнього та економічного життя за час десятирічної польської окупації викликав у поляків страшний переляк. Той переляк з кожним днем збільшувався від постійних домагань українських послів у польськім соймі, щоб державний уряд здійснив ті зобов'язання, що він їх прийняв у постанові Ради Амбасадорів у Парижі 15 березня 1923 р. та дав Західній Україні повну автономію.

Як почала діяти Українська Військова Організація (УВО), страх у поляків зріс до необмежених розмірів. Польський уряд замість почати здійснювати зобов'язання, почав розв'язувати цілу низку місцевих, повітових і центральних організацій, молодечих організацій ("Сокіл", "Луг", "Пласт"), гімназії і тим викликав обурення серед українського населення та збройний спротив УВО.

На спротив українців польський уряд відповів терором — пацифікацією. Вислані військові відділи й поліція до міст і сіл, почали нищити читальні, демолювати кооперативи, арештувати і бити національно-політичних, культурно-освітніх, кооперативних та громадських діячів. За тодішніми джерелами було арештованих 790 осіб, знищених кооператив 227, читалень 146, молочарень 23, інших організацій 31, приватних домів наших діячів 1070, побитих різками 2,340, тяжко ранених 11, а вбитих 16.*

Пацифікація, казав польський уряд, була відповідю на терористичні дії УВО. Якби справді так було, як казав уряд, що УВО стосувало терор, то уряд мав проти УВО суд, і не стосував би терор проти всього українського населення в Західній Україні. За підрахунком тодішніх звітодавців польський уряд провів пацифікацію в Західній Україні в 48 містах і в 526 селах.**

*Western Ukraine under Polish Yoke — Polonization, Colonization "Pacification"; The Ukrainian Review, New York 1931, стор. 41.

**Там же, стор. 42.

Пацифікація в Західній Україні, не була відповідю на терор, це було приспішення здійснення пляну польського уряду силою здути буйний розвиток українського життя і на українських землях всюди насадити поляків.

Тодішня українська преса в Західній Україні ("Діло", "Новий час", "Громадський голос", та інші) подавали цілу низку замахів на життя, підпалів, що їх виконали польські провокатори, щоб таким способом дати нагоду польському урядові до терористичної акції.

"Ми давніше висловлювали сумнів, писало "Діло", а нині тердимо з ціпою рішучістю, що провокатори мають подвійну ціль: 1) мобілізувати польську опінію проти українців і викликати репресії влади і 2) пекти при тому замішанні власну партійну печенью, хоч би тільки через поширювання протиукраїнських гасел".*

Репресії польської влади в Західній Україні мали на меті зламати організаційну силу українського народу і таким способом примусити його до мовчанки на декілька років до покірного гоєння ран та до направи того, що було зруйноване.

Рівночасно польські колоністи в Західній Україні відбували з урядовцями віча та творили "Комітети оборони кресуф". Такі віча, як подавала тодішня преса, відбулися в Тернополі, Львові, Стрию, Коломії, Золочеві, Перемишлі, Чорткові, Дрогобичі, Самборі, Бережанах, Теребовлі і на цих вічах ухвалювали між іншим такі резолюції:

"Ми, поляки, що в 1918 році з зброєю в руках боронили польськості Львова, бачачи, як нині безкарно гуляє розшалілий терор гайдамацьких банд, звертаємося до міністерства освіти з такими жаданнями: 1) видати негайно кураторам шкільних округ львівської, волинської і люблинської заказ **приймати укінчених українських семінаристів на учительські посади** в тих округах. 2) ступнево **переносити 'руських' учителів з Східної "Малопольщі" і Волині** до західніх воєвідств. Таким чином буде усунена головна основа гайдамаччини і знівечена раз на все можливість протидержавної роботи на селі. 3) Обсадити утраквістичні школи єдино і виключно учителями поляками. 4) Жадаємо від міністерства внутрішніх справ, щоби воно негайно **розв'язало Луги, Соколи, Пласт, Просвіту** і інші подібні організації, які є кузнею і вогнищем злочинної діяльності терористів."

У Львові відбувся 21-го вересня надзвичайний оружний з'їзд делегатів Кружків Союза офіцерів резерви при участі представників з усіх полуднево-східніх воєвідств і Волині. На тому з'їзді були ухвалені, резолюції:

"1) Домагається від уряду якнайшвидшого зліkvідовання саботажної акції, а передовсім **завести наглі суди**, і негайно **розв'язати так звані українські організації**, які під плащиком нібито культурної, суспільної, спортивної чи господарської акції підтримують матеріально агітаторів саботажу і виховують дальші кадри для злочинної акції.

2) З уваги на стверджений факт, що головну роль при саботажах

*Цитовано в "Н. Волі" ч. 114, 1930.

Адольф Гладилович

виконують учителі і молодь українських шкіл і виховних заведень, з'їзд домагається від львівської кураторії шкільної **замкнення тих шкіл**, а так само розведення спеціальної **контролі над приватним українським шкілництвом.**"

Крім цих причин, які подало "Діло", завданням польського терору-пацифікації були недалекі соймові вибори, у яких польський уряд хотів мати якнайменшу скількість українських послів. Тому під час пацифікації виарештовано майже всіх українських соймових послів,увесь український міський і сільський актив, а серед населення терором посіяно страх.

"В Дрогобичі і Дрогобиччині, як подала тодішня преса в Західній Україні і преса в Америці, перевела поліція 26-го вересня ревізію в льокалях місцевої кооперативи і забрала цензоровані книжки. Далі переведено ревізію в Народнім Домі, в Захоронці, бурсі, гімназії Рідної Школи, Повітові Кооперативні Союзи, в Маслосоюзі, жіночій семінарії. Арештовано: директора гімназії Кузьмовича, учителя Байрака, лікаря Терлецького, Вікторію Гавдяківну, Юрія Коссака, Михайла Антонова, Осипа Тимкова. Арештовано теж бувшого посла Максимовича, інженера Озаркевича, інженера Червінського, багатьох гімназистів і студентів університету, селян Драгана і Веприка з Тустанович. Разом арештовано 48 осіб і вивезено до тюрми в Самборі. Про лікаря Терлецького подає польська преса, що найдено в нього 20 крісів. Львівське "Діло" завважує, що в Дрогобичі не було ані одного випадку підпалу фільварків."

Вістки про пацифікацію польського уряду в Західній Україні продісталися до Америки, Канади та інших країн поселення українців, а вони їх подали до україномовних і англомовних газет в Америці, до "Свободи", "Америки", "Народної Волі" та інших, а в Канаді до "Українського Голосу", "Канадійського фармера" та інших. Крім того вістки про пацифікацію попадали і до "Нью Йорк Таймсу", "Нью Йорк Гералд Трібюн", "Менчестер Гардіян", "Чікаґо Дейлі Нюс", "Крішіен Саенс Монітор". Крім новин у згаданих газетах, були друковані довші статті кореспондентів, як "Польська диктатура", "Польський терор в Галичині", "Польща в політичному хаосі", "Трагедія України".

В усіх країнах поселення, в тому і в Америці, майже всі українці організовані відбували віча, ухвалювали резолюції та висилали їх до польського консульяту, а також відбували масові демонстрації, та видавали брошури як "На вічу ганьбу Польщі" та інші.

Пацифікація польського уряду в Західній Україні залишила у всього українського населення тяжкий фізичний і духовий біль, а в живих спа-цифікованих людей тяжкі і болючі спомини. Такі спомини пацифікація залишила і в живого ще свідка д-ра Миколи Терлецького, у яких він пише:

Дня 26 вересня 1930 р. ніччю польська поліція перевела пацифікацію Дрогобицького повіту. Жертвою пацифікації впала в першій

*"Н. Воля", ч. 116, 1930.

мірі українська гімназія в Дрогобичі, яку замкнули, і Пласт. Увечорі 26 вересня заарештували в Дрогобичі директора української гімназії Кузьмовича, проф. Байрака, проф. Іваненка, інж. Левицького і цілий Провід Пласти.

В Бориславі заарештували кол. посла Антона Максимовича, автора цієї статті, інж. Озаркевича і активніших пластунів, як Петра Веприка, Івана Гавrilova, Муйлу та інших.

Я не був активним пластуном, а тільки приятелем Пласти. Існувала ця молодечка організація при Крайовому Товаристві Опіки над дітьми і молоддю у Львові, яке мало філії по повітах. Борислав не був повітовим містом і там не могла діяти філія цього товариства. Тому Дрогобицька філія назначила мене своїм мужем довір'я на Бориславщину і я був відповідальний за тамошні три курені Пласти.

По арештуванні вночі 26 вересня нас замкнули в поліційних арештатах у Бориславі. Ранком 27 вересня, а була це неділя і свято Чесного Хреста, нас перевезли вантажним автом до арешту Повітового Суду в Дрогобичі. По дорозі до Дрогобича зустрічали нас численні прочани, переважно селяни, які іхали на відпуст до села Опаки. Пізнаючи нас, вони вітали нас оваційно. В арешті в Дрогобичі, де вже були арештовані вище згадані дрогобичани і деякі пластуни з Трускавця та Стебника, нас посписували, переслухали й описали і пізнім вечором позаковували в кайдани, уставили у чвірки і маршем відпровадили під сильною ескортою поліції до головного залізничного двірця, віддаленого на три кілометри від повітового суду.

В першій чвірці ішли вищі ростом: дир. Кузьмович, проф. Байрак, проф. Іваненко і інж. Озаркевич. В другій чвірці ішов я, скований з колишнім послом А. Максимовичем, інж. Левицьким і Петром Веприком. Далі ішли посковувані чвірками пластуни. Всіх нас арештованих було 48.

Ми ішли дорогою і тротуарами ішла, відпроваджуючи нас, українська молодь, здебільша гімназійна. Молоді учні випередили нас і перед нами заповнили перон стації.

В тому часі на Дрогобицькій стації схрещувалися поїзди зі Самбора, Стрия, Борислава і Трускавця, а тому, що це була неділя, то на стації було багато подорожніх. В хвилині, як поліція впровадила нас на перон, наша молодь, яка змішалася з подорожніми — привітала нас грімким "Слава!" Розлючені поліціа кинулися побивати зібраних, в тому числі і не-учнів, прикладами рушниць. Очевидно, — наші учні скоро пощезали і потерпіли від ударів здебільшого безневинні люди, між ними й поляки. Почулися крики: "Дай пан спокуй! Цо пан хцеш! Я не "слава"!"

Після цього нас впакували до одного вагона і відвезли до тюрми Окружного Суду в Самборі.

В самбірській в'язниці нас тримали одних коротше, інших довше, від 2 до 4 тижнів. Переслухали нас та не знайшли за нами більших злочинів, які підпадали б під компетенцію Окружного Суду — і випустили на волю. Опісля Повітовий Суд в Дрогобичі поставив нас у стан

обвинувачення за здогадну приналежність до таємної організації, себто Пластву, що було очевидним безглуздям. Яка ж бо це могла бути таємна організація, коли пластуни в одностоях вправляли, відбували табори, влаштовували свята, забави та фестини. Що більше, кілька літ перед нашим арештуванням в Тустановичах відбулося дуже величаве свято Посвячення Пластового Пропора, на яку то імпрезу прибули в одностоях численні делегати Плаstu з цілої Галичини. Це свято відбулося з відома і дозволу повітового старости в Дрогобичі Порембальського, до якого за дозволом на це свято ходив я з адвокатом д-ром Володимиром Ільницьким.

З приводу цих арештувань польська шовіністична преса зчинила великий крик, поширяючи різні вигадки і брехливі вісті. Часопис "Тигодник Дрогобицький" писав, наприклад, що в арештованих знайдено багато зброї, а в мене самого аж десять рушниць. Часописи "Газета Львівська" і "Ілюстрований Кур'єр Krakowskі" в патріотичному запалі збільшили кількість знадених у мене крісів до 20 штук. По кількох днях цю вістку заперечило "Слово Віленське", орган консерватистів в статті "Куї боно", картаючи польську брукову пресу за ширення таких неправдивих вісток і стверджуючи, що це викликає страх і депресію у поляків, а піднесення духа в українців, в українського лікаря знайдено стільки крісів, то скільки крісів могло бути в той час в інших українців — писало "Віленське Слово", стверджуючи воднораз, що ніяких крісів у цього лікаря не знайдено, тільки заквестіоновано невикуплення дозволу на револьвер. Це також було неправдою. Спростовання в цій справі не надрукувало ані "Віленське Слово", ані інші польські шовіністичні газети.

По кількох місяцях по звільненні нас з тюрми в Самборі, Повітовий Суд в Дрогобичі судив нас за приналежність до підпільної організації. Судову розправу перевів мало інтелігентний повітовий суддя Ян Чирек і засудив нас на один місяць тюрми з завішенням.*

---

*Д-р М. Терлецький. "Пацифікація 1930 р. на Дрогобиччині." Альманах УНСоюзу, 1931, стор. 132-133.

Адольф Гладилович

О. ОЛЕКСА ПРИСТАЙ ПРО ТРУСКАВЕЦЬ І ДРОГОБИЧ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ДЕВ'ЯТНАДЦЯТОГО СТОЛІТТЯ

Після виходу у світ збірника "Дрогобиччина — земля Івана Франка" моєму брайові Максимові пощастило знайти в бібліотеці Музею Церкви — Пам'ятника в Бавнд Бруку рідкісне видання — перший том спогадів дрогобичанина, священика й суспільного діяча о. Олекси Пристая, родом з Трускавця, п.з. "З Трускавця у світ хмародерів"¹. Зробивши з цієї книжки фотокопію, він дав мені змогу поінформувати наших читачів про ту частину спогадів о. О. Пристая, сучасника Івана Франка, в якій автор розповідає про своє рідне село й про Дрогобич, де він ходив до народньої школи й до нижчих класів гімназії.

Перший том своїх спогадів о. О. Пристай закінчує розповіддю про "здійснення своєї мрії" — вступ до Духовної семінарії у Львові в 1890р.

Можливо, що в музеї в Бавнд Бруку є й другі томи спогадів (усіх томів було чотири). Вони мають велику вартість особливо для тих, що цікавляться минулім американських українців, серед яких автор жив і працював від 1907 р.

Вже сама обкладинка книжки "З Трускавця у світ хмародерів" притягає увагу читача — на ній показані височезні американські хмаросяги, а внизу в колі дві убогі селянські хати під солом'яною стріхом з двома лелеками й їхнім гніздом на одній з них.

Після заголовкої сторінки уміщена на окремому листку присвята такого змісту: "Ексцепленції Андреєві Шептицькому, Галицькому Митрополитові присвячує Автор".

На двох дальших сторінках книжки портрет сивоголового автора

---

1. о. О. Пристай, З Трускавця у світ хмародерів — Спомини з минулого й сучасного, Під редакцією д-ра Л. Міддовського, I том, Львів-Нью Йорк, 1933 Накладом власним З друкарні Видавничої Спілки "Діло" Львів Ринок 10.

спогадів в священичому одязі, його підпис і пояснення: "Обгортку зладив і художнє оформлення перевів артист-маляр д-р Іван Іванець". "Згідно з волею автора" — читаємо там далі — "одержить "Рідна Школа" 25% чистого прибутку з розпродажу цієї книжки".

Передмову до книжки написав її редактор д-р Лев Мідловський. З неї довідуємося, що о. О. Пристай почав писати спогади на шістдесят другому році життя² і працював над ними вісім років. Л. Мідловський підкresлює "ширість думки", "безпосередність і послідовну одвертість" автора, який є "знаменитим оповідачем". Передмову він закінчує такими словами: "Спомини о. О. Пристая подають вірний опис дійсності та вміщують у собі багатий і безперечно цінний матеріал. А це, зокрема, забезпечує їм належне місце в українській мемуаристичній літературі".

"Вступне слово" до книжки написане в Нью Гейвені (ЗСА) в 1933 р. В ньому о. О. Пристай каже, що вперше він задумав писати спогади ще в 1907 р. після приїзду до Америки, але почав їх писати аж десять років пізніше й скоро перестав. Все таки пізніше він здійснив свій задум, бо до цього заохочували його приятелі і, зокрема, його добрій друг д-р Осип Назарук, колишній член уряду Української Держави.

Після "Вступного слова" в книжці надрукована на двадцять двох сторінках розвідка п. з. "Трускавець — загальний огляд". Написав її д-р Микола Дембіцький, лікар у Трускавці. Ця праця має розділи: "Причинок до історії села", "Церква", "Школа", "Громадські установи" і "Купелеве заведення". Її автор використав такі джерела: 1. метрики й записки греко-католицького парафіяльного уряду, 2. шематизми, 3. місцеву хроніку, 4. інформації старих людей, 5. контракти і 6. свої спостереження.

Спогади, що їх надрукував о. О. Пристай у першому томі, мають заголовок "В рідному гнізді" й складаються з чотирьох частин: "Мое рідне гніздо", "Діточі й хлоп'ячі літа", "В міській школі" і "Промощую собі шлях". Про Трускавець і Дрогобич розповідається, в основному, в трьох перших частинах спогадів.

В першій частині, яка починається розділом "По дорозі до Трускавця", автор дуже докладно описує своє рідне село й життя його мешканців, які, крім кількох зайд, були виключно української національності. Щоб наш читач мав уяву про багатство інформацій, що їх знаходимо в цій частині, дозволю собі тут подати щонайменше заголовки розлілів, які йдуть після розділу "По дорозі до Трускавця"! Ось вони: "Назва Трускавця, населення і положення", "Трускавецькі купелі", "Нафтуся — Маруся", "Городна голодна, лицар і дика баба" (про толоку Городну, про Городище, де, на думку автора, "був за княжих часів город, либо нь Бич", і про інші толоки та звязані з ними перекази), "Трускавецькі ха-

2. 4 червня 1925 р. в Карнегі ЮША (ЗСА).

ти", "Господарські будинки", "Самовистачальність" (про кустарний промисел у селі), "Збіжжя і ярини, що їх управляли трускавчани", "Скотарство", "Ноша трускавчан", "Пори року на селі", "Трускавецькі сади", "Освіта і мораль", "Гостинні і запопадливі трускавчани", "Харчі", "Сільські мистці та інженери".

В другій частині о. Пристай розказує у найменших подробицях про свої дитячі й хлоп'ячі літа у селі. Він не соромиться свого селянського походження, а навпаки пишається ним і мило згадує свою "кар'єру" від малого гуся до пастуха рогатої худоби, про своїх рідних і товаришів. Його батьки — Федь і Анна хотіли його бачити господарем, наслідником їх господарства, але доля хотіла інакше — парох о. Петро Кошалкевич, син дрогобицьких міщен, і учитель Теофіль Ластовецький запримітили в малого Олекси сильне бажання вчитися й з великом трудом переконали батьків, щоб післиали його, що вже закінчив сільську школу, до міської школи в Дрогобичі. Роки, що їх автор провів у тому місті, описані в третій частині спогадів.

В 1877 р. Олекса склав вступний іспит до міської народної школи біля "Свинської торговиці" (пізніше з цієї торговиці зробили гарний міський парк) і замешкав "на станції" при чесній побожній родині шевця — поляка Фелікса Чупка на "stemницькому тракті" (згодом цей "тракт" назвали вулицею Трускавецькою). В тому часі була в Дрогобичі й друга народна школа — відома чотирикласова школа оо. Василіян, до якої ходив Іван Франко, але до неї Пристая не прийняли через брак місця.

Директором школи "коло Свинської торговиці" був учитель німецької мови Гарлендер, української мови вчив Кунаніц, а греко-католицької релігії василіянин о. Ю. Ралько. Господарем кляси був "русин тільки по назви" Остапович, який "з диявольською насолодою" дошкуляв деяким учням, і зокрема, селянським дітям. "Найздібнішим у класі" — каже о. Пристай — "був Стефан Ортинський, пізніше перший українсько — американський греко — католицький єпископ. Стефан мав рум'яне личко і був цікавий та товариський хлопець, якого любили всі".

Через рік Пристай склав вступний іспит до державної гімназії, тієї самої, до якої кілька років раніше ходив Іван Франко. Про Франка знаходимо в спогадах таку згадку: "Одного разу, це було либо в 1882 році, затягнули мене на збори тайного українського студентського гуртка, які був влаштував Іван Франко, що був тоді мабуть у восьмій класі.³ Ці тайні збори відбувалися в домі господині Ів. Франка, яка звалася Широка чи Широка і справді була "широка" грубезна баба. Вона варила чишки (холодець) і продавала їх на торговиці. На збори

3. Автор спогадів тут помилився: Іван Франко закінчив гімназію в 1875 р., а в 1882 р. був студентом.

зійшлася горстка студентів, а Іван Франко мав промову". Щирим приятелем Франка був учень шостої кляси Максимович. Максимович згодом утік з Дрогобича, бо дав кілька ляпасів своєму вчителеві — "великому аристократові і сатрапові Гнатові Гошовському", який йому "допік до живого". Із гімназійних учителів — українців автор спогадів гарно згадує свого першого господаря кляси, учителя німецької мови "селянського сина з турчанського повіту" Дмитра Пушкаря, учителя української мови Пацлавського й катехита о. А. Торонського, а з погордою — про перевертня Когута, "який відзначився тим, що змінив своє прізвище на Рипнінський". Між учителями — поляками були й шовіністи, що ненавиділи українських дітей і знущалися над ними: колишній польський повстанець Емерик Турчинський, який усіх учнів — українців називав з ненавистю "москалями", і "недоварений професор" Урбаніцький. Особливо Урбаніцький переслідував хлопця. Він безпідставно його чіплявся й кривдав. Коли ж хлопець, чи радше парубок, бо було йому вже двадцять років, протестував проти несправедливого відношення до нього, Урбаніцький разом з господарем кляси Гошовським подбали про те, що його — тоді учня четвертої кляси виключили з гімназії. По вакаціях Пристай виїхав до Стрия. Там записався до гімназії й закінчив її в 1888 р. В тому самому році, що Пристай, мусіли залишити дрогобицьку гімназію й переїхати до Стрия й деякі інші її учні — українці, між ними відомі пізніше діячі — С. Ортинський і О. Колесса.

* * *

Спогади о. О. Пристая цінні й цікаві не тільки для трускавчан і дрогобичан, а й для всіх українців, зокрема американських. Шкода тільки, що вони тепер бібліографічна рідкість. Чи не добре було б перевидати всі чотири томи "З Трускавця у світ хмафорерів"?

П. Г. Юрченко

ЦЕРКВА СВ. ЮРА В ДРОГОБИЧІ

Вже в першій половині 18-го ст. почали будувати дерев'яні храми, які несли в собі нові архітектурні ідеї, нове розуміння просторових композицій. Риси, що були властиві світській дерев'яній архітектурі, більше виявилися у культурному дерев'яному будівництві 17-го ст. на Україні. Визвольний рух українського народу і пожвавлення громадського життя в 17-тім ст. сприяло розвиткові архітектури та монументально-декоративного мистецтва у церковному будівництві. Це не випадково, бо як у давноруські часи так і в 17-тім ст., церква була не лише культовим будинком, а й місцем для громадських зборів чи свят. При церквах зосереджувалися братства, які мали друкарні, шпиталі, школи. Часто на стінах церкви фіксувалися найвидатніші події села чи міста і тоді церква була також культурним центром громади, цеху чи міста в цілому, тому споруджуванню храмів приділяли велику увагу.

Громадські та релігійні функції вимагали відповідних розмірів і форм церковного будинку. Тому зростають набагато розміри й висота храмів, будують розвинені галерії, роблять настінні розписи. В окремих церквах Галичини виникає поверх над бабинцем з ґалерією, який став додатковим приміщенням.

В Дрогобичі в 17-тім ст. збудовано кілька дерев'яних церков; найславнішими з яких є церкви св. Юра і Воззвіженська. Вони мали емпорії, галерії навколо та просторі опасання на рівні землі і монументальні стінні розписи.

В Галичині і почасті на Волині на основі тризрубного типу церкви з одною або трьома банями у 17-тім ст. виступає нове трактування об'ємів бані, що зумовляє більшу пластичність форм. Трибанні церкви мали розвинуті опасання на арках а в окремих випадках — ґалерії на другому поверсі на рівні хорів.

Бані в більшості пам'яток української архітектури 17-го ст. мали ширину восьмерика. Монументальні восьмерики і цибулясті бані разом

з просторими опасаннями та ґалеріями в закінченому вигляді виступають у цілій групі пам'яток дерев'яного будівництва Галичини другої половини 17-го ст. В історії будівництва вони займають окрім місце. Можна твердити, що це була ціла школа, яка розробляла подібний тип церкви протягом майже сто років, починаючи з першої половини 17-го ст. Серед цих пам'яток визначною спорудою, де найповніше сконцентрувалися творчі досягнення народних мистців тої школи, є церква св. Юра в Дрогобичі (1757 р.) В ній з великою майстерністю і художнім смаком використані прийоми дерев'яного будівництва — опасання на дерев" яних арках і кронштейнах, аркади на другому поверсі, різні форми восьмериків, розвинуті бані, бічні крилоси та інше. І хоч церква св. Юра частково збудована зі зрубин старої церкви і в різні часи ремонтувалась, її архітектурно — художня єдність лишилася непорушною.

Порівнюючи церкву св. Юра з іншими дерев'яними церквами Галичини, можна визначити її композиційні особливості. Завдяки вдалим співвідношенням ширини восьмериків з шириною зрубів досягнуто монументальності будови, а невелика відстань між восьмериками посилює враження пластичної об'ємів. Велике значіння має також нахил стін до середини будови й особлива пружиста форма бань. Безперечно в загальній композиції церкви бічні крилоси з мініатюрними банями відіграють значну роль: вони підкреслюють величність споруди в цілому. Поєднання в одній будові великих об'ємів малими відоме в багатьох пам'ятках архітектури. Згадаймо такий архітектурний комплекс, як Успенська церква у Львові. Маштаби церкви і башти Корнякта та їхні архітектурні деталі найкраще сприймаються в контрасті з маленькою капличкою, що стоїть у дворі. В дерев'яній церкві св. Юра і в кам'яній Успенській церкві в різних матеріалах, але одними художніми засобами та з однаковою майстерністю розв'язано складне композиційне завдання — зіставлення архітектурних форм різних маштабів.

Зовні церква св. Юра була розмальована. Сліди того розпису лишилися на широких дошках, якими підшиті карнизи над другим поверхом і над стіною другого поверху бабинця, де були криті ґалерії. Яскраві фарби розписів контрастні до м'яких сріблясто — сірих тонів дерева, підкреслювали мальовничість усієї будови в цілості.

В архітектурі дрогобицької церкви св. Юра яскраво виявилися особливості творчої методи народних майстрів. Тут не дотримано жадних канонів чи писаних правил, кожний елемент зроблений по своєму, але це не порушує загальної художньої єдності. На перший погляд східній і західній верхи церкви однакові, насправді їх зроблено по різному; кожна з дерев'яних арок опасання та ґалерії в деталях має свої іноді непомітні особливості, не кажучи вже про форму ґонту, яким обшиті стіни та дах.

Кожний тесляр, який брав участь у будуванню церкви, не був лише пасивною силою, що підкорялась керуючій сторонній волі. Йому відводили якусь частину будівлі — арку, карниз, обшивку ґонтом, чи обробку кронштейнів і тут він вільно розвивав свою творчу фантазію. Подібна організація будівельної справи та творче змагання серед робітників давали можливість створювати повні оригінальної індивідуальності дерев'яної споруди.

У другій видатній пам'ятці Галичини 17-го ст. то є Воздвиженській церкві в Дрогобичі — найвиразніше розв'язано глибинну композицію внутрішнього простору. Іще крім того майстерно виконані монументальні розписи стін церкви збагачували перспективу світлотіннями та декоративно-кольоровими ефектами.

Воздвиженська церква в Дрогобичі за своїм типом є тризрубною. У більшості невеликих тризрубних церков, яких було багато у західніх областях, на Поділлі та Волині, кожний зруб був просторово замкнутий. Іноді тільки невеликий портал між бабинцем та нефом з'єднував ці два приміщення.

У Воздвиженській церкві оригінально і по-новому вирішено співвідношення висот приміщень та просторове їх об'єднання. Цьому сприяло збудування емпори на другому поверсі. Щоб увійти в церкву, відвідувач повинен пройти через низеньку паперт. Її висота дорівняє 2.25 метра. Коли ввійти з низенької паперти до бабинця, то зразу по контрасту з папертью, сприймається велика висота нефа (біля 12 метрів до низу ліхтаря) і глибока перспектива з бабинця в неф і через трикутний виріз у східній стіні нефа у віттарне приміщення. Верх порталу з бабинця до нефа закриває верх намету над нефом, то висота нефа здається ще більшою, чим вона справді є.

Інтер'єр церкви сприймається як єдиний простір обмежений і розчленований різними формами стін, отворів, перекриттів і тд. Художнє вражіння посилюється настінними монументально — декоративними розписами, золотобарвним, різним іконостасом та освітленням. Вікон у церкві мало, вони дають небагато світла і сильні льокальні фарби розписів зм'якшуються на напівтемряві, звідки виблискують золочені деталі та срібні оклади ікон.

Адольф Гладилович

ТАЄМНИЙ ПОЛЬСЬКИЙ ДОКУМЕНТ ПРО ІВАНА ФРАНКА

З уваги на документальну вартість донесення, яке зберігається у Львівському обласному державному архіві, ми передруковуємо тут його український переклад, який був поміщений в 1966 р. в Києві в збірнику: "Іван Франко — Документи і матеріали 1856-1965". (А. Гладкович).

Донесення Дрогобицького староства президії Львівського воєводства про відзначення в Дрогобичі 10-х роковин з дня смерті І. Франка та виступ художника І. Труша на урочистих зборах.

19 червня ц. р. між годинами 21 та 23 відбулися урочисті збори товариства читальні «Просвіта» в Дрогобичі з нагоди 10-х роковин смерті Івана Франка.

У цих урочистих зборах взяло участь біля 300 осіб, переважно української інтелігенції.

Збори ці відбулися зовсім спокійно, і після затвердження програми з вступним словом про життя і діяльність Івана Франка виступив художник Іван Труш.

У своїй промові доповідач вказав на великі заслуги поета, внесені в справу пробудження свідомості українського народу, а також в боротьбу за здобуття державної незалежності цього народу, підкреслюючи, що Франко був першим з них, хто звернув свій погляд на селян і свою великою любов'ю розбудив їх до інтенсивної праці над національним відродженням.

Крім того, доповідач згадав, що Франко був великим співцем долі і недолі українського народу, що відбилося в його творах «Мойсей», «Каменярі» і «Захар Беркут». Він намагався при цьому розповісти про український народ перед народом усього світу. На закінчення своєї промови доповідач вшанував пам'ять померлого поета і закликав присутніх до праці в дусі ідей і керівної лінії Івана Франка.

Наступного дня, о 10 год. ранку, відбулася церковна панахида по Івану Франку в церкві святої Трійці, після чого, о 12 год., організувався похід, на чолі якого були організації «Пласту» з Стрия і Дрогобича. [Похід] проходив через пл. Ринок, через вулиці Міцкевича, Бартоломея і Собеського на площа, де будується гімназія ім. Франка, по вул Сніжній, де мало продовжуватися свято, але через сильний дощ не відбулося і було відкладене на невідомий час.

У цьому поході взяло участь біля 5000 осіб разом з школями.

Зазначую, що в загальному поході не брало участі греко-католицьке духовництво.

21 червня ц. р. відбулися урочисті збори в приміщенні кінотеатру «Штука» в Дрогобичі, організовани товариством «Робітнича громада» для вшанування 10-х роковин смерті Івана Франка.

В зборах взяло участь біля 500 осіб обох статей, переважно з робітничо-селянських кіл, між якими було також кілька десятків комуністичних діячів і їх прихильників з Дрогобича і з повіту.

Ці збори відкрили о 11 год. 30 хвилин член товариства «Робітнича громада» Дмитро Шифурка, який, відзначивши урочисту хвилину, від імені згаданого товариства вшанував пам'ять померлого поета.

Потім промовляв до зібраних особистий друг Івана Франка і спільник на політичній ниві, делегат з Ярослава — Жовнір, який згадав у своїй промові про дитячі роки померлого поета, а також про його політичну діяльність, підкреслив, що він був першим творцем робітничо-селянського руху українського народу на території колишньої Галичини, за що його суворо переслідували австрійська влада того часу, хоча він в своїй діяльності не пропагував нічого, крім великої любові до братів-робітників, незалежно від їх національності і стремління до правди.

Далі промовець відзначив, що разом з Франком співпрацювали тоді Дашинський, Марек та інші видатні соціалісти інших народів, яких націоналістичні нахили не раз гасив поет rozумom і своею чесною поведінкою, завжди підкреслюючи, що робіткин, як поляк, українець, так навіть єврей, терплять однаково злідні і однаково експлуатуються своїми панами.

За свою діяльність, незважаючи на те що вона була завжди чесною і благодійною, Франко переслідувався не тільки державною владою, але навіть шовіністичними єврейськими масами, хоча він був співцем і їх тяжкої недолі.

На закінчення своєї промови доповідач, як ще живий товариш померлого поета, взяв прapor, зроблений товариством «Робітнича громада» на честь Івана Франка, і, поклонившись йому, закликав присутніх до спільної праці під цим прaporом, тому що таким способом вони найкраще вшанують пам'ять померлого і одночасно стануть спадкоємцями і дальшими пропагандистами ідеї, яку проголосував Франко.

Після закінчення промови Жовніра доповідь про діяльність Франка зробив професор Свенціцький з Львова, який розказав зібраним про

твори Франка і дав їх характеристику. Одночасно промовець критикував ставлення духовництва до Франка, сказав, що таке ставлення суперечить основам християнської ідеї тому, що Франко не був безбожником і відступником, бо він проголошував ті самі ідеї, які проповідує християнська релігія, а саме: братерство людей, любов до близького і прагнення до правди.

Крім того, промоведь згадав у кінці, що Франко закликав вчитися навіть у ворогів і переймати від них все, що їх піднесло на висоту, і уникати того, що було причиною їх упадку, або, іншими словами, був проти насильницького виступу проти противника і пропагував його здобувати любов'ю і безмежною відданістю спільному добрі.

Свою доповідь промовець закінчив закликом до присутніх, щоб вони йшли слідом за вказівками свого великого вождя Івана Франка і своєю спільною діяльністю довели противникам, що вони культурно стоять набагато вище від них і нехочуть розплачуватися насильством за насильство.

Після цієї доповіді по черзі виступали: Кvasниця — делегат з Львова, Гацко — делегат з Перемишля, Губицький, Глушак, Буняк і Божан — делегати українських товариств з Львова, — які від імені товариств, що вони представляли, віддали шану померлому поетові.

Наприкінці виступив Пісьо — делегат з Добрівлян, який, віддавши шану від імені сільського населення Добрівлян, сказав: «Позаяк замкнули нам виступлення на вулиці і не дозволяють говорити, тому заявляємо категорично, що участи в поході не візьмемо». Пісьо є відомим комуністичним діячем у Добрівлянах і його заява стосувалась, мабуть до виступу комуністів, що відбувався.

На закінчення цього торжества службовець місцевої каси соціального страхування Коцко зачитав декілька присланих телеграм, а потім, оголосивши порядок походу, закликав учасників спокійно організуватись в колони перед будинком пошти і не робити зайвого галасу, щоб не затъмарити цього урочистого свята.

О 14 год 30 хвилин присутні вийшли із залі і сформувавши четвірки, рушили походом під прапором товариства «Робітнича громада» вулицями Ягеллонською, Міцкевича і Ліщнянською до будинку читальні «Просвіти» по сул. Лішнянській, де до зібраних промовляв член цього товариства Євстахій Лоек, який вказав на урочисту хвилину і заслуги Івана Франка, заявив, що для вшанування його пам'яті вулиця Лішнянська перейменовується на вулицю Івана Франка, після чого відкрив дошку з новою назвою вулиці Івана Франка.

Після відкриття дошки від імені управи міста промовляв учитель Мельнарович, який вказав, що міська рада на засіданні 15 червня ц. р., визнавши заслуги вченого і поета Івана Франка, що народився в тутешньому повіті, призначила до прохання товариства «Робітнича громада» і

---

*Від слова «позаяк...» до слів «...не візьмемо» документ написаний українською мовою латинськими літерами.

ухвалила назвати його іменем вулицю Лішнянську, щоб цим приєднатися до відзначення його заслуг, вкладених в освіту українського народу.

Наприкінці виступив перед зібраними адвокат д-р Скибінський, який коротко ще раз розповів присутнім про життя і діяльність Івана Франка, підкреслив, що його ідея на сьогодні здобула велику перемогу, тому що цей самий магістрат, який сорок років тому арештовував за дорученням повітового суду в Коломії великого борця за волю Івана Франка, а після цього капраль цього ж магістрату Капко вів його етапом до громади приналежностив в Нагуєвичах, тепер змушений був назвати його іменем одну з вулиць міста. «Всі зібрані, — говорив далі промовецець, — мусять добре запам'ятати цю хвилину, тому що вона одночасно є доказом того, що велику ідею волі можна заглушити і гальмувати, однаке ніколи не можна її придушити і тому прийде час, що незадовго зібрані мусять побачити волю і свободу свого народу».

Після цього виступу організувалися зібрані в колоні і рушили назад вулицями Франка, Сенкевича, Баротоломея і Міцкевича на Ринок, де ще раз перед зібраними промовляв адвокат д-р Кобилецький, який, подякувавши зібраним за участь у торжестві, закликав їх до об'єднання під прапором Івана Франка, підкреслюючи, що тільки так можна буде дійти до кращого завтра в дусі принципів і ідей Івана Франка, після чого о 15 год. похід і збори об'явив закінченими, а зібрані, після відспівання пісні «Повстаньте, гнані і голодні робітники усіх країн», спокійно розійшлися по домах.

Нагадую, що перед початком походу біля кінотеатру «Штука» почали групуватися місцеві комуністи коло адвокатського концеп'єнта Колпецького, Івана Кондратова з Добрівлян, Піся, Гриця Когута і Юліяна Козара з Колпця, які хотіли влаштувати окремий маніфестаційний похід, але після зауваження начальника комісаріату і адвоката д-ра Кобиленського покинули цей намір і, не взявши участі у поході, розійшлися до домах.

Після демонстрації в міському парку по вул. Міцкевича відбулося народне гуляння, влаштоване товариством «Робітнича громада», яке пройшло також спокійно і закінчилося о 21 год. вечора.

Дрогобицький староста

[підпис нерозрізливий]

Дрогобич,
23 червня 1926 р.

Львівський облдержархів. ф. 1. оп. 56. спр. 1905. арк. 18-20. Машинопис. Оригінал. Переклад з польської.

(Іван Франко — Документи і матеріали 1856-1965, Видавництво "Наукова думка", Київ, 1966)

Л. Лєпкий

ВІТРАЖІ У МРАЗНИЦЬКІЙ ЦЕРКВІ

В 21-ші роковини смерти Петра Холодного з'явилась була у "Свободі" стаття проф. Д. Горняткевича про творчість цього визначного нашого мистця, зі згадкою про вітражні львівської Волоської Церкви та з окремим зазивом до нових емігрантів, які зберегли дещо з творів П. Холодного, щоб вони зголосились, бо потрібні матеріяли для написання монографії.

В зв'язку з тим хочу дещо і від себе додати: річ у тому, що крім вітражів львівської Волоської Церкви П. Холодний залишив по собі ще й вітражі Мразницької церкви, яка є дочерною бориславської, а Борислав — як відомо — центр галицького нафтового промислу.

Парохіяльний комітет, що після першої світової війни займався будовою цієї церкви, не жалів гроша, бо мразницьких парохіян-нафтярів булостати на гідну будівлю, тим більше, що вона мала надавати українського характеру цьому нафтовому центрові, в якому жило багато чужинців.

Коли підшукували архітекта для виготовлення плянів, автор цих рядків порадив комітетові звернутись до інж. Тимошенка, який саме перебував у Львові. Інж. Тимошенко виготовив пляни церкви в стилі мазепинського барокко. Пляни ці приняв комітет булови з правдивим захопленням. Та аж ніяк ними не захоплювалась польська влада, інакше консерватор. Церква була надто монументальна виглядом і мала надто український характер, що колопо очі поляків.

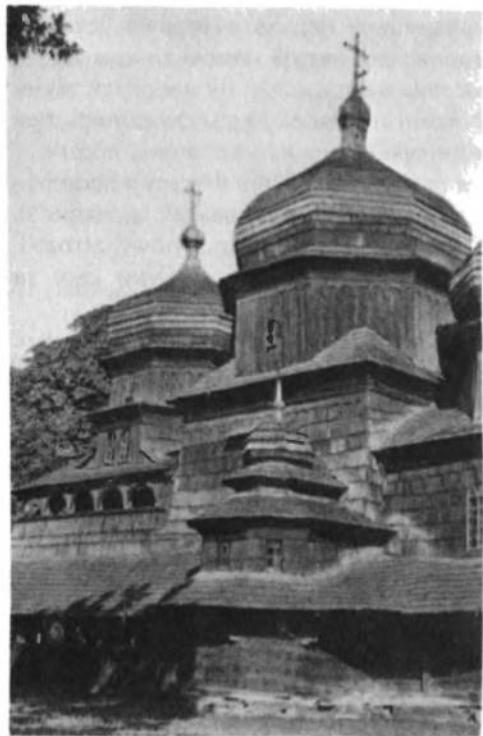
Почались довгі заходи, щоб добитись затвердження плянів. Врешті взявся за діло інж. архітект О. Пежанський, що своїми зв'язками виклопав перед владою це затвердження, змінивши дещо ради замілення очей консерватора. Але це обійшлося коштом зниження бань на церкві, зокрема головної, і тому церква затратила дещо зі своєї монументальності. Все ж таки вона вийшла найкращою з тих усіх церков, що в оснанні часах будувались за звичайним шаблоном.

Саме тому вимагала нова мразницька церква окремого устаткування. І цим разом вдалось авторові цих рядків намовити комітет та пароха, щоб вони подбали про мистецькі вітражі, які міг виконати такий відомий мистець, як П. Холодний. Комітет і парох радо погодились, тим більше, що нашлися окремі фундатори, власники копалень нафти.

П. Холодний приїздив декілька разів до Мразниці в зв'язку з проєктуванням вітражів. Він не міг налюбуватись новозбудованою церквою за плянами свого земляка, інж. Тимошенка, а, компонуючи вітражі, вкладав у них багато душі, щоб пов'язати в одно задуми свої та архітектура.

І це йому вдалося. Він справді "вмів вичарувати казку", як згадує про П. Холодного автор статті, проф. Д. Горнякевич. Вітражами захоплювалися свої і чужинці, а приїздило до Борислава тих чужинців чимало й вони, оглядаючи копальні нафти, не минали ніколи мразницької церкви, що мимохіт приковувала очі глядача. Полонили їх і вітражі П. Холодного, справді великого українського мистця, що зумів знайти в українському мистецтві цю синезу між Сходом і Заходом.

Що сталося тепер з мразницькою церквою і вітражами — невідомо, зв'язків з Краєм немає ніяких. Та картони з проєктами цих вітражів чудом збереглись. Їх врятували і мають у себе доньки колишнього бориславського пароха, о. Ліщинського, які живуть тепер у Філадельфії.

Церква св. Юра

Церква Чесного Хреста

Адольф Гладилович

ДРОГОБИЦЬКА СТУДЕНТСЬКА СЕКЦІЯ В 1931 - 1936 РОКАХ

(Спогад)

Закінчивши гімназію восени 1931 р., я вступив до Студентської Секції Туристично-спортивного Товариства "Підгір'я" в Дрогобичі.

Головою секції був тоді Зенон Коссак, а його заступником і одночасно референтом преси Михайло Смола.

Самостійного товариства з власним статутом дрогобицькі студенти не мали, бо польська влада їхнього статуту не затвердила. На щастя, управа "Підгір'я", яку очолював інж. Остап Левицький, подала їм руку, погодившися на існування при цьому товаристві окремої Студентської Секції.

До секції належали в тому часі також деякі студенти — комуністи: Мирослав Колодрубець з Дрогобича, Яворський і Сивохіп з Добрівлян і може ще дехто. Пригадую собі бурхливі збори секції, які відбулися під час зимових ферій 1931 — 1932 рр. На них завелася гостра суперечка між більшісттю, яку очолював З. Коссак, і комуністами Яворським і Сивохопом. Обох комуністів викинено зі залі. Пізніше вибув із секції Й Колодрубець. Під час першої російської совєтської окупації ім прийшлося дорого заплатити за свою наївну віру в комунізм — їх, як і багатьох інших галицьких комуністів, зничило НКВД.

Влітку 1932 р. голова Студентської Секції З. Коссак запросив нас, трьох гімназійних випускників — Володимира Черевка, моого брата Максима і мене до "Народного Дому". Там він поінформував нас про завдання Студентської Секції й заохочував у ній працювати. Ми радо на це погодилися. На загальних зборах, що відбулися того літа, на голову секції вибрано М. Смолу, а на її секретаря В. Черевка. Мене вибрали на пресового референта секції. Моїм обов'язком було кольпортувати "Студентський шлях" і дописувати до нього про діяльність секції.

Перший допис, що його я написав як кореспондент "Студентсько-

го Шляху", надрукували в ч. 3-4 (35-36) цього журналу за березень — квітень 1934 р. п.з. "З ліяльності Студентської Секції в Дрогобичі за літні й різдвяні ферії 1933 (1934 рр.) 15.6.1933 - 15.1. 1934) //. Завдяки тому, що в еміграції мені пощастило натрапити на один, чудом збережений, примірник вищезгаданого числа журналу, я маю змогу, користуючися моїм копишиком дописом, розповісти трохи докладніше про діяльність секції в другій половині 1933 р.

Коли в зв'язку з голосним нападом українських бойовиків на пошту в Городку, поляки арештували між іншими голову Студентської Секції Михайла Смолу, ширші сходини секції, які відбулися під час різдвяних ферій 1932-1933 рр., доручили мені керівництво нею до найближчих загальних зборів, тобто до 27 липня 1933р. До проводу, що його вибрали на цих зборах, увійшли переважно молодші студенти й одна випускниця учительської семінарії. Мене вибрали тоді на голову секції. Згодом переобирали мене на той пост двічі — в 1934 і 1935 роках.

На цьому місці хочу згадати кількох активних у 1933-1936 роках членів Студентської Секції, про яких мені відомо, що опинилися по цьому боці залізної завіси або вже не живуть: Михайло Василик, Максим Гладилович, Іван Городиський, Володимир Кобільник, Василь Колінко, Оленка Коссак, Теофіля Малик, Дмитро Німилович і Володимир Черевко.

До 1933 р. членами секції були тільки студенти й випускники гімназії. В тому році приєднано до секції вперше випускниць учительської семінарії (блізько 25 осіб), після чого число членів досягало сотні. Другим гарним досягненням секції було виклопотання власної домівки, яку їй під певними умовами відступило "Українське Касино" в "Народному Домі". Вибраний у 1933 році провід секції створив студентську бібліотеку, чотири рефентури — культурно-освітню, спортивну, протиалькольну й господарську ("економічну"), аматорський і легко-атлетичні гуртки та відновив студентський хор, яким диригував Дмитро Німилович.

З уваги на те, що членами секції були випускники й випускниці середніх шкіл і деякі студенти, які не мусіли ввесь час бути на лекціях в університеті (правники), секція вела свою діяльність не тільки під час літніх і зимових ферій, як було раніше, а ввесь рік.

Кожної середи ввечорі відбувалися сходини членів і гостей з доповідями й дискусіями. Деколи запрошувано з доповіддю когось з відомих діячів. Одним з таких доповідачів був автор книжок, яким тоді захоплювалася молодь — "Холодний Яр", "Отаман Хмара" й "У ворожому таборі", Юрій Горліс-Горський. В 1935р. він розповів на сходинах секції про маловідомі нам факти з життя української підсічової молоді. Інший доповідач — політичний діяч і публіцист

Осип Бойдуник говорив про соціальну й економічну програму українського націоналізму.

Для ширшого загалу секція влаштовувала щороку "Свято Крут". На одне таке свято запрошено як доповідача учасника бою під Крутами, сотника Гончаренка, на інше — поета Богдана Кравцева. З інших прилюдних виступів Студентської секції згадаю тут "Літературно-мистецькі вечори", перше в Дрогобичі "Свято Лесі Українки" 27 вересня 1933р., вечір на пошану розстріляних у 1934р. Олекси Влизька, Григорія Косинки й Дмитра Фальківського й улаштоване спільно з товариством "Сокіл" "Свято Базару" з інсценізацією розстрілу 359-го українських воїків.

В 1933р. новозаснований студентський аматорський гурток під проводом М. Кобільникової підготовив історичну драму "Зрада" й показав її в кількох села Дрогобиччини: в Попелях, Снятинці, Лішні, Губичах і в Колпці. Того ж року аматорський гурток улаштував "Вечір св. Миколая" з одноактівкою "За кулісами театру".

Деякий час існував студентський хор. Ним керував інж. Дмитро Німилович, а згодом міг Іван Городиський.

Окремим виявом діяльності Студентської Секції були забави — "Студентські вечерниці" й новорічна "Маланка". В різдвяному часі відбувалася "Ялинка" зі спільною вечерею, а деколи зі скетчами й танками, що їх підготовлювали балетмайстер Роман Петріна.

Секція була неофіційно членом напівлегального Союзу Українських Студентських Організацій під Польщею (СУСОП). Між іншим, вона висилала своїх представників на окружні з'їзди українських студентів. Мені довелося бути делегатом на двох таких з'їздах — в Стриї й кілька років пізніше в Самборі.

Незалежно від праці в Студентській Секції багато її членів брало активну участь в культурно освітньому житті Дрогобича й повіту, в діяльності студентських товариств Львова й других міст, в яких вони студіювали, і в підпіллі.

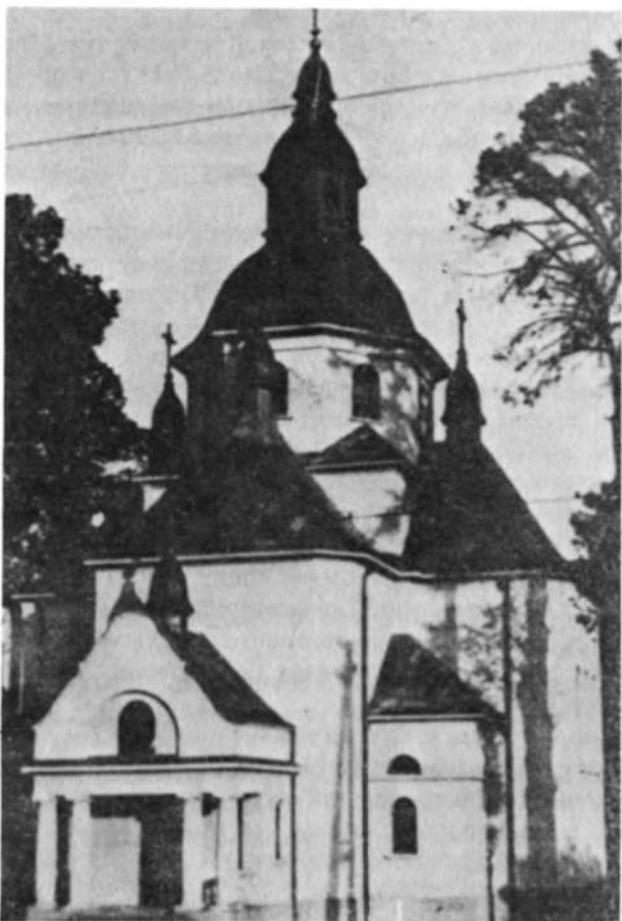
ВТРАТИ СТУДЕНТСЬКОЇ СЕКЦІЇ В ДРОГОБИЧІ В 1939-1940 РОКАХ. (Не повний список)

ЗЕНА ГУТОВИЧ — Важко ранена при переході Сяну в 1940 р. пропала в тюрмі НКВД.

МАНЯ ДОМАНСЬКА — Розстріляна, в тюрмі НКВД у Львові 1941 р.

МИРОСЛАВ ЖУК — син о. Михайла в Михайлівичах, арештований у Варшаві, розстріляний Гестапо 1942 року.

БОГДАН ІВАНИЦЬКИЙ — Арешт: НКВД пропав.

Церква в Мразници

Д-Р ВОЛОДИМИР КОВІЛЬНИК — Арешт: Гестапо помер у Німецькому таборі в Шембуругу 28 лютого 1945 року.

МИКОЛА КОВАЛЬ — Арешт: Гестапо помер 1942 року.

ВОЛОДИМИР КОЛІНКО — Арешт: НКВД пропав.

МИРОСЛАВ КОЛОДРУБЕЦЬ, кол. комун. — Арешт. НКВД пропав.

ТАРАС ЛЯЛЮК — Арешт: НКВД. пропав.

ЗЕНОН КОССАК — Розстріляний мадярами в Сотвині на Закарпатті в березні 1939 року.

ЮРКО КОСТИШИН — Розстріляний НКВД.

ТАРАС КОЦЮБА — Арешт: НКВД, розстріляний в Львові 1941 р.

ОЛЬГА СПАРИНЯК — Розстріляна в тюрмі НКВД у Львові 1941 р.

Mrp: МИРОСЛАВ ТУРАШ — Пропав при переході польсько-чеського кордону в липні 1939 року.

Mrp: ВОЛОДИМИР ЯСЕНИЦЬКИЙ — Арешт: НКВД пропав.

Д-р ВОЛОДИМИР ЯХНО — Арешт: ч. Гестапо, розстріляний у тюрмі в Рівному 1942 році.

II. Члени Студенської Секції в Дрогобичі, учасники Студентського Конгресу у Львові в березні 1939 р. арештовані польською поліцеєю під час Конгресу.: Микола Коваль, Надя Корпятович, Тарас Лялюх, Любомир Ортинський, Люба Шевчик.

Подав
Василь Колінко.

Інж. Володимир Несторович

ФІЛІЯ СОЮЗУ УКРАЇНСЬКИХ КУПЦІВ І ПРОМИСЛОВЦІВ У ДРОГОБИЧІ

Українські купці і промисловці, як подає Володимир Несторович у своїй книжці "Українські купці і промисловці в Західній Україні 1920-1945", не були організовані перед першою світ. війною. По війні почали організовуватися в 1923 році. Основуючі збори відбулися 1-го листопада 1923 р. у Львові і на цих зборах був зредагований статут "Союзу Українських Купців" та внесений до Суспільно-Політичного Відділу Львівського Воєвідства.

По кількох місяцях наспів дозвіл оснувати "Союз Українських Купців", але в трьох тільки воєвідствах — Львівському, Станиславівському і Тернопільському. У статуті було сказано, що централія може організовувати філії у містах згаданих воєвідств.

Централія Союзу Українських Купців була у Львові, а філії були зарганізовані найперше в Перемишлі (1924 р.), Станиславові (1925 р.), Коломії (1927), Самборі (1927), Стриї (1928), а пізніше в других містах.

В Дрогобичі засновано філію Союзу Українських Купців аж у 1935 році. Про діяльність цієї філії та й взагалі про діяльність купців Дрогобиччини знаходимо у згаданій книжці Володимира Несторовича таке:

"Ще заки була заснована Філія, у першому 10-річчі СУКП належало до нього вже 37 членів, серед них теж власник похоронного заведення "Етернітас" А. Модрицький. Установчі збори відбулися щойно в 1935 р. й вони вибрали Управу з головою Г. Сенечком і секретарем В. Осередчуком. Чергові Загальні Збори відбулись 19 липня 1936 р. Відкрив їх голова Г. Сенечко "при участі активних членів" і дав "огляд дотеперішньої праці Філії". Доповідь виголосив секретар Централі Д. Конюх, акцентуючи якнайважливіші справи; плянову працю, гармонійну співпрацю з кооперацією, обов'язок поширювати вироби рідного промислу, постійну лектуру "Торгівля і Промисл" тощо. Обрано новий склад

Управи: І. Коцюба — голова, члени — Г. Сенечко, М. Богонос, І. Когут, К. Паньків, Е. Лішинський, Т. Монастирський і О. Кузьмин; Д. Павлічко й О. Яворський — заступники, Р. Гургул, В. Паньків та В. Жарик — члени Контрольної Комісії.

Важливе було питання гуртівні, яке Збори намагалися розв'язати. Реферував справу М. Богонос і на урухомлення її деякі склали таки на Зборах гроші. Ухвалено, що провізію від оборотів членів сплачуватиме гуртівні до 'Самопомічної каси" у висоті, яку устійнить управа гуртівні з Контрольною Комісією. Дальша ухвала торкалась домівки Філії і покищо постановлено піднаймати її в Т-ві "Зоря". Рішено купити деяку кількість квадратних метрів під площеу "Рідної Школи" і здекларовано на цю справу негайно 150 зл.

У Бориславі створено **делегатуру** й обрано на голову її Т. Монастирського. Прийнято на літній сезон повітового організатора.

Збори пройшли серед повного зацікавлення появивших членів. Зареєстрованих мала Філія у повіті 170, з них активних 31.

Чергові Збори відбулися 14 березня 1937р. На них прибуло близько 30 людей і вони вислухали звітів, промов двох делегатів зі Львова, в тому ж інж. Цімури від Пром-Банку, врешті обрали новий Виділ. Це були справжні "галицькі вибори", із сваркою і дописувач до "Торгівлі і Промислу" ч. 61 описав їх ось як: "Але обрали! І віримо, що обрали добре та що зменшення ферментів з усуненням несуспільнницьких людей від організації дасть їй нової сили, тим більше, що на чолі станули люди, повні віри в успіх".

Як кожного року, 9 травня 1937 р. влаштовано Празник св. Юрія. Богослужбу правив о. Решетило, а опісля зійшлися в "Зорі" на святкові сходини. Прийшло їх мало, бо всього 30. Сходини відкрив голова К. Паньків, що й відчитав опісля відповідний до свята реферат. Врешті прийнято резолюції, які закликали купців вступати масово у члени Філії, та співпрацювати з собою, купувати в українців і продавати вироби рідного промислу; а громадянство — підтримувати українську торгівлю і промисл. В ході празника забрав згодом голос Я. Гайwas, який подав коротку історію Пром-Банку і його праці та осягів, заохочуючи всіх до масової ощадності. Промовляли ще два члени: М. Клепач з Доброгостова, що закликав до згоди і праці всіх купців Дрогобиччини та В. Жарик, який радив не курити й не пити, а ощаджувати у Пром-Банку. Настрій приявних був байдорий.

Mr. Комаринський, який згодом дістав доручення виїхати до Філії у Дрогобичі на контролю діяльності та книг, привіз звідти дуже недобре вісті і подав був свої враження у 113 ч. "Т. і Пр.", які звелися до того, що в цій Філії байдужість і розсварення та що велика відпо-

відальність за це падає на Управу, яка "вичистила" майже всіх членів, бо із 143 залишилось їх всього 13! Дописувач не міг перевести контролі, бо йому не доставили книг і деякі члени Управи взагалі на засідання не прийшли. Все ж таки Управа рішила прийняти організатора. Не маємо даних, як ця дрогобицька незгода скінчилася, і яка була дальша праця філії".

Mrp. Мирон Утриско

ДРОГОБИЧЧИНА ЧАСТИНА БОЙКІВЩИНИ

Описуючи поселення якогось українського племени, слід подати його історичні племінні граници. Наші учені етнографи, історики і географи як Кубайович, Панькевич, Княжинський, Злінський, Рабій, Рудницький та інші, студіюючи поселення наших племен, менш більш точно означували їхні граници. Описуючи граници одного з архайчних українських племен бойків, подали, що вони досі заселяють середушу частину обабіч Карпат, від рік Сяну, Солинки і Ляборця на заході по вододіл Бистриць, Тереблі і Тересви на сході, від ріки Дністра на півночі по ріку Тису на півдні. Прикордонні племінні смуги можуть бути вже дещо перемішані з населенням сусіднього племени. Отже приступаючи до племінної приналежності теренів Дрогобиччини, треба ствердити, що вона більшістю своєї території належить до Бойківщини. Племінні поселення не конче мусять покриватись з теренами областей, повітів, районів чи воєвідств, яких граници установляли кожночасні окупанти, керуючись своїми адмінітраційно-політичними інтересами і потребами. Дрогобиччина колись була окремою областю, а сьогодні є частиною Львівської Області, бо так вирішив московський окупант. Така зміна однаке в нічому не міняє племінного походження автохтонного бойківського населення Дрогобиччини.

Не раз можна почути від декого із дрогобичан, що я не бойко. Таке твердження може бути і правдиве та вірне. Воно однаке в нічому не міняє історичної дійсності, що автохтонами Дрогобича і Дрогобиччини є бойківське плем'я. Про це добре знат найбільший галицький поет і учений, уродженець Дрогобиччини, Іван Франко і тому називав себе сином Бойківщини. Одиноким письменником, що всі свої твори писав бойківським діялектом, був о. Юрій Кміт. Деякі, як д-р. Софія Парфенович, Ісидор Пасічинський т. зв. "Соловій Бойківщини", Стефанія Мороз, Роман Тимчук — лиш частинно вживають бойківської говірки.

Ще в перших роках цього століття Іван Франко відбув більшу етнографічну прогульку-експедицію по Бойківщині, з якої написав німецькою мовою обширний звіт до Австрійського Ентомографічного Журнала. Стаття ця вперше з'явилася українською мовою в нашому "Літописі Бойківщини" ч. ч. 29 і 30. Інші відомі люди Дрогобиччини (як: Юрій Дрогобицький, Марків Іван (Гребінчишин), о. Микола Баранецький, д-р Кобільник, Степан Спринський) почувалися бойками.

Ше 12-го грудня 1967 року, тодішній Бойківський Комітет т. зв. Бофало-Гамілтонський (голова проф. Олександер Бережницький жив у Бофало, а члени Комітету в більшості в Гамілтоні, лишили член Комітету мгр. Мирон Уtrysко жив у Філадельфії), в порозумінні зі Самбірським Комітетом скликали спільні наради представників Комітетів з Бойківщини у Філадельфії. На тих нарадах були заступлені: із Самбірського Комітету голова о. Ст. Даши, член Управи інж. Ст. Кульчицький, з Гамілтонського Комітету, що охоплював турчан і старо-самбірян, мгр. М. Уtrysко, з Дрогобицького Комітету голова Юрій Гаврилів і заступник Ст. Спринський, зі Стрийського Комітету голова д-р М. Ценко і члени: Л. Шанковський, І. Федорів, І. Пеленська, А. Кігічак і М. Дольницький. Тоді рішено створити Координаційний Осередок Регіональних Комітетів Бойківщини (в скороченні КОРКБ) для координації, співпраці і популяризації племені бойків серед українського населення. До проводу КОРКБ обрано на голову о. Ст. Даши, заступником інж. Ст. Кульчицького і секретарем мгр. М. Уtrysка. На пленарному засіданні КОРКБ-у 22 лютого 1968 р. затверджено правильник і намічено плян праці.

По переведенні вступних переговорів Комітет Самбірський і Турчансько-Старосамбірський з представниками Ліського повіту в дні 14 березня 1968 року рішили об'єднатися і створили один Комітет на цілу Західну Бойківщину. Цей Комітет очолив як голова о. Станислав Даши, заступниками голови: д-р С. Карпінська, проф. О. Татомир, М. Волосянський і А. Копистянський. Ген. секретарем обрано мгр. М. Уtrysка, касиром М. Баранецького — членами Управи стали: Ст. Спринський, інж. Ст. Кульчицький, М. Парашак, проф. О. Бережницький, Хр. Ганас. Цей Комітет розпочав широку видавничу і організаційну працю. По виданні кількох чисел "Бюлетеню Бойківщини", започатковано видавати періодично спочатку квартально відтак піврічно "Літопис Бойківщини", на 80 сторінках друку, якого досі з'явилося 27 чисел. "Літопис" це науково-дослідчий та побутово-історичний журнал, що поміщає матеріали з усіх частин Бойківщини. Управа Комітету по успішнім властуванні Загальної Зустрічі у Філадельфії 25 і 26 травня 1968 року та організаційній підготовці і контактові зі земляками із східніх частин Бойківщини скликала на день 21 грудня 1968 року у Філадельфії спільні наради бойків з усіх частин Бойківщини, на яких на Першому Загальному З'їзді на Союзівці 25 вересня 1970 року основано

статутове Товариство "Бойківщина". Першою книжковою ластівкою було видання антології "Літературна Бойківщина". Є це збірник перлин літературної творчості поетів і письменників Бойківщини. Книжка є в твердих окладинках і має 386 сторін. Книжку опрацював д-р Василь Луців.

Т-ва "Бойківщина" у своїх членах охоплює країнів з усіх земель Бойківщини підкарпатської і закарпатської. На бойківських теренах маємо такі повіти: Лісько, Устрики, Добромиль, Хирів, Турка, Старий Самбір, Самбір, Дрогобич, Сколе, Стрий, Долина, Калуш, Переґінсько. Деякі з тих повітів були лише частинно заселені бойками. На Закарпатті повіти були багато менші і охоплювали звичайно лише кілька-надцять сіл. Такими повітовими центрами і містами заселеними бойками були: Міжгір'я, Свалява, Іршава, Хуст, Мукачево, Ужгород, Перечин, Березне, Берегів, Севлюш і Іза. Були ще бойки в Пряшівщині головно в районі Межиляборець.

Щоб спопуляризувати Бойківщину серед українського населення з інших сторін, та зберегти цінні пам'ятки вивезені краянами з Бойківщини, Головна Управа Т-ва заложила Музей. Досі зареєстровано в музеїнім Кatalозі 1250 штук різних експонатів, найбільше книжок, журналів, преси і світлин, але є теж чимало пам'яток ноші, вишивок, мистецьких виробів, образів, ікон, писанок, ліжників та інших вартісних предметів. Для показу краси і мистецтва бойківської церковної архітектури Товариство "Бойківщина" влаштовує Виставки церковного будівництва получені теж з творами народного мистецтва, видань та інших пам'яток. Головна Управа видала ряд карток з ношою, різдвяних карток з церквами, пам'яткових карток і коверток із Сагайдачним, уродженцем Бойківщини, жетонів, відзнак, лент та інше.).

Я дещо задержався на характеристиці діяльності Товариства "Бойківщини", бо його успіхи й осяги це теж частинний вислід праці і дрогобичан, що є членами Товариства.

Будучи ще студентом і звіджуючи Карпатські гори і Підкарпаття, відвідав я теж частину Дрогобиччини — головно західну і південну як Крушельницю, Тисъменицу, Мразницю, Трускавець, Борислав, Східницю та інші сусідні села. Знаючи добре Турчанщину і Скільщину, завважив я велику схожість між їхнім побутом і жителями Дрогобиччини. Зокрема впадала у вічі говірка, було це те саме бойківське наріччя. Часте вживання здрібнілих висловів, тверді закінчення, виразні архаїчні перві цієї із найстарших і найменш занечищених макаронізмами української говірки-мови. Стрічав я теж дуже подібну ношу в мужчин і жінок, з доморослого полотна і сукна практичну і легко прибрану вишивками. Бачив я, як в Турчанщині і в Крушельниці (Дрогобиччина) вліті селяни покривали стріхи в кожухах. На мій запит, чи їм в спеку в кожухах не гаряче, відповідали, що кожух не допускає гарячі

до тіла, тому їм легше так працювати. Я не етнограф, але схожість племінних особливостей в Дрогобиччині й інших бойківських повітах є така велика, що її може завважити кожна людина, навіть не обізнана з племінними особливостями.

Тому, що чимало дрогобичан не лише працює в Товаристві "Бойківщина", але теж є співпрацівниками журнала "Літопис Бойківщини", в якому поміщено деяке число їхніх статей про Дрогобиччину, думаю, що буде корисно подати читачам заголовки тих дописів та числа "Літопису Б.", в яких вони надруковані.

В "Літописі Бойківщини" з березня 1969 р. число 1/12 є стаття д-ра Василя Луцева п. з. "Дрогобич — серце Бойківщини".

В числі 2/13 "Літопису Б." зі серпня 1969 року, є велика стаття о. Миколи Баранецького "Спомин про релігійно-народне життя Дрогобиччини в першій половині ХХ сторіччя". В числі 3/14 "Літопису Б." з грудня 1969 р. є більша стаття д-ра Николи Андрусяка п. з. "Назва і територія бойків", в якій подані граници Бойківщини означені різними українськими науковцями.

В числі 16/17 "Літопису Б." з березня 1970 о. — стаття Ігора Чмоли п. з. "Дрогобич".

В числі 18/19 "Літопису Б." з вересня 1970 р. подана вістка про святотатське знищення нутра церкви в Дрогобиччині.

В числі 29 "Літопису Б." з жовтня 1973 р. і 30, з червня 1974 р., є велика стаття Івана Франка п. з. "Етнографічна експедиція на Бойківщину".

В числі 31 "Літопису Б." з грудня 1974 р. в статті "УГА на Бойківщині в 1918/19 рр." подано, що групи УГА Хирівська і Гофмана посилувалися добровольцями м. і. з Дрогобиччини.

В тому ж самому числі є стаття д-ра М. Терлецького п. з. "Добування бориславської нафти в минулому" та стаття Петра Бурака п. з. "Студент на вакаціях" — переказ про Івана Франка.

В числі 32 "Літопису Б." з травня 1975 року, є стаття Ол. Бережницького п. з. "Ноша трускавчан", та Василя Хомика "З уст народу — про Дрогобич", та О. Бережницького "Давні школи на Бойківщині", в якій є згадки про школи в Лішні і Нагуєвичах — Дрогобиччина.

В числі 35 "Літопису Б." з липня 1976 є стаття Івана Гребінчишина (Маркова) з Вроцлава про Андрія Чайковського.

В числі 37 "Літопису Б." з липня 1977 р. є стаття Г. Лужницького п. з. "Хто був першим власником лікувальної місцевости Трускавець в Галичині".

В книжці "Літературна Бойківщина" є теж уривки творчості письменників з Дрогобиччини, важніші з них це Іван Франко й Уляна Кравченко.

Хто з шановних читачів має наукові, історичні або побутові статті чи

спомини про Дрогобич чи Дрогобиччину, хай пришло до Головної Управи Т-ва "Бойківщина" — помістимо в "Літописі Бойківщини".

Якщо б хтось бажав мати згадані повище числа "Літопису Бойківщини" або бути передплатником журнала , хай сконтактується з Головною Управою Товариства "Бойківщина" на адресу 2222 Брандивіне Ст. Філадельфія, Па. 19130 — ЗСА. Ціна за один "Літопис" дол. 3. — річна передплата 5. "Літопису вкладка до Товариства річно 3 долари.

Творення регіональних повітових Комітетів є дуже корисним ділом, бо вже само видавання альманахів з історією наших міст і повітів є дуже важливе для передання правдивого обличчя нашого минулого майбутнім поколінням. Та багато важливішим є творити племінні Товариства для збереження культури, побуту, звичаїв, обичаїв, традицій, мистецтва, говірки та історії племен, що є складовою чистиною українського народу. Новий московський окупант в Україні видає вправді т. зв. "Історії Областей", але вони є повні фальшу, перекручення історичних подій і фактів та гльорифікацією комуністичної партії, возвеличанням московського "старшого брата".

Племінні скарби збагачують своєю різноманітністю культуру цілого українського народу.

Андрій Даріян Сольчаник

ГОМІН НЕПОВТОРНИХ ДНІВ

Рясні пестощі рідного міста, що привабливо виринають із під шовкового килима проминулих пестрих років, наливають чутливі серця ніжним теплом.

І здається, що немає для нас дрогобичан дорожчого міста від нашого Дрогобича, особливо того, який залишили ми, йдучи у Велику Мандрівку. Його принадний образ голубили ми мов рідне дитя. Його стрункими вулицями проходили ми в нашій уяві назлічимі рази.

Ось корзо на Самбірській вулиці, де не раз тремтіли чутливі струни замріяної душі. Дальше будинок "Сокола", в якому українські театри скріплювали нашу національну гордість та насолоджували молоді серця чаром мистецтва. Чи ж можна забути такі театральні перспективи, як "Т. Шевченко", "Орленя", "Довбуш", "Лісова пісня", "Земля", "Голгота", "Камо грядеши" та "Слово о полку Ігореві". Проглядає із-за Народної Торгівлі новий будинок нашого театру. Там кувались барви сті постановки Підкарпатського Театру.

Довгою стрічкою розгорнулась Трускавецька вулиця. Там зараз наліво шумливо запрошуєть дерева привітного парку заглянути та прохолодитись. Та нам дорога аж на Гірку, де заленою скатертю простягнувся розкішний лісок. Скільки разів протоптали ми цей шлях! Недалеко видніли суворі Бригідки, в яких проходила неповторна молодість наших нескорених людей. Ще досьогодні не можна забути шахів із хліба, створених руками наших політ-в'язнів.

Сірим асфальтом стелилась Стрийська вулиця до залізничного двірця та рафінерії "Польмін". По ній жваво прокочувались гамірливі фіякри. Цим шляхом щоденно відбували трикілометровий "прохід" до гімназії учні Стрийського передмістя.

Пробігають вулиці Бориславська, Чесного Хреста, Св. Івана, Вйтівська Гора, Сніжна та багато інших. Чи ж можливо їх всіх перечислити? Вони несуть цілу низку теплих спогадів, що дорого-

Инж. А. Д. Сольчаник

Гімназистки "Рідної Школи" в Дрогобичі: зліва сидять: Стефанія Стоцька-Кобилецька, Марія Бассараб, Ядвіга Стоцька-Черевко, зліва стоять: Марія Ольків, Льоня Бачинська, Оксана Куз-Колінко, Стефанія Кулинич.

цінними перлами розсипались по різnobарвній стрічці нашого життя поза рідним краєм.

Ясним вогником сіяє в обріях минулого гімназія — серце цілої Дрогобиччини, де гартувались ми на зрілих людей із ясним національним світоглядом.

Тужно перекликались із заквітчаними хвилинами козацької слави старенькі церкви св. Юра та Чесного Хреста. Ці старовинні святині та церкви св. Трійці, св. Петра і Павла та св. Спаса були свідками нашого хрещення, нашої першої св. Сповіді та св. Причастя. Невинні дні без журного дитинства. Ще й досьогодні ніжно пахнуть вони цілющим ароматом.

Глибока туга гаптує казку давніх літ. Листопадовий Зрив та часи нашої влади. "Дрогобицький бунт", що намірився ножем у спину молодої держави. Закам'янілі від бюлю дрогобичани, що дивились вслід своїм рідним військам, які мусіли відійти на схід. "Чи повернуться вони ще колись у вінку слави?" — прошивала серце турботлива думка.

На зміну їм під час польської окупації прийшли нові воїни, що почали інші затяжні бої. Сходило надійне сонце оновленого зорганізованого життя. Повстала українська гімназія та семінарія, створилось Співоче Товариство "Боян", розвинули свою діяльність "Просвіта", "Музичний Інститут", "Сокіл", "Сільський Господар", "Союз Українок", "Товариство Бруттовців Підйома", "Спортивний Клуб Підгір'я", а потім "Ватра" та численні інші установи.

Проявились безстрашні сини Дрогобиччини в рядах ОУН. Сколихнув цілим повітом процес Біласа і Данилишина. Їхня смерть зродила нове завзяття до боротьби за волю. За цю волю згинув на Карпатській Україні Зенон Коссак та в польській тюрмі Михайло Смола.

Тривожно підходила заграва нової війни до Дрогобича. Горів "Польмін" та показували свою жорстокість польські відступаючі війська. Велетенською хвилею затопило совєтське море зорганізоване українське життя Дрогобиччини. До смерти закарбувалась неділя 26 вересня 1939 р., день приходу совєтських військ до Дрогобича. Холодним перстенем стискались залізні кліщі безжалісної машини страху та жорстокості. Тіні безконечної черги жертв повисли над Дрогобичем гнітучим серпанком пронизливої тривоги.

І знову вогні палаючого "Польміну" освічували літні ночі безлюдних вулиць міста. Тріснули на короткий час обручі насилля, і коли розкопано могили помордованих у Дрогобицькій кватирі НКВД, в повній наготі станула правда про неперевершеного мистця обману.

Швидко проявилася тверда дійсність нової окупації. Вона створила сталеві когорти борців за краще завтра. Заповнились молоддю Дрогобиччини німецькі тюрми, дивізія "Галичина" та ряди УПА. І впали незлічимі відомі та невідомі герої на шляху боротьби за волю, між ними

Дмитро Грицай-Перебийніс, ген.-хорунжий УПА. А многим судилася неочікувана доля розбрістись по найдальших закутинах землі.

Швидко пролітають многобарвні роки. Недавня дійсність безшлесно відпливає у безкраї простори забуття. Чим дальше відходимо від наших днів у рідному місті, тим привабливіше проглядають вони крізь густе павутиння минулого. Разом із цим невмолимі мазки часу затирають у нашій пам'яті щораз більше ніжних картин. Скільки то цікавих подій та дат поховалось під гнітучим покривалом щоденних турбот, скільки то імен та прізвищ нам знаних дрогобичан розплилось у шумливому морі пройдених літ. Чи багато вулиць Дрогобича, якими проходили ми сотні разів, світять нам ще сьогодні своїми назвами?

Тому такі привабливі наші зїзди Дрогобичан. Там ще пахне дорогим рідним містом. Там весело переливаються райдужними кольорами зустрічі друзів із юних літ. Там ріками пливуть шовкові спогади про давні дні, коли ще не вживалось авт, а топталось пішком довгими вулицями Дрогобича. І скільки златосияніх жемчугів із тих часів ще до сьогодні мерехтить у найдальших закутинах наших сердець.

ВСЕЛЮДНА ШКОЛА ІМ. Т. ШЕВЧЕНКА "Р. Ш" В ДРОГОБИЧІ

Якось недавно вичитала я в "Рідній Школі" гарні вісті про народню школу в Рогатині й подумала: Чому то про нашу школу ніхто нічого не напише? Пішла я до п. директора й кажу: "Пане Директоре! Прошу вислати допис до "Рідної Школи" про нашу школу, нехай люди знають, що й ми не дармуємо" — А п. директор усміхнувся й каже: "Дитино, не завертай мені голови, бо я і без того маю багато роботи. Як хочеш, то пиши сама". От я пишу, хоч і не знаю, чи буде до ладу, але якщо буде не так, то пробу вибачати.

Наша школа велика, бо числить 345 учнів і учениць. Приміщення має гарне в новій домівці "Української Школи", а крім цього ще є 1-ша і 2-га кл. на Стрийськім передмісті та 1-ша і 2-га кл. на Зварицькім передмісті. В школі вчимося звичайних предметів, і ще кооперації, маємо свою кооперативу "Наше Добро" і щадницю, де складаємо ощадності.

— Хлопці вчаться також оправляти книжки. П. директор учиТЬ нас хорального співу і ми даємо концерти й вистави. У сьому шкільному році ми давали 21 грудня 1932 р. свято в честь гетьмана Мазепи (перше в Дрогобичі) 8. XII. 1932 Свято Просвіти, 19. XII. 1932 Миколаївський вечір, 28. I. 1933 Ялинку, а тепер приготовляємо свято в честь Тараса Шевченка. — На цих святах ми самі виголошували промови, декламації, виконували вправи при співі й музиці, а хор співав гарні пісні на чотири голоси. На ялинці давали ми виставу "Вифлеємська Ніч" — Луцика, зі співами і оркестрою. На наші свята приходить завсіди багато гостей, особливо батьків і родичів і всі кажуть, що наші свята є дуже гарні. Ми виступаємо щороку навіть на "Повітовому Святі Просвіти". З тих свят був деякий дохід, 5 зл. на "Дар Просвіти" а 5 посилаємо Вам поштовою складанкою на пресовий фонд, бо Ваш журнал дуже гарний і пожиточний. Та ще посилаю Вам одну знимку нашої кляси з лекції фізики. На знимці є п. професор Ліщинський, п. директор Гаврищук і діти VII-ої кляси.

Журнал "Рідна Школа" у Львові, лютий 1933.

Дода Гнатів

Інж. Д. Білий

БОЛЬШЕВИЦЬКЕ ПРИДУШУВАННЯ РЕЛІГІЙНИХ ПРОЯВІВ У ДРОГОБИЦЬКИХ ШКОЛАХ

Під час комуністичної окупації Західної України в 1939 році і пізніше, я був студентом Дрогобицького технікуму і на власній, як то кажуть, шкурі зазнав переслідування релігійних виявів.

Прихід влади большевиків в 1939 році на Західну Україну, разом з окупацією її советською армією, приніс страшні зміні в релігійному житті населення всіх віровизнань; греко-католицького, православного й єврейського. Советський уряд, переслідуючи релігійне життя взагалі, запровадив для Зах. Україні такі самі утиски, як і в УССР. Незалежно від того, чи то був ксьондз, чи рабін, чи священик — на всіх духівників було накладено велике оподаткування, їх було позбавлено громадських прав. Незалежно від того, чи то була церква, чи синагога чи костьол, — всі релігійні будинки й їх майно й устаткування — все чисто було "націоналізовано", тобто сконфісковано державною владою. Всіх осіб що обслуговували релігійне життя народу, большевицька влада розглядала, як людей нижче вартісних за всяку іншу людину, такого самого ставлення до них вимагала й від населення й навчала цьому і дітей по дитячих притулках і школах. Нагінка на релігію йшла пляново й організовано.

Особливо большевики дбали про придущування проявів релігійності по школах. Як і в усіх державних установах, в школах було знято й суверо заборонено вивішувати ікони чи портрети осіб, які мали відношення до віровизнання, бодай би то були такі поважані всіми особи, як митр. А. Шептицький. Навчання релігії по школах раптом було припинено й найсурівіше заборонено. Коли ж душпастирі й рабіни перенесли навчання дітей релігії до своїх приватних домівок, то большевицька влада таке приватне навчання жорстоко переслідувала, заарештовуючи священиків, рабінів, пасторів і ксьондзів, що в цьому "провинилися". Перехриститися в школі або прочитати молитву — то

стало такою самою "контрреволюцією", як повстання проти совєтської сатанінської влади. Звичне в Зах. Україні привітання при зустрічі — "Слава Ісусу Христу" — стало ніби кримінальним злочином. Душу дітей ламалося й калічилося найнещаднішим й найбрутальнішим способом. Замісьць святих образів по школах повивішували портрети Сталіна й наказували дітям шанувати їх, ніби то був "бог" пролетаріїв всіх країн. Вчителі не в силі були цьому протидіяти. Але релігійне життя зосередилося тепер вдома, в колі рідної родини. Однак комуністи й комсомольці й усікий совєтський здебільшого наїжджий "актив" пильно стежив за тим, щоб школярі не одвідували церков, синагог тощо. Тим учням, які не слухалися большевицької пропаганди й одвідували церкву або синагогу, ставилися перешкоди щодо продовження навченнЯ, ганили переслудувалося їх всяким способом. І мені особисто, коли я був вже студентом технікуму, політичний закидав, як мій "злочин", те, що я бодай зрідка відвідував церкву.

Саме тоді, під час моого навчання в Дрогобицькому технікумі, мене було заарештовано органами НКВД. В одній з камер Дрогобицької тюрми я запізнався з одним євеем доктором-дентистом з Перемишля, що був ув'язнений за "буржуазне проїсхажденіє". В короткому часі після того до нашої камери ч. 4 вкинули старого євея, рабіна, родом з Добромуля, Дрогобицької області. Він був цілком розублений і дуже голодний, бо йому не давали їсти два дні. Ми почастували його хлібом, що було трохи у нас від денної пайки. Трохи заспокоївшись й підкріпивши, той рабін розповів нам таке:

— Єдиною причиною арештування мене було те, що я є духовною особою й виконував свої обов'язки й далі так само, як і до приходу большевиків: я навчав наших дітей єврейської релігії. Заарештовано не тільки мене, але й багатьох інших рабінів ідекого з світської єврейської інтелігенції.

В короткому часі цього рабіна було викликано з камери на допит. Повернувшись, змучений з того допиту, він підтвердив нам, що це справді так, що його обвинувачують в поширюванні ним своєї релігії перед дітей свого народу. Поводилися з ним слідчі НКВД, як справжні антисеміти.

Цей рабін був дуже відданий своїм релігійним звичагм і тому він не вживав нашої тюремної баланди й каші, як "трефних" страв. Він харчувався єдиним хлібом та окропом, що називався "чаєм". За короткий час він дуже схуд від страшного недохарчування й фізичного й нервного виснаження від допитів та всього тюремного жахливого оточення й неплюдських умов життя в переповнених, брудних, щільно замкнених, без повітря й сонця, камерах. Ми з д-р дентистом підтримували рабіна, як тільки могли, віддаючи йому частину свого хліба та дещо з передач, коли такі до нас потрапляли. Ми наочно бачили, що поводження боль-

шевиків з рабінами було таке саме варварське, як із священиками. Це все була спроба тотального придушення будь-якого прояву релігійного життя народу.

В скорому часі большевики повивозили з Зах. України силу народу до своїх північних кацетів. Саме тоді було заарештовано й вивезено на північ Юліуса Марголіна, який в своїх споминах-кнізі "Путешествіє в страну з-к" описав дуже правдиво й сильно страхіття большевицьких знущань над народом. Процес 6-х єврейських лікарів після війни показав антисемітське обличчя большевицької влади.

Під час другої окупації Зах. України в 1944 році, большевики врахували свій досвід першої окупації, а саме, що віра народу незламна. Отже в цей, другий раз большевики змінили тактику: вони почали накидати народові Зах. України своє московсько-большевицьке "православіє". До Зах. України було понасилано спеціально вишколених московсько-большевицьких "священиків" для ведення большевицької пропаганди під парапоном "релігії". В той самий час греко-католицьких священиків було масово вивезено на північ, а також митр. Йосипа Сліпого. Залишилися тільки ті, що прийняли московське "православіє". Але й ця ширма потрібна большевикам тільки для того, щоб далі продовжувати винищувати релігійну свідомість у народі нашої України.

Славні дорогобичани

Василь Модрич Верган

Д-Р СТЕПАН ВИТВИЦЬКИЙ — ДІЯЧ ДРОГОБИЧЧИНИ І ПРЕЗИДЕНТ УНР В ЕКЗИЛІ

В першій книжці "Дрогобиччина — земля Івана Франка" надруковано спомин д-ра В. Пацлавського про д-ра Степана Витвицького, але у цьому спомині не подано докладної його біографії, ані повної його національно-політичної і культурно-освітньої діяльності. Не подано також згадки про те, що д-р Степан Витвицький, визначний діяч Дрогобиччини, був обраний на Президента Української Народної Республіки під час Третьої Сесії Української Національної Ради в березні 1954 р., а тільки під його світлиною, на 195 сторінці, надруковано — Д-р Степан Витвицький — Президент УНР в екзилі.

Цю прогалину варто заповнити у цій другій книжці "Дрогобиччина — земля Івана Франка" статтею пана М. С. "Життєвий шлях Президента д-ра Витвицького"

Цей автор пише про Президента Степана Витвицького:

"Д-р С. Витвицький — це визначна постать українського національно-політичного життя не лише на своїм високім пості Президента УНР, але також раніше, перед своїм вибором на різних постах, що він їх занимав. Тим то він заслуговує на те, щоб ширша громада читачів зазнайомилася більше з датами з його життя.

Степан Витвицький народився 13 березня 1884 року в Угорниках, повіт Товмач, Західна Україна. Його батько Теофіл був управителем школи в цій сільській громаді.

Середню освіту він закінчив в українській гімназії в Станиславові. Університетські студії він побирає наперед у Львові, а потім у Відні. В 1910 році він здобув ступінь доктора прав у віденському університеті.

Вже в гімназії Степан Витвицький виявляє політичне зацікавлення і належав до провідників тайного освітнього руху серед товаришів, що бажали доповнити свою офіційну освіту глибшим знанням національ-

Д-р Степан Витвицький

них і соціально-політичних проблем, щоб потім могти з успіхом провадити визвольну боротьбу українського народу за своє право на своїй землі.

Цю національно-політичну поставу зміцнював С. Витвицький у часі своїх університетських студій. У Львові він був активним членом "Української Академічної Громади". У Відні він належав до активніших членів студентського товариства "Січ".

По закінченні правничих студій д-р Степан Витвицький рішився виконувати адвокатську професію. Для цього він мав замислення, мріючи про свою ролю оборонця прав покривджених.

Вже в молодих роках він виявив здібність промовця і ця здібність особливо надавалася до його професії і до громадської діяльності в часі, коли він до вибуху Першої світової війни працював, як кандидат адвокатури (тобто заступник адвоката). Адвокатський іспит, згідно з тодішнім законом про адвокатуру, можна було складати щойно по скінчених 7 роках практики кандидата адвокатури.

В моменті вибуху Першої світової війни був утворений під Австрією Легіон Українських Січових Стрільців з метою збройної боротьби за визволення України з московських кайдан. Д-р Степан Витвицький вступив тоді у ряди Українських Січових Стрільців.

ПОЛІТИЧНО-ПУБЛІЦИСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ Д-РА С. ВИТВИЦЬКОГО

Ще як кандидат адвокатури, д-р Степан Витвицький працював багато в громадськім, освітнім і політичним русі в Дрогобиччині. Їздив часто до читалень "Просвіти" з доповідями і закладав читальні там, де ще їх не було. Помагав у політичнім русі д-рові Юліянові Олесницькому, який на Підкарпатті був головним провідником Української Національно-Демократичної Партиї, до якої вступив також він (пізніше ця партія переїздалася на "Українське Національно-Демократичне Об'єднання", або в скороченні УНДО).

В 1915 році, після визволення Східної Галичини (по ріку Стрипу) з-під першої російської окупації, д-р Степан Витвицький увійшов до редакційної колегії щоденника "Діло" у Львові. Цей щоденник був головним органом загаданої партії. Тут він працював до 1918 року.

Одночасно д-р Степан Витвицький помогав у редакції "Свободи", популярного імжневика своєї партії, що також виходив у Львові.

ПЕРЕД ЛИСТОПАДОВИМ ЧИНОМ 1918 РОКУ

Зближався кінець війни в 1918 році. Українці військовики на фронтах світової війни думали про те, як вирватися з цих чужих

фронтів, щоб восени 1918 році розпочати підготову збройної сили в краю для визволення його з-під польсько-австрійського панування. Деякі з них нелегально переїздили з далеких італійських фронтів до Галичини. У Львові утворився з місцевих українських старшин Краєвий Український Військовий Комітет, який мав завдання зреалізувати пізнішу державну декларацію Конституанті Західної України, Української Національної Ради у Львові з дня 19 жовтня 1918.

Одночасно треба було дати політично-організаційну підготову до цього збройного виступу. Утворився у Львові окремий політичний комітет, який мав зайнятися цим ділом. До цього комітету належав д-р Степан Витвицький.

УЧАСТЬ У ДЕРЖАВНИМ БУДІВНИЦТВІ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ

Краєвий Український Військовий Комітет під проводом Дмитра Вітовського перевів з блискучим успіхом збройний виступ проти австро-польської влади в Галичині. Дня 1-го листопада 1918 року ця перемога української зброї передала всю повноту влади Українській Національній Раді, що була зложена з дотогочасних послів до центрального парламенту в Відні і до краєніх соймів Галичини й Буковини. Крім того вона складалася з делегатів, обраних пізніше в повітах, а також із делегатів чотирьох українських партій. Як націонал-демократ, д-р С. Витвицький був делегований до Української Національної Ради.

УНРада ухвалила 11 листопада 1918 р. тимчасову конституцію ЗУНР.

До часу виборів нового сойму ЗУНР, УНРада була установчим парламентом. При остаточній організації своїх органів на початку січня 1919 року у Станиславові УНРада ЗУНР обрала свою президію і Виділ, який заступав УНРаду тоді, коли вона не мала пленарної сесії. Тоді д-р С. Витвицький був обраний одним із секретарів УНРади.

Коли УНРада своєю законною постановою ратифікувала вступний договір, заключений між Державним Секретаріятом ЗУНР і Директорією УНР у Хвастові 1 грудня 1918 року, тоді вона обрала окрему численну делегацію для участі в ратифікаційнім акті Директорії УНР і Трудового Конгресу України в Києві.

Цією делегацією керував такий провід: голова делегації був Віцепрезидент УНРади д-р Лев Бачинський (радикал), секретар — д-р С. Витвицький (націонал-демократ).

Д-р Степан Витвицький між народом

ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ НА ПЕРШІЙ ЕМІГРАЦІЇ

З кінцем 1920 року д-р Ст. Витвицький був Західно-Українським Урядом покликаний до Відня і там вів його закордонні справи, а відтак в 1921 році діяв як голова Дипломатичної Місії в Парижі. Завданням Дипломатичної Місії була оборона наших домагань на визнання політичної незалежності Західної України у стосунку до Польщі.

Виконуючи це завдання, д-р С. Витвицький виступав перед різними урядами та перед Лігою Націй з обороною українських вимог.

Дальший життєвий шлях д-ра Ст. Витвицького, у змінених обставинах, під польською окупацією, встелений тернами, як зрештою цілої української нації в боротьбі за волю і свободу та за право самостійного життя на власній землі.

ПРАЦЯ В КРАЮ ПО 1923 РОЦІ

В роках 1924-1939 д-р Ст. Витвицький виступає і працює як громадський та політичний діяч УНДО та адвокат в Дрогобичі. Тут він продовжував свою громадську діяльність у суспільних і політичних ділянках, займаючи провідні пости в повітових організаціях, а також у центральних установах у Львові.

Від 1935-39 р. він був послом до польського сейму, 1938 р. — заступником голови УНДО та Української Парламентарної Репрезентації у Варшаві.

Після вибуху війни переселюється до Сянока, а пізніше до Авгсбургу, в Німеччині.

На еміграції починається третій етап д-ра С. Витвицького громадсько-політичної діяльності.

ДРУГА ЕМІГРАЦІЯ І ПРАЦЯ В ДЦ УНР

В 1945 р. д-р Степан Витвицький брав участь в організації Центрального Представництва Української Еміграції в Німеччині (ЦПУЕН) як заступник голови і правний референт; брав участь у створенні Української Національної Ради і був керівником ресорту закордонних справ; в 1951 р. був представником Виконного Органу в ЗДА. На основі тих уповноважень він у жовтні 1951 р. виїхав з Мюнхену і прибув до Нью Йорку.

В 1954 році його обрано Президентом УНР в екзилі.

Від того часу основним завданням Президента було приєднання Уряду ЗДА та американської публічної опінії для підтримки наших змагань до відновлення державної незалежності України.

Виходячи з того заложення він, як Президент УНР, довів до створення "Ліги підсоветських поневолених народів."

Покликано його з початком 1954 р. на становище голови ВО УНРади, а потім обрано (дня 6 березня 1954 р.) його Президентом УНР в екзилі, в 1961 р. його обрано третій раз. — Як Президент присвятив багато труду до гармонійної співпраці Органів Державного Центру і зліквідування внутрішніх розходжень в УНРаді.

Президент д-р Степан Витвицький, це постать насправді великої людини, що знала і вміла боротися за найвищі ідеали свого народу. Своєю громадсько-державною працею і тими духовими цінностями заслужив собі на гідне і славне місце в історії, Української Народної Республіки."

Помер Президент УНР, д-р Степан Витвицький, 19 жовтня 1965 р. у Пресвітеріянському шпиталі в Нью Йорку на 82-му році свого життя. Похорон відбувся 29 жовтня з УКЦеркви св. Юра в Нью Йорку на український цвинтар УПЦеркви в Бавнд Бруку, Н. Дж.

В доповненні до цієї характеристики варто ще подати характеристику д-ра Степана Витвицького як дипломата Української Народної Республіки.

До української дипломатичної місії д-р Степан Витвицький був покликаний по польсько-українському перемир'ї 1-ого вересня 1919 р., що його заключено у Варшаві.

Українська дипломатична місія в Польщі складається з надніпрянців — А. Лівицького, Л. Михайлова, П. Понятенка, Б. Ржепецького та галичан — д-р С. Витвицького, д-ра А. Горбачевського та д-ра М. Новаківського. Ця місія окремим актом заявила, що "репрезентує одну владу соборної України" і випрацювала та прикладає такий проєкт декларації щодо умов миру:

Український уряд декларує: 1) Що територія УНР має бути установлена, виходячи з етнографічних, економічних і стратегічних міркувань, а також сучасного політичного становища, — з такими кордонами: починаючи від Чорного моря по річці Дніпрі і від Дністра на північ і захід по старому кордону, який лежав між бувшою Австро-Угорського та бувшою Російською Імперією. Кордон Української Держави на території бувшої Російської Імперії має пройти на схід від ріки західнього Бугу, однаке остаточне установлення лінії кордону на західно-північній Волині залежатиме від віршення Мирової Конференції в Парижі. Далі на півночі, сході і півдні кордон буде встановлено після опанування відповідних частин території українським військом і відповідних переговорів з заінтересованими державами.

2) Національно-культурні права, які Уряд УНР забезпечує на території України громадянам польської національності, — повинні бути надані в межах Річі Посполитої Польської громадянам національ-

ности української і навідворот. Політичне становище Східної Галичини — розв'язується Польським Урядом в порозумінню з представниками українського народу, мешкаючого в тій провінції.

3) Остаточне вирішення складного земельного питання в напрямку справедливості і заспокоєння широких народніх мас — буде переведено через Всеукраїнський Установчий Парламент, обраний на підставі загального, демократичного, без різниці національності, для всіх рівного права виборчого і таємного голосування. На час від моменту заключення і підписання між Україною й Польщею умов згоди і до скликання Уставодавчого Парламенту — юридичне положення землевласників польської національності на Україні регулюється на підставі осібного погодження між Українським і Польським Урядами.

На подані умови поляки не погодилися. Вони, використовували тяжке положення українського уряду, зуміли переконати частину дипломатичної місії підписати 2 грудня 1919 р. декларацію, у якій перший артикул сформульовано так:

1) Що територія Української Народної Республіки має бути установлена з такими кордонами: починаючи від Чорного Моря по річці Дністру і від Дністра між Польщею а Україною по річці Збручу. Далі кордон Української Народної Республіки на території бувшої Російської Імперії має пройти на західно-північній Волині і остаточне вирішення того кордону залежатиме від вирішення Мирової Конференції в Паризі. Далі на півночі, сходи й півдні кордон буде встановлений після опанування відповідних частин території українськими військами і відповідних переговорів з заінтересованими державами.

Решта артикулу залишилися такою, як сформульована раніше.

Підписана декларація частиною української дипломатичної місії в такій формі, як подано, означала — зренення Галичини і Волині в користь Польщі.

Тоді галицькі члени місії — д-р Степан Витвицький, д-р А. Горбачевський, д-р М. Новаківський і надніпрянець соціяліст-революціонер П. Мішанецький запротестували проти цієї декларації і вийшли зі складу дипломатичної місії.

У своїй заявл, як подає О. Доценко в "Літописі Української Революції", вказали на те, що вона незгідна з директивами українського уряду і що вона вбиває духа самостійності Української Народної Республіки. А далі було сказано, що "згідно із статутом місії кожна заявка від неї політичного змісту, щоб стала важкою, мусить бути підписана всіми членами місії".

В спілд за тим також члени Української Національної Ради, зібравшись у Відні в дніх 9-17 грудня 1919 р. ухвалили, що

"однодушним змаганням всього українського народу, без різниці партій і областей, є: сполучення всіх українських земель в одній

самостійній і суверенній українській державі; що натомість всяке розділювання українських земель та прилучування їх частин до інших держав уважають шкідним для українського державного права, як також взагалі для будучності українського народу, — та що українці Західної Области хочуть ділити долю з Придніпрянською Україною і з нею разом злучитися в тій державно-правній формaciї, яку виборе собi український народ в отсiй свiтової вiйni."

Згадана декларацiя, пiдписана частиною дипломатичної мiсiї, нiвчила всю дотеперiшню українську державну будову i тому Українська Национальна Рада проти її формi i змiсту склала рiшучий протест.

Але, як подає О. Довженко у "Лiтописi Української Революцiї", поведiнка полякiв вiдносно українцiв пiслia подання української декларацiї u нiчому не змiнилася. Польськi вiйська й уряд, заступаючи по умовi з українським урядом t i українськi землi, тобто Галичину i Волинь, поводилися на тих землях, не як союзники, а як завойовники.

Коли против такої поведiнки запротестував головноуповноважнений уряду УНРеспублiки, то польськi вiйськовi властi брехали, що все те вони роблять за згодою голови Директорiї, С. Петлюри.

Подаючи коротко про українську дипломатичну мiсiю i про членство д-ра Степана Витвицького u нiй, бачимо, що вiн належав до провiдного ядра Української Народньої Республiки, a також, що вiн належав до людей з тверезим нацiонально-полiтичним розумом i твердим характером. Ci його прикмети й заважила на тому, що його в 1954 роцi обрано на Президента Української Народньої Республiки i вiн, як Президент УНР, виконав свої завдання повнiстю.

Дрогобиччина — земля Iвана Франка має чим гордитися, має чим хвалитися i має кого, в особi Президента д-ра Степана Витвицького, ставити за взiр своїм нащадкам, щоб вони славних людей пам'ять про них зберегли i при кожних нагодах згадували.

о. Василь Ваврик, ЧСВВ

ЄПИСКОП СОТЕР ОРТИНСЬКИЙ — УЧЕНЬ ДРОГОБИЦЬКОЇ ГІМНАЗІЇ

Деякі учні дрогобицької гімназії, по її скінченні і по скінченні вищих студій, ставали славними людьми. До таких належав і пізніший єпископ Сотер Ортинський. Про його дитячі і шкільні часи в дрогобицькій гімназії о. Василь Ваврик ЧСВВ у книжечці "Єпископ Сотер Ортинський ЧСВВ" пише:

БАТЬКО ЄПИСКОПА

Життєвий шлях покійного єп. Сотера Ортинського пробігав між 1866 і 1916 . Зачався він у селі Ортиничах, Самбірського повіту, в Галичині, а скінчився у Філадельфії, Па., (ЗСА). Предки покійного походили з давнього роду Лебедів, пізніше, від села Ортиничі прибрали родове прізвище Ортинських. Батьки єпископа Сотера, Іван Ортинський, гербу Лебідь, і Марія з дому Кульчицьких, були досить заможні та відзначались благородністю серця, глибокою релігійністю і свідомістю свого шляхетського походження. З оповідань старшої сестри єп. Сотера, Магдалини, знаємо, що в родині Ортинських були живо практиковані основні закони християнської віри: "Люби Бога Твоого всім серцем твоїм і цілою душою" та "Люби близького твоого, як себе самого".

Іван і Марія Ортинські мали п'ятеро дітей. Найстарша з них Магдалина і брат Йосиф були пізніше тісно зв'язані з своїм братом єпископом. Магдалина, що своїм молодшим братам і сестрам заступила хоровиту маму, виїхала з єпископом до Америки й була тут живим свідком його долі й недолі.

Батьки покійного єпископа скоро переконалися, що їх син Степан є дуже талановитий і добре вчиться в початковій школі. Тому вони післали його в дальші школи. Коли він скінчив сільську школу в Ортиничах, вони посилають його до міської школи в Дрогобичі.

ПОБОЖНЕ ВИХОВАННЯ

Батьки Ортинські дали своїм дітям не лише шляхетське походження і трохи майна, але й дали їм найбільший скарб: добре християнське виховання. Самі вони були глибоко релігійні й передали дітям у спадку живу християнську віру і любов.

Єпископ Сотер уже в наймолодших роках свого дитинства зраджував нахил до Богу відданого життя. В родині Ортинських довго оповідали про те, як він дитиною "правив" дома по своему Сл. Божі, як бігав до придорожньої каплички на родинних полях і там довго-довго "говорив з Г. Богом", як часто відвідував він сільську церковцю. То й не диво, що він як тільки пізніше почув у серці поклик Христа: "—Ходи за мною!", радісно пішов за тим покликом і став одним із найвірніших працівників у Христовій винниці.

З глибокої релігійності родини Ортинських випливала їх милосердна любов для всіх бідних і потребуючих. Вони ніколи не лише не відігнали бідного від свого порога, але ѿ їх самі за бідними шукали й помогали їм. Якось вилила ріка Бистриця й забрала хату одному бідному селянинові. Ортинські помогли її відбудувати. Ріка знову забрала її. Тепер вони побудували бідному хату на вищім місці. Деколи люди надуживали доброти Ортинських, але це їх не спинювало творити добро. Вони помогали бідним позичками. Багато з них ніколи позички не віддали. З цього приводу банк продав частину поля Ортинських на ліцитації. Але вони далі творили добро.

Також дуже замітна була між дітьми родини Ортинських взаємна щира родинна любов. Побожні батьки вміли дати дітям те, що родину робить справді родиною. Любов сестри Магдалини й брата Йосифа були опісля для єп. Сотера одною з найбільших потіх і поміччю у гірській боротьбі за Христову Церкву в нашім народі на американській землі.

Християнська любов, так широ практикована в батьківській хаті, стала одною з найкращих прикмет пізнішого єпископа. Ще замолоду відзначався він, у приставанні з товаришами, добротою і ніжністю. Ще на гімназійній лавці організував він збирки для своїх бідніших товаришів. І сам як міг, так їм помогав. Не раз господиня, в якої він мав кімнатку, скаржилася його батькам, що Степанко роздає свої харчі іншим, а потім йому самому не стає. Раз трапилось ще й таке, що він своє нове убрання віддав біднішому товаришеві, а сам задоволився старим. І геть пізніше, коли він уже був єпископом, сестра Магдалина скаржилася, що він ніколи нічого не буде мати, бо останню сорочку з себе дасть бідним.

Єпископ Сотер Ортинський

В ШКОЛІ

Часто говориться, що молодий Степанко ходив у Дрогобичі до школи оо. Василіян. Тим часом, його шкільний товариш о. Олекса Пристай виразно каже, що вони оба не дістались до василіянської школи, бо вона була переповнена. Вони оба ходили до школи "при торговиці" (З Трускавця у світ хмародерів, том I). Директором школи був Гарлендер, вчителювали там між іншими Кунаніц і "мальований русин" Остапович, що для селянських дітей мав лише глум і клини. О. Пристай ще каже нам, що Степан "мав рум'яне личко і був цікавий та товариський хлопець, якого всі любили" (ст. 145). З тих самих спогадів довідуємося, що Ортинський був відзначаючим учнем у своїй клясі.

Скінчивши народню школу, Степан перейшов до дрогобицької гімназії. Ця гімназія була тоді відома з своєго польського шовінізму. Професори, більшість поляки, при кожній нагоді повторяли дітям українського села, що вони "на польській землі живуть, польський хліб їдять, польську воду п'ють, польським повітрям дихають, а мимо того, не знають поправно польської мови". Всякі Турчинські, Урбаніцькі, Бісіяцькі, та Гошовські, що тут учили, пильно дбали за те, щоб українських дітей знеохочувати до дальшої науки. Та вислід був зовсім протилежний. Послухаймо слів о. Пристая: "Дух серед української гімназійної молоді у Дрогобичі був "твердо-русський", однак, не московський чи москоофільський. Його будили в нас самі сусіди-професори своїм шовінізмом, із яким не скривалися навіть у клясі під час викладів. Вони вщіплювали нам руський патріотизм і водночас, ненависть до їхнього народу. Їхні виклади про землю, воду, повітря і хліб миналися з метою і викликували противні наслідки ніж ті, яких вони можливо бажали собі. Ніхто з професорів не згадав нам ніколи ні одним словом про Русь, не говорячи вже про Україну... Отже, ми були тверді русини, і до цього чимало прислужилися наші професори" (І. ст. 166. 167). Ці "тверді русини" держались разом, створили співацький гурток, (до нього належав і Ортинський), і вечорами на бориславському тракті виспівали українських пісень, а в Різдвяні свята ходили з колядою навмисне до тамошніх поляків.

Дошкулювання професорів довели до того, що 1883-го року дано свідоцтво відходу з гімназії старшим і спосібнішим учням, як О. Колесса, О. Пристай і Ст. Ортинський. Всі вони перейшли до стрижівської гімназії, що мала поважних і батьківських педагогів. Але переслідування в дрогобицькій гімназії розбудили в них живішу любов до свого рідного народу й ось тут треба частинно дошукуватись джерел того палкого патріотизму, яким опісля ціле життя горіло добре серце еп. Сотера.

О. Твардовський

ВАСИЛЬ ФРАНКО РОЗПОВІДАЄ ПРО СВОГО СТРИЙКА ІВАНА ФРАНКА

Маючи можливість часто зустрічатися з живим ще родичем нашого великого земляка Івана Франка, хочу поділитися з читачами про деякі цікаві хвилини з життя Каменяря, про які розповів мені мій односельчанин Василь Франко.

Про життя і діяльність Івана Франка написано вже багато, та живий ще свідок п. Василь Франко, що перебував разом зі стријком 10 місяців у Львові, від 22 червня 1915 року аж до Його смерті. Він знає декілька характеристичних моментів, які напевно зацікавлять багатьох людей, серед українських емігрантів. Односельчани Івана Франка найбільш зацікавлені в тому, чи це є правдою, що Іван Франко не був віруючий в Бога, та був проти релігії, яким власне намагається зробити його Москва. (О. Т.).

Для докладнішого наслідження справи релігійності Івана Франка подам тут деякі характеристичні моменти з розмови зі стријком про Його життя, що їх запам'ятив, та які є правдиві і безсумнівні, які розпічну від батьків Франка, моого дідуся і бабуні, яких навіть мій батько Онуфрій не пам'ятив, тому що вони, мої дідуньо і бабуня, померли в молодому віці і не мали змоги виховувати своїх трьох синів: Івана, Онуфрія — моого батька і Захара.

Бабуня жила кілька років довше, вийшла навіть заміж вдруге за Гриня Гаврилика, що був жорстоким для своїх пасербів, однак одне велике добро зробив, віддаючи що школи молодого Івана Франка.

Дальше щодо виховання молодих братів Франків, то проходило воно — в невідрадних обставинах. Кожний із них виховувався окремо, і на свій лад, але в релігійному дусі. В тодішніх часах, панами ситуації в селі були війт і священик, які, на жаль, були московофілами, тому в селі, крім церкви і слабенької школи, були ще тільки корчми, але ніякого культурно-освітнього чи релігійного життя не було.

Щойно пізніше, вже за моїх часів, село почало відживати за порадами Івана Франка, який інколи приїжджав до рідного села, де на Його письмову пораду в селі засновано читальню "Просвіти" і Товариство "Січ".

Будучи молодим хлопцем, Іван Франко, разом зі своєю мамою ходив до церкви. Франко був у Дрогобичі в школі під наглядом оо. Василіян, отже продовжував виховуватися в релігійному дусі.

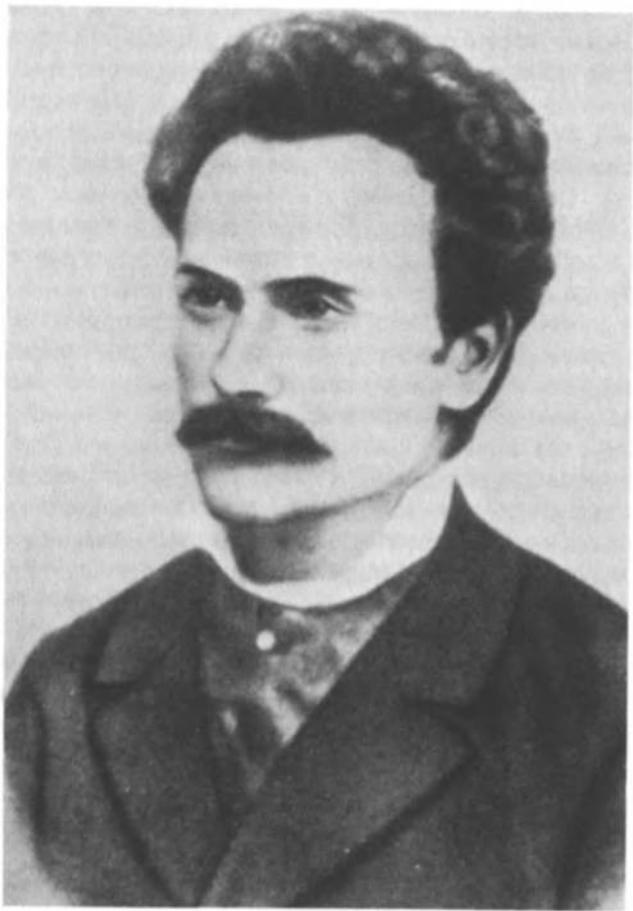
А тепер дещо із спільніх переживань з моїм стрийком у Львові. Перебував я з Франком аж 10 місяців, де зміг я дуже багато наслухатись Його оповідань, з яких не одно довідався. Ми мали багато часу, і були самітні. Ось цікава заява з оповідання стрийка: Як далеко теперішня релігія і людство відкотилися від правди Христової.

Будучи в доброму гуморі, стрийко переповів мені усі Заповіді Божі і давав мені на них відразу пояснення, бо я не міг дати на них відповіді. Франко продовжував: "Заповіді Божі є вірні правдиві. Так! Але чи людство придержується їх? Не дивлячись на те, що в щоденних молитвах їх згадують, наприклад маєш п'яту Заповідь, що говорить "Не вбивай!", а скільки, може навіть тепер у цій хвилині, вбивають невинно по світі людей без війни і у війні..."

Дальша заповідь "Не кради". А скільки крадуть?! І так далі і т. д., пройшовши за порядком усі заповіді він казав: "Виходило б отже, що ці заповіді є фальшиво застосовані тими людьми, що кермують людством і Божими законами. Бо коли б ці керуючі верстви були свято переконані, що за ці злочини чекає їх кара Божа, то на землі був би мир, віра, любов і щасливе без злиднів людське життя".

Стрийко продовжував: "Ось розглянься кругом і побачиш, що діється, яка кривда, яка несправедливість, як сильніший гнобить слабшого, гне, давить його, а в деяких випадках за марницею життя відбирає. І таким фарисеям Господь мав би гріхи відпустити тому тільки, що вони про людське око ходять до церкви та раз, або й більше ідуть до сповіді". Таких і подібних розмов між нами було більше, але я хочу вернутися до конкретного

Знаю з досвіду про деяких безбожників, уже "нової ери" комуністів, які в першу чергу поглузували собі з релігійного життя і повини кидали та понищили ікони і усе те, що належить до християнського обряду. В моого стрийка Івана Франка було навпаки. В його одній кімнаті висів образ Богоматері, обвішаний вишиваними рушниками та перед ним лямпадка, що її колись світили в пошані Матері Божій. І мій стрийко заходив до тієї кімнати. Чого — я не знаю, я не мав такої вдачі, щоб перешкоджати йому в його думках. Цей власне образ дає нам ще один доказ, про віру і релігійні переконання Франка. Уважаю за вказане згадати про Великодні свята 1916 року, які ми обидва зі стрийком відсвяткували без найменшої підготовки до самого святкування, хоч ми

Іван Франко

дуже турбувалися тим, однак нічого не виходило. Треба було десь піти на село і роздобути щось на свята. Я не міг цього зробити тому, що хворого стрийка лишити самого не міг, хоч би на півдня.

Але Господь не забув за нас, надхнув добрих людей, які допомогли нам провести Великдень по християнські і по українські. Допомогла нам в цьому родина Галерів — здається німецького походження, яка приспала нам кошичок з різним добром, якого ми не очікували. В суботу по полуздні стрийко казав мені зварити кілька яєць, та приготувати ще дещо і завтра ранком піти до церкви це все посвятити. Все було зроблено, як стрийко казав, усе добро в кошичку на Великдень вранці було посвячене. По приході з церкви ми приготовились до снідання, я поділився свяченім яєчком зі стрийком, подавши йому частинку до уст зі словами "Христос воскрес". "Во-істину воскрес" відповів стрийко. Після снідання ми довго розмовляли про давні і сучасні Великодні звичаї та їх історію. Чому, коли і навіщо те все повстало, великородня сповідь, свячення пасок, гагілки і т. д. По полуздні стрийко казав мені піти і подивитися, як біля нашої церкви св. Юра львівська молодь проводить свої гагілки. Але тому, що це було не близько, я боявся лишити хворого стрийка самого на 2-3 години часу. І стрийко розказував мені про те, як його діти малими щороку ходили приглядатися тим веселим забавам.

Пригадав я собі ще одну подію, над якою варто б застановитися. Було це у зв'язку з недугою паралічу рук стрийка.

Колись давно в Нагуєвичах жив собі заможний чоловік, свідомий господар. Йому то мала з'явитися Мати Божа. Розголосив він це в цілому селі, і мешканці пішли за ним до лісу на місце об'яви. На цьому місці ріс грубезний дуб, а з-під нього випливає сильне джерело води. І хоч з цілої громади, крім згаданого селянина ніхто нічого конкретного не бачив, то все ж таки за порадою його громада постановила побудувати на цьому місці капличку, яку назвали Ярина. Ця Ярина справляла в селі, а навіть в довколішніх селах, велике піднесення духа, і тому люди відвідували раз в рік велику вроčисту процесію дев'ятого четверга по Великодніх святах. Збиралася велика маса народу з хоругвами, ішов святочний похід полями аж до Ярини. Там люди зривали всякого роду зілля. Священик правив в каплиці молебні, а зібрані співали релігійні пісні. Крім цього свята відвідували улюблену Ярину хворі люди. Приходили хворі на різні недуги, знаходили як не полегшу то бодай потіху з цього, що відвідали, як казали, святе місце. Чи там дійсно хто вилікувався, чи дістав полегшу в своїм горю, мені не відомо. Знаю тільки те, що ніхто з відвідувачів не нарікав і не розчаровувався, а навпаки, нарід дуже набожно ставився до Ярини. Відвідав це місце і Іван Франко, якому хтось з родини порадив, щоб він зробив прощу до Ярини. Було це перед першою світовою війною. Стрийко разом зі своїм

сином Андрійком в супроводі моєго найстаршого брата та сестри поїхали ще ніччю, бо треба було бути на місці перех сходом сонця. Хоч ця проща не дала стрийкові полегші, але для нас і загалу дала відповідь на питання: чи Іван Франко був віруючий, чи ні?!

Без сумніву ті люди, які думають, а часом говорять і пишуть про те, що Іван Франко був невіруючий, безбожник, дуже помилуються і тим ображають Бога і те, що нам найсвятіше. Я не стрічав у моєму житті подібної людини з такою терпеливістю та любов'ю до близнього. А терпін' у стрийка було багато: вчасна неміч від паралічу рук, війна, сини на війні, донька в Києві за фронтом, дружина в закладі хворих. І все те склалось нараз. В такому положенні я застав стрийка у Львові. Він виявив велику радість, при перших словах нашого привітання. Та чи не Онуфрів ти син з Нагуєвич, Василь? Так, відповів я! — Василю, тебе сам Господь післав до мене. Таки Бог змелосердився наді мною і дав мені поміч! Оці слова зарилися мені глибоко в серці на вічну пам'ять. І ці слова по нинішній день дають мені св'яте переконання про те, що мій стрийко Іван Франко був віруючим, що віра в Бога була глибша в його розумінні, ніж тих, що думають інакше і пишуть публічно. Знаю з власного переконання, що мій стрийко ціле своє життя працював для цього, щоб український нарід здобув собі волю і він був певний, що повстане Україна "від Кубані аж до Сяну річки одна нероздільна". І яким щасливим був би він почувався, коли б був дожив 1918-19 років, побачивши на власні очі наслідки своєї праці. На жаль не довелось, відійшов передчасно. Я не збираюся боронити Івана Франка тому, що він був мій стрийко. Ні! Я бороню його як праведника, як людину всіх праведних чеснот, як працівника, борця, мученика, за св'яту нам усім ідею, за волю свого обездоленого Українського Народу.

Діяльні дрогобичани

Дарія з Левицьких Хроновят

ІНЖЕНЕР ФИЛИП ЛЕВИЦЬКИЙ

Завваги і доповнення до статті під нагол. "Українці в нафтовім промислі", що з'явилася у збірнику "Дрогобиччина — земля Івана Франка" за підписом Мих. Левицького, на стор. 596.

Нафта на цьому скравку нашої Батьківщини відіграла надто важливу роль, а згадана стаття замало насвітлює намічену наголовком тему. В додатку в статті є помилки та незгідності, які треба додатково справити "щоб не ширилося баламутство".

Не згідне з правдою, що першими українськими піонерами в нафтovому промислі були брати Филип і Іван Левицькі. Филип був сам, а Іван — це видумана неіснуюча особа. Як з названої статті виходило б, то інженер Филип Левицький був патріотом, він заснував Товариство Січових Стрільців в Бориславі, які виступали "на Ззвізі в 1914 р. як кінна чета", але й на тому вся діяльність цього нафтового піонера кінчиться! Все проче приписується Романові Левицькому, молодшому братові Филипа, який щойно пізніше і то завдяки братові Филипові, дістався до нафти. Зі згаданої статті виходить що поза виступом на Ззвізі в 1914 р. всю піонерську і українську роботу в цьому нафтovому басейні робив тільки одинокий Роман, цебто батько автора статті!

Я, як дочка інж. Филипа Левицького, як та, що добре пам'ятає все-бічну діяльність свого батька, і як та, що дуже боліє над тим, що хтось свідомо обезцінює заслуги моого батька і приписує їх кому іншому, — не можу не виступити в обороні правди та в обороні батька. Нині вже мало залишилося в живих, які пам'ятають дійсний стан з-перед три чверті століття і тому на підставі мильних інформацій можуть читачі виробити собі мильне поняття про минулі події.

Міг би дехто зробити мені закид, що приходжу дещо запізно з моїми заввагами, бо книжка вже з'явилася. Я, як та, що дійсно "виросла на нафті", не брала зазивів Ред. Колегії до себе, бо гадала, що най-

Iacob Filipovych Liovitsky

дуться ще люди, які куди краще це зроблять. По прочитанні згаданої статті переконалася, що стаття М. Левицького не дає вірного образу того, що творилося на протязі поспіднього сторіччя. В статті є помилки та тенденційні підтасування осіб, використовуючи те саме прізвище. В результаті стаття, яка повинна би кинути жмут світла на цю таку важливу ділянку дрогобицького басейну, тратить на вартості, бо представляє справу не вірно і тенденційно.

У вищезгаданій статті, на самому вступі сказано, що Борислав був під польським та жидівським впливом. Були теж і інші впливи як англійський, американський, німецький, мадярський. Ледве чи можна так дуже обвинувачувати чужих за те, що тяжко було українцям дістатися на працю в нафтовому промислі. Ачей в часах, коли інж. Филип Левицький студіював на львівській політехніці, не було, крім нього, ні одного студента українця. (А де дівалися діти тодішніх наших священиків?) Однак, мимо тих труднощів якось діставалися українці до нафти в такому чи іншому характері. Так само могли це зробити й інші, якби тільки були захотіли. Нарікати на сусідів за всяку невдачу у нас радо прийнято.

За той час мало хто залишився в живих. Отже не має вже кому постояти за правду. І так лишається "написане пером, якого не витягнеш волом"!..

Маючи запевнення від Редакційної Колегії, що появиться додаток до тієї вартісної книжки, рішилася я написати ось це доповнення до статті під наголовком "Українці в нафтовім промислі".

Українці не можуть нарікати ні на долю, ні на Прovidіння, ані на предків, що обрали цей найкращий та найбагатший клапоть землі. Зваживши ті всі багатства, які находяться на поверхні та в надрах української землі, мусимо ствердити, що такої другої країни немає, щоб була так обдарована природою як Україна. Чого тут тільки немає, попочавши від глибокої урожайної почви (верстви чорнозему) аж до високоцінних копалин як вугіль, нафта, земний газ, залізо, цінні метали і пр. Країна під кожним оглядом самовистачальна, країна "молоком і медом текуча", яка могла б не тільки виживити власне населення, але могла б не одним цінним продуктом засобити другі народи. Україна має всього подостатком, чого лише душа забажає та недостає їй тільки одного — є д н о с т и ! Через брак єдності Україна стала колонією у сусідів, які висмоктують для себе усі багатства нашої землі. Ми стали рабами на власній землі. Та і в ту найбільшу нашу скрутку не забуває на нас Прovidіння і посилає нам будителів, які не дають нам заснути, накликаючи своїми пророчими творами до безнастannого лупання скали, що стала на нашій дорозі до волі.

Попри урожайні ґрунти, головно північної частини мала Дрогобиччина теж і свої скарби, донедавна утаєні в її надрах. В минулому

столітті викрито тут земний газ, нафтову ропу і земний віск Ропа появилася в підгірській околиці в селах Борислав, Тустановичі, Мразиця, Східниця і пр. Власники тих ропних ґрунтів були перші українці в нафтovім промислі. На тому горбковатому підкарпатському не надзвичайно врожайному терені малоземельні селяни стали зразу багатіями. Власниками тих ґрунтів, яким доля всміхнулася, були в перші чергу — Іванчуки, Сасики, Терлецькі, Туркові і пр. Поява ропи змінила цілковито дотеперішнє життя бориславського басейну. Зразу з'явилася хвиля чужих людей, які з ропою занюхали і для себе велиki зиски. Бориславською ропою поцікавилися краєві та заграницні капіталісти, які рішили інвестувати свої капітали у верчені шибів на новому терені. Різні фірми почали роботи контракти з власниками ґрунтів, договороючися до права верчення як також і що до належних відсотків, коли ропа з'явиться. Для місцевих адвокатів відкрилося многонадійне джерело доходу при списуванні контрактів. Між адвокатами поляками і жидами треба згадати теж і українських, як Володимир Ільницький, д-р Степан Витвицький, д-р Кузів, д-р Віктор Паславський та інші помічники, як Роман Савойка, Іван Блажкевич і пр., які з часами відкривали свої власні канцелярії.

Борислав вкрився лісом шибів, що мало великий вплив на ціле оточення. Довколишні селяни-халупники находили при копальннях деякі можливості зарібку, однак їх чужі використовували. Про стан тих робітників пише у своїх творах Іван Франко ("Боа констріктор").

Коли говорити про перших фахівців українців в нафтovому промислі, то в першу чергу треба згадати інж. Филипа Левицького. Уроджений 23 жовтня 1859 в Серафінцях, пов. Городенка, де батько о. Теодор був парохом. Середню школу зaczав в Снятині, а скінчив у Львові. По матурі віdbув однорічну військову службу і перейшов в резерв в ранзі поручника. Не можна казати, що тільки брак засобів не дозволяв тодішнім нашим молодим людям студіювати щось іншого поза теологією. Ачей були і заможні священики, які легко могли покрити кошти, звязані зі студіями інших дітей на різних факультетах (право, філософічні студії, медицина, чи який небудь рід технічних студій). Всупереч традиції та проти волі батьків вписався молодий Філіп не на теологію, а на політехніку у Львові і був одиноким студентом українцем на політехніці. Треба було дуже сильної волі, щоб в тих обставинах, при недостачі регулярної помочі з хати, такі студії успішно покінчити. Після покінчення студій на політехніці переходить на практику, а відтак на працю при копальні нафти в Слободі Рунгурській біля Коломиї.

За порадою приятелів — товаришів зі студій, переїхав на Лемківщину та осів в Риманові, де недалеко в Глубокій і Кросні мав два власні "риги" (копальняне влаштування). Незабаром зліквідував оба "риги" і

Нафтовий шиб фірми О. Смрекера

перейшов на платну працю у фірмі графа Потоцького в Майдані біля Росільної. Перші верчення не давали виглядів. Тоді то татові запропонували виїзд на остров Борнео на дуже корисних умовах. Батько згодився виїхати в ті далекі джунглі, однак родичі батька дуже спротивилися тому виїздові, маючи на увазі, що ніхто звідси без фебри чи малярії не вертався. Тому то батько в поспільній хвилі зрезигнував з праці на Борнео і переїхав до Борислава (1902) де з місця дістав акордову працю (фірми і умов не пригадую). Краще затянила часи, як батько мій десь 1904 чи 1905 рр. дістав оферту від інж. Оскара Смеркера, австрійського консула з осідком в Мангаймі-Німеччина. Тут за контрактом батько мав сім "ригів" ("шибів") в Бориславі, Тутстановичах та три в Східниці з титулом технічного директора і пленіпонтента фірми, з правом принимання на працю не лише робітників, але управителів і практикантів з покінченими студіями, отже дипломових інженерів. Це дало одній людині не абияк можливості в руки, а саме: підібрати, підготовити і вишколити якнайбільше наших людей на керівні становища в нафтовому промислі. Ачей йшлося про скарби нашої землі і ми мали в першу чергу оправдані претенсії до тих ресурсів. Отже на той час завданням було притягнути якмога найбільше своїх людей до праці в нафтовому промислі, в першу чергу людей інтелігентних.

Добре платна практика, а відтак можливість добре платної праці давали добре вигляди і молоді інженери почали голоситися. Першим зголосився з покінченою високою школою в Пшібрамі інж. Антонович Мілетон. По році практики (1910-1911) виїхав до Італії.

Другим в 1912 р. зголосився леобенчик інж. Ксьонжек Богдан. Практику відбував в Бориславі в роках 1912-1915. У висліді воєнних дій, був якийсь час на еміграції в Австрії. В 1915 р. вернувся і продовжував практику. В коротці одержав сталу працю у фірмі "Сільва Пляна", як управитель кількох законів. По війні одержав працю в бориславській фірмі "Ліманова", де працював як заступник директора.

3. Інж. Роман Кулицький зголосився до праці після скінчення високих студій в Леобені в 1912 р. З початком 1914 р. покликано його на військові вправи до Ярослава. Там його й заскочила війна і доперва по I-ї св. війні одержав працю в Бориславі у фірмі "Ліманова", де працював як заступник директора.

4. Інж. Гаврилів Ярослав, студії в Леобені. Практика в Бориславі. Від 1912 р. перейшов до Битківського, як управитель копальні нафти і на тому пості залишився аж до I-ої св. війни.

5. Інж. Юхневич Осип. Крім студій в Леобені мав і покінчені права. Був управителем копальні нафти в Биткові.

Крім вище названих треба згадати тих, що вже були управителями копалень нафти. Були це:

6. Інж. Желехівський Данило, студії в Пшібрамі. Коло 1907 р. виїхав на Кавказ.

7. Інж. Пласкач Іван, студії в Леобені. Управитель копальни нафти до війни 1914 р.

8. Інж. Мартині. В 1918 р. заявив себе українцем і став управителем копальни. В коротці виїхав до Африки.

Без фахової освіти, але з довшою практикою, були управителями копалень слідуючі українці:

6. Левицький Роман, брат Филипа. Почав практику ще в 1896 р. на Лемківщині. По відбутті практики став управителем копальни нафти. В тому то часі, коли нафтовий промисл в Бориславі набирав розмаху, рішено створити в Бориславі гірничу школу, без покінчення якої не міг ніхто стати управителем копальни нафти. Інж. Ф. Левицький порадив братові перенестись до Борислава. Таким робом Роман Левицький переноситься до Борислава (1905), де дістасе працю у фірмі "Нафта", властитель Мессарош (мадяр). Вкоротці став у тій фірмі управителем двох шибів і залишився на тому пості до кінця свого життя (1941).

10. Максимович Степан, управитель копалень на Мразниці. Переїхав до Румунії.

Коли зважити, що час розвитку нафтового промислу в бориславському басейні був дуже короткий, бо відбувався він в перших роках ХХ-го віку, що I-ша світова війна сильно цей розвиток стримала, і деякі головні фахівці мусили покинути терен в наслідок воєнних дій, хоч числилися вони дальше на етаті (інж. Ф. Левицький, інж. Б. Ксьонжек та інші). Ця перерва на еміграції тривала всього один рік, бо в 1919 р. всі вернулися на свої місця, — то час на той розвиток був дуже короткий. Все ж таки в тому короткому часі чимало наших людей з покінченими високими студіями покінчили вимагану практику (платну!) та ставали до праці на відповідальних постах.

Крім тут названих і не названих працювало тут чимало наших людей як фізичні робітники, які по якомусь часі набували досвіду, а це давало їм чимраз кращі можливості заробітку. Спосібніші, по довшій практиці, ставали навіть управителями копалень.

Коли батько перенісся до Борислава, Борислав в тому часі мав дві громади, загальну і християнську. Інж. Ф. Левицький став начальником Християнської Громади і був ним аж до відходу з УГА на Україну. Добровільно зрікся винагороди, яка йому, як начальникові належала.

З приходом молодих інженерів українців почалася теж деякі праця на занедбаному культурно — освітньому відтинку. В першу чергу треба було освідомити нашого брата національно та витягнути його з лабет меншевартости. Прихід на пароха Борислава о. Івана Ліщинського, жонатого з Ольгою Лепківною, мав в результаті те, що Богдан Лепкий приїздив щорічно на вакації до мами і сестри, цеб то до панства Ліщин-

ських. Молодший брат проф. Б. Лепкого, Лев таки замешкав на приходстві. В короткому часі оба Лепкі нав'язали контакт з гостинним домом Ф. Левицьких і бували від тоді сталими гістьми. Проф. Б. Лепкий мав дар захоплювати слухачів своїми інтересними оповіданнями. Його оповідання, зокрема про історичні події і постаті, виголошенні лагідним тоном, могли держати заслухане товариство далеко поза північ.

Оба Лепкі знайшли в особі інж. Ф. Левицького беззастережного їм відданого поклонника. З часами мрії зарисовувались виразніше і набирали конкретних форм. На внесення інж. Ф. Л. рішено перевести збірку гроша на потреба У. П. Т. (Українське Педагогічне Товариство, пізніше Рідна Школа — Р. Ш.). Було це добровільне оподаткування у висоті одного відсотка від заробітної платні. Перевести цю збіркову акцію доручено інж. Б. Ксьонжкові і він її бездоганно нападнав і щомісяця відводив поважні суми Рідній Школі. На Р. Ш. давали всі радо і без шемрання, інтелігенти і робітники.

Тяжко передбачити, як був би вигляд нині бориславський басейн а з ним і його нафтовий промисл, якби не світова війна, яка перекинула все верх дном.

Нашим сусідам не подобалася діяльність інж. Ф. Левицького і вони почали робити доноси на нього, закидаючи йому, що він протегує українців. На наслідки донощицької роботи не прийшлося довго ждати. При найближчому побуті консула О. Смрекера в Бориславі прийшло до виміни думок, при чому зробив він батькові вимівку за те, що він фаворитує українців при приниманні на працю згл. практику, при чому консул дозволив собі стукнути кулаком в стіл. На це інж. Ф. Левицький встав і зрезигнував з поста директора і пленіпotentента. Відтак Смрекер приїздив кілька разів з перепросинами та проханням відкликати резигнацію, але Ф. Л. своєї постанови не зміним. В короткому часі фірма Вакуум Оїл Комп. власність мільйонера Рокефеллера з Нью Йорку, запропонувала інж. Ф. Левицькому працю на кращих умовах, а саме: місячна платня — 3,000, -австр. корон. До того приходив додаток "метрове" (за верчення) та "цистернове", як вже діставалося ропу на верх. Всі службові кошти подорожі платила фірма, залізничний білет I-ої класи, нічліги та діти йшли на рахунок фірми. Мешкання, світло, опал, удержання пару коней, до диспозиції авто: це все були додатки до платні.

Інж. Филипа Левицького цінили всі, свої і чужі. Цінили його як характерну і справедливу людину та зверталися до нього у фахових справах і числилися з його опінією. В гостиному домі п. Ф. Левицьких сходилися свої і чужі при різних святочних чи родинних оказіях. Тут теж зупинялися представники різних промислових компаній, експерти, чи навіть директори різних заграницьких фірм, які цікавилися галицькою

нафтою. При тій нагоді діставали чужинці свої перші лекції з українознавства.

В касині при Християніській Громаді відбувалися наради та засідання не тільки Хр. Громади, але користали з приміщення теж інші організації, згл. проводи, як Р. Ш., Січовики і пр. Душою тих товариств став Лев Лепкий, чи як його всі називали "Льоньо". Став він улюбленим, немов би рідним сином інж. Левицького. Замешкав він постійно у своєї сестри на приходстві, але більшість свого вільного часу перебував він у домі п. Ф. Левицьких. Енергійний мрійник, мав багато фантазії і не одна його добра ідея ставала дійсністю. Його стрілецькі пісні ніколи не перестануть гомоніти, доки живуть українці. Як треба було полагодити якусь справу, чи поїхати з якоюсь орудкою до Львова, то Льоньо ніколи не відмовлявся. Всі видатки з широкою діяльністю звязані покривав всеціло інж. Ф. Левицький з власної кишень. Багато часу і коштів вимагала підготовка бориславських Січовиків до Сокільського здвигу у Львові в 1914 р. За те найкраще вишколеним відділом в одностроях запроектованих Льоньом, був відділ бориславський. Цілий відділ був озброєний крісами. Це вже була модерна військова формація, яка своїм виступом на Здвигі зробила багато для підйому з кліщів меншеварності.

В книжці під наголовком "Казка моого життя", що її написав за життя Богдан Лепкий, а докінчив її його брат, Лев Лепкий, є тепла згадка про інж. Филипа Левицького. Ця коротка згадка обох славних братів кайдаша характеризує первого українського піонера нафтового промислу в бориславському басейні, людину всеціло віддану Великій Справі.

БОГДАН І ЛЕВ ЛЕПКІ ПРО ІНЖ. ФИЛИПА ЛЕВИЦЬКОГО

..."А все ж таки Борислав зукраїнізувався і став на ноги завдяки інж. Филипові Левицькому. Він, як директор великої німецької фірми, приймав до себе молодих українців — інженерів та хлопців-робітників із сіл і вони виучувалися на фахівців у нафтовому промислі. Хто ж вгадав би, що славний отаман Трофим Янів, старший десятник Українських Січових Стрільців, а потім командант південної армії УНР — це робітник з Борислава, вихованець інж. Ф. Левицького. Вславились також і інші робітники, Січові Стрільці, такі, як командант автопанцерної дивізії київських СС-ів — сотник Турок, Соломчак та багато інших.

Інж. Филип Левицький очолював тодішній стрілецький рух, бо любив Україну навіть до глибини своєї кишень, як казав такий же діяч і меценат Чикаленко. Тому бориславська сотня була озброєна крісами Кропачка. Курінь стрілеців, зложений з бориславців і молоді з доокол-

лишніх сіл, був вишколений пізнішим сотником УСС-ів Климом Гутковським нафтовим інженером копалень Ф. Левицького.

На січово-сокільському здвиді 1914 р. з нагоди 100-ліття уродин Тараса Шевченка, бориславці пописувалися на площі "Сокола Батька", як справжня військова частина, викликуючи своїм виступом небувалий ентузіазм тисяч очевидців.

А під час походу вулицями Львова інж. Ф. Левицький очолював січову і стрілецьку групу, з бувалою і на коні, у своєму козацькому одязі, так дуже був подібний до Б. Хмельницького — поставою, лицем, довгим спадистим вусом і цілім маєстатом. За ним маяв прapor, блистів бунчук і чути було безнастаний рев тих, що облягали хідники: "Слава, Слава!" Інж. Ф. Левицький мав слізоzi в очах. Я бачив його радісне зворушення, бо їхав на коні, як прибічник побіч нього.

Дожив інж. Ф. Левицький надійних часів української державності та пережив і дні смутку, коли Галицька Армія відходила за Збруч, то й він туди подався, щоб разом із тисячами більше не вернутись...

Бувши в Бориславі, мій брат ніколи не минав гостинних порогів дому Ф. Левицьких. Цінив бо заслуженого піонера нафтового промислу, діяча і патріота. Не раз згадував: "Як цікаво було б спортретувати інж. Филипа Левицького! Як капля води подібний до Хмельницького"...

ДИРЕКТОР МИХАЙЛО БАРАНИК

Прийшла з України вістка, що 3-го вересня 1961 р. помер у Львові Михайло Баравник, кол. сотник УГА, гімназійний учитель і б. директор прив. української гімназії в Дрогобичі.

Покійний народився в 1890 р., в Кобиловолоках, у Галичині. Гімназію скінчив у Тернополі, філософічний факультет у Львові. Першу вчительську посаду дістав у Кракові, в гімназії св. Анни. Там і застала його Перша Світова Війна. Як четар Австр. Армії пішов на фронт і там був тяжко контужений. Після видужання приділено його до табору російських полонених у Пургшталі, в Стирії. Своєю поведінкою і добрим серцем придбав собі любов і вдячність полонених, а спеціально українців, якими щиро займався. В Пургшталі застав його розвал Австрії. З дружиною, тещею і двома маленькими дітьми добився до Галичини і зголосився до служби в армії. Відбув цілу компанію в Визвольній Війні, хоч і не був здібний до фронтової служби. Після війни працював як гімн. учитель в Золочеві, Городенці, Копомії, а вкінці як директор гімназії в Дрогобичі. Там застала його Друга світова війна. З приходом большевиків у 1944 р., советська влада арештувала його і запроторила на 10 років у конц.-табір. Вернувся в 1955 р. знищений фізично і з того часу жив з дружиною і донькою Оленою у Львові.

Помер у львівському шпиталі, не знаючи, що три тижні перед його смертю зійшла зі світу його донька Олена. Бідна дружина мусіла ввесіль час вдавати перед ним, що вдома все в порядку.

Михайло Баравник був людиною хрустального характеру, дуже добрим педагогом і прикладним громадянином.

В. Й. П.

(“Свобода”, 9-го грудня 1961)

Микола Курчак

ДИРЕКТОР МИХАЙЛО БАРАНИК У МОЇХ СПОГАДАХ

В 1930 році польська адміністраційна влада закрила цілий ряд українських приватних гімназій у Галичині, закидаючи брак державного, патріотичного виховання та участь студентів тих шкіл в протидержавних акціях.

До тих жертв польської окупаційної влади належала теж і Українська приватна гімназія УПТ "Рідна Школа" ім. Івана Франка в Дрогобичі.

Розв'язання дрогобицької гімназії застало мене в четвертій клясі класичного типу тієї гімназії.

Старання, щоб дістатися до гімназії в Стрию, не увінчалися успіхом "з причини браку місця" в тій клясі — як стереотипно відповідала Львівська Шкільна Кураторія всім, хто старався про таке прийняття до іншої гімназії.

Не було іншого виходу, як вчитися приватно, щоб не тратити року.

Та на рятунок в тих невідрядних обставинах прийшла наша Церква. Тодішній Перемиський єпископ Йосафат Коциловський, що до його епархії належала Дрогобицьчина, силою своїх прав, заложив т.зв. Малу Духовну Семінарію у Дрогобичі. На її ректора покликав ігумена Дрогобицького монастиря оо. Василіян о. Заячківського, а директором семінарії став дотеперішній професор розв'язаної гімназії Михайло Керницький — з незмінним майже учительським збором розв'язаної гімназії. Семінарію примістили в тому самому гімназійному будинку при Сніжній вул.

Майже вся молодь чоловічої статті розв'язаної гімназії вписалась до Семінарії, а наші клясові товаришки, яких в кожній клясі було по кілька — знайшли приміщення в місцевій Учительській Симінарії Сестер Василіянок.

Так ми, не втративши шкільного року, докінчили його з надією, що всі старання Тов. "Рідна Школа" в Дрогобичі, під проводом його

енергійного та жертвенного голови адвоката д-ра Вол. Ільницького, щоб здобути дозвіл на віднову гімназії — закінчаться успішно.

І дійсно, з початком нового шкільного року 1931, "Рідна Школа" такий дозвіл дістала. Після формальних вступних іспитів до кожної кляси, зачався в половині вересня новий шкільний рік. Учительський збір в новій гімназії лишився майже той самий. На пост директора гімназії прийшла нова людина, незнана на дрогобицькому терені — директор Михайло Баравник. Бувший директор Вол. Кузымович перенісся до Львова, після виходу з польських арештів, куди був запроторений у зв'язку з розв'язанням гімназії.

Перший раз побачили ми свого нового директора першого дня науки, по повороті з церкви, коли він, зібравши всю молодь у руханковій залі, мав до нас коротку промову. В ній він виложив свою шкільну політику, вказуючи на обов'язки молоді супроти науки й життя. Знаменні його слова дотепер пам'ятаю: "В науці будь пильний і завзятий, щоб в дальшому житті бути вартісним і корисним".

Пішли будні шкільного року. З цікавістю ми почали приглядатися новому директорові — кожний по своєму. Одні завважують у ньому маломовність і здергливість у відношенні з учнями, інші вимогу великої дисципліни, ще інші натиск на студійну сторінку молоді, але всі разом завважували на обличчі нового директора відтиск великої турботи й відповідальності. Довідавшись, що він колишній вояк-старшина недавніх наших Визвольних Змагань, зачинаємо розуміти всі його вимоги до нас. Здаємо собі з того справу, що на його худощаву, середнього росту постать, вłożено неабиякий тягар і відповідальність: забезпечити наукою та добрым характером українську молодь, не даючи окупаційній владі причини до нового закриття тієї української кузні науки.

Його старання й турботи про добро школи скоро дали добре наслідки: гімназія вкороті відзискала право прилюдності, розбудовано фізичний кабінет під проводом проф. Р. Смалька і Ст. Липинського, географічний кабінет та гімназійну бібліотеку під проводом незрівняного організатора проф. Івана Чмоли. Гімназійний хор під проводом Мих. Іваненка став гордощами гімназії та прикрасою міста Дрогобича.

Бистре око дир. Баравника доглядало всіх справ. Він, кожного ранку, виходячи з своєго помешкання, яке містилося таки в гімназійному будинку, обходив довкола будинок з прилягаючою до нього великою спортивною площею, заглядав, як то кажуть — в кожній куток, оглядав все дуже скрупульто і входив до будинку разом з учнями, на знак дзвінка. Тут проходив кожний коридор і кожний поверх, заглядаючи до класів, щоб переконатись, як поводяться учні, чекаючи на прихід свого учителя на лекцію. І аж тоді йшов до свого бюро.

Микола Курчак

Директор Бараник був дуже вимагаючим педагогом і виховником, але справедливим, а де треба було — величним захисником і оборонцем своїх студентів.

Перший раз стрінувся я з своїм директором в більш особистий і безпосередній спосіб, будучи в сьомій клясі. У зв'язку з т.зв. шкільною акцією, що її проводила в 1934 р. ОУН в Галичині та у зв'язку з широкими арештами з тієї причини попав і я до тюрми ще з одним товаришем з моєї кляси І. Д. Слідство, що дістало назву "Протишкільна акція Тураша й товаришів" — Тураш був тоді краєвим провідником —, тягнулося довго й були познаки, що прийдеться нам стратити щонайменше цей шкільний рік. Та, як ми довідались пізніше, дир. Бараник пустив в рух всі можливі сили, щоб нас двох, своїх студентів, вирвати з арештів на протяг дальнього слідства.

І це йому по довшому часі вдалося. А коли ми вернулись до своєї кляси і зразу зголосились у його бюрі, він прийняв нас не як своїх учнів, але як молодших товаришів, а при кінці заявив: "Я не маю права прийняти вас до кляси без дозволу шкільної кураторії, бо ваше слідство ще в дальньому ході. Про такий дозвіл я написав і сподіюсь його одержати. Я не буду ставити вам ніяких перешкод у відвідуванні лекцій.

Ви повинні зараз піти до д-ра Ільницького та скласти подяку на його руки йому й д-р Рогуцькому з Самбора, бо без їх помочі я не зміг би був для вас нічого зробити".

І того самого дня, коли ми з'явилися у бюрі д-ра Ільницького, то він прощаючи нас на відході сказав: "Подякуйте перш за все вашому директорові Баранові, який мені не давав цілий час спокою — ані вдень, ані вночі, аж до вчорацького дня, коли Вас випустили." *

В той час вже в повітрі зачало пахнути воєнним порохом. Напруження між Польщею і Німеччиною щораз то більше загострювалося. Польська Цивільна Оборона приготовлялася на всякий випадок. По школах відбувались інструкції — виклади для учнів, як поводитися в часі летунського нападу ворога. При тому демонстровано уживання протигазових масок.

Одного дня відбулась така лекція і в нашій гімназії. Інструктор з цивільної оборони розложив на великому столі протигазові маски та їх складові частини, що їх учні оглядали.

Після закінчення викладу при збиранні матеріалу виказалось, що пропала одна маска. Зачались розшуки, а нас обох "підозрілих" покликано до бюра директора. Директор, представивши нам всі неприємності, що можуть з тієї глупої ситуації вийти, настоював дуже твердо, що ми мусимо йому помогти вийти з неприємної ситуації, що може грозити неприємними наслідками для цілої гімназії. З тим він нас відпустив. І заки ми зайдли назад до залі... маска " знайшлася"..., а

директор пояснив інструкторові, що це був звичайний студентський жарт, щоб протягнути час на шуканнях і не вертатися назад до класу на дальші заняття.

* * *

Січень 1935 р. День 29-тий. Річниця Крут. В гімназії серед учнів завісся був звичай в той день переводити голодівку, а в класах зберігати "мовчанку" тобто не відповідати на лекціях.

Перша лекція того дня в нас українська література, що її викладав у нас директор Бараник. Він з матеріалом спішиться, бо до матури вже лишилось не багато часу. Після полагодження звичайних формальностей на початку лекції — провірка неприявних, запис пляну лекції тощо — директор приступає до повторення проробленого матеріалу. Кидає кілька проблемних питань, на які ніхто не відповідає. Здивований погляд по класі і ще раз пробує розв'язати розмову з учнями. Надармо. Викликаний голова Клясової Управи Гриць встав і на запит директора "що це має означати"? — мовчить.

Директор дає класі 10 мінут до надуми. Покидає класу з заввагою, що за 10 хвилин вертається і якщо класа продовжуватиме свою мовчанку, він витягне з того відповідні консеквенції. По 10-тюх - хвилинах директор вертається назад. Викликає Гриця і питає, чи класа готова відповідати. Гриць мовчить. Тоді директор заряджує завішення в правах учня — голову Клясової Управи Гриця та наказує йому забрати свої книжки й покинути класу. Гриць виходить з класу, а за ним — з товариської солідарності — виходять з класу всі учні.

На коридорі завважує нас наш опікун класи професор Микола Байрак. Довідавшись, що сталося, каже нам задержатись та йде до бюро директора. По короткій хвилі виходить та заявляє, що ситуація неприємна, бо для добра гімназії як цілості, класу прийдеться розв'язати та зарядити нові вписи до восьмої класи — при тому можуть пересіяти класу до половини. В цьому може потерпіти безпотрібно багато учнів. Директор давав нагоду справу вияснити, але класа з того не скористала. Проф. Байрак від себе піддає думку: піти до голови "Рідної Школи" д-ра Ільницького та просити його посередництва в наладненні справи.

В такій ситуації покидаємо будинок гімназії і йдемо громадно на похорон мами нашої товаришки Славки. Там обговорюємо цілу ситуацію і, прохолосивши трохи, висилаємо делегацію до д-ра Ільницького. За його посередництвом делегація в імені класи перепрошує директора, вияснюючи причину непорозуміння.

Директор в батьківський спосіб приймає це довідома, а на наступний день, на годині українського, дає нам цінну лекцію на ту тему. Нікого не лає, нікого не сварить, але в поважний спосіб представляє цілу ситуацію у світлі логіки, даючи щирі поради й вказівки.

Було ще більше таких і подібних випадків в гімназії, як напр. слізні петарди під час відчitu з нагоди примусового відзначування іменин Йосифа Пілсудського і т.под., але директор Бараник своїм розсудливим поступуванням вмів вивести гімназію без шкоди з кожної ситуації.

Після закінчення гімназії стрічав я часто дир. Бараника, як вертався я зі студій до Дрогобича на вакації. Кожного понеділка відбувались в Народному Домі популярно-просвітні виклади й доповіді для міської і сільської молоді. Там дуже часто виголошував доповіді дир. Бараник, який, крім своєї професорської праці, працював над піднесенням культурного рівня нашої позастуденської молоді на терені нашої вужчої Батьківщини — Дрогобицької Землі.

Д-р В. Модрич-Верган

Д-Р МИКОЛА САС ТЕРЛЕЦЬКИЙ

Д-р Микола Сас Терлецький народився 29 квітня 1891 р. в Тустановичах, Дрогобицького повіту, в заможній селянській родині. Батько, нащадок шляхти, старався дати своїм синам кращу освіту. Із чотирьох синів трьох вислав на студії, з них один був адвокатом, Микола — лікарем, а третій зголосився до УСС в 1914 р. і згинув в боях з москалями. Крім чотирьох синів, були ще дома чотири дочки.

М. Терлецький почав народню школу в Тустановичах, а вже у третій класі перейшов до Дрогобича. По скінченні народної школи прийнято його до гімназії з польською мовою навчання в Дрогобичі і там у 1910 р. склав іспит зрілості. Великий відсоток учнів дрогобицької гімназії становили українці. Від четвертої класи Микола брав участь у самосвітніх гуртках, був їх активним членом і належав до управи. Принадлежність до цих гуртків, як сам признається, була для нього доброю школою і підготовкою до пізнішої громадської праці.

По іспиті зрілості вирішив записатися на медичні студії. Ще як абітурієнт брав участь в українському студентському вічу у Львові 1 липня 1910 р. Тоді прийшло з польськими студентами до бійки, під час якої згинув бл. п. Адам Коцко і був поранений студент Леонтович. На заклик ректора університету поліція провела арештування українських студентів і всіх інших учнів, що не мали підстав бути тоді в будинку університету. Ув'язнено також усіх абітурієнтів, між ними і Миколу Терлецького. Всіх арештованих перевезено до в'язниці при вул. Баторія. І Микола перебув там кілька днів. Він був також замішаний у відомий т. зв. "процес 101", що був звичайними кпинами із справедливості. Наших студентів понижче 20 року життя засуджено на кару по 14 днів, старших по одному місяцеві, а шістьом присуджено по півроку тюрми.

У вересні 1910 р. Микола виїхав зі Львова, залишивши думку дістатися на медичний факультет університету у Львові, бо сподіався, що його не приймуть. Вибрався до Відня, але по дорозі зупинився у

Д-р Микола Терлєцький

Кракові і там за намовами приятелів записався на медичний факультет Krakівського Університету. Там не закінчив своїх студій, перерваних першою світовою війною.

В той час у Krakові студіювали з ним медицину Юліян Шипайло і Микола Кмет, в Академії малярства вчився Михайло Осінчук, а на агрономії Стельмахів і ще кілька. У Krakові існувала "Українська Студентська Громада", заснована ще за часів сецесії в 1902 р., але була недіяльна; так мало було наших студентів у Krakові, що й Управи годі було скомплектувати. Щойно студенти, що в 1910 році приїхали до Krakова на студії, відновили "Студентську Громаду", і М. Терлецький за увесь час своїх студій був членом управи. Поза викладами і практикою в "Громаді" працював суспільно: належав до управи Кружка "Рідної Школи", що провадила курси української мови для дітей заточенців, а їх тоді вже було досить багато. Його матеріальний стан був задовільний, тож за ощаджені гроші помогав біднішим колегам, а одного студента медицини, що не мав жадних засобів на студії, удержував своїми грішми.

Вибух Першої світової війни в 1914 р. перериває його студії. Покликаний до австрійської армії, перебуває в більшості на італійському фронті. В той час дістав два рази довші відпустки, під час яких вислухав два останні семестри і склав другий і третій ригорози, а 11 липня 1918 р. промувався на Krakівському університеті на доктора медицини. Всі три ригорози склав з відзначенням.

Розпад австрійської монархії застав д-ра Т. на італійському фронті. Він щасливо повертається додому і зголошується в ряди УГА. Йому, як сотникові-лікарів, призначено становище комandanта санітарної округи і військового шпиталю в Дрогобичі. У квітні 1919 р. Начальна Команда УГА перенесла його до Красного для нападнання санітарної служби на відтинку, через який перевозили ранених і хворих з фронту під Львовом. Не довго побував він на цьому місці, бо надійшов час польської офензиви. Д-р М. Терлецький разом з армією перейшов за Збруч.

Тут переживає він разом з армією всі страхіття, опікується товаришами зброї і працює з великою посвятою під час тих великих пошестей, що косили наше вояцтво. Врешті і він занеджує на синний і поворотний тифи, а по видужанні переходить до Дійової Армії УНР. Тут тратить свого друга, д-ра Юліана Шипайла, що помер на тиф. Після повстання наших бригад проти большевиків в 1920 р. і офензиви польської армії разом з Дійовою Армією д-р Терлецький залишився на становищі комandanта військового шпиталю у Вінниці і оборонив його перед зазіханнями польської влади. Під час наступу большевицької армії шпиталь поділено на частини і приєднано до різних дивізій Дійової Армії. Д-р М. Терлецький був приділений до 6-ої Херсонської Дивізії, де багато галичан знайшло пристановище, ховаючись перед

Польова лічниця у Вінниці 1919 року. П'ятий зліва сидить д-р М.
Терлецький, шостий д-р В. Білозор

польським полоном. Після "чуда над Вислою" і розбиття більшевиків гештки Галицької Армії прощаються з ген. Долудом і під командою ген. Кравса переходят через Карпати на Закарпаття. З ними переходить і д-р М. Терлецький. Деякий час був інтернований з цілою армією в Ліберці на Чехії, але скоро залишив табір, виїхав до Праги і там відбував практику у чеській клініці. В той час занепадав на здоров'ю. Залишає Прагу, переїздить на Закарпаття і там працює у шпиталях Мукачева й Берегова. В жовтні 1922 р. вертається до Галичини, до своїх рідних Тустанович. Деякий час був конфінований. В січні 1923 р. одружився з п. Олександрою Стакурівною, теперішньою головою Секції Дружин Лікарів при Метрополітальному Відділі УЛТПА в Нью Йорку, а в лютому 1923 р. відчинив свою лікарську практику в Тустановичах.

Поза лікарською практикою д-р М. Терлецький був дуже діяльний на всіх ділянках громадянської праці в Тустановичах. Був головою читальні "Просвіти", кружна "Рідної Школи", від 1923 до 1939 року був головою Надзірної Ради кооперативи "Злука", яка з одної крамниці розвинулася до шістьох крамниць. Від 1941 до 1944 року був обраний на голову Надзірної Ради так, що був на тому пості 19 років.

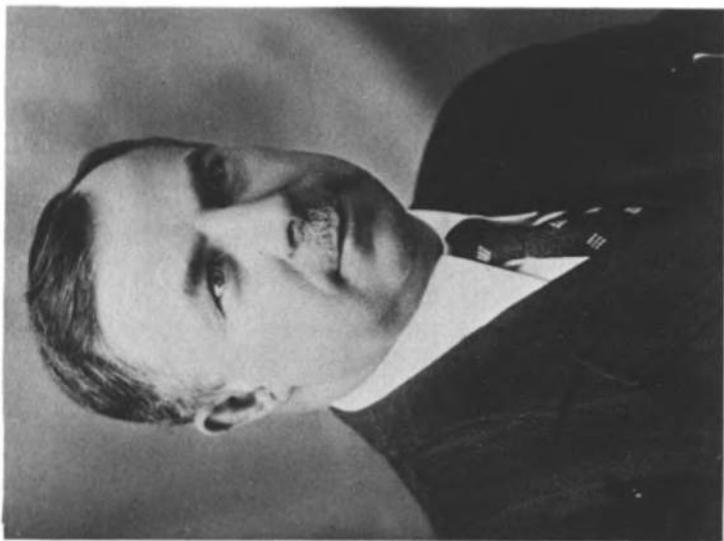
Він також очолював "Пласт" на терені бориславської округи, був мужем довір'я повітового "Т-ва Опіки над молоддю" та відповідав за Пласт перед польською владою. За працю для Пласти був іменований добродієм "Пласту". За це не раз переслідувалася його польська влада.

Під час пакифікації був заарештований разом з усіма організаторами "Пласти" і засуджений на один місяць арешту з завішенням кари. Був також радним міста Борислава, брав участь у політичному житті, особливо під час виборів до сейму і сенату, а також до міської самоуправи. За всю цю діяльність часто перебував у в'язниці. Як тільки щось сталося в бориславськім басейні, перші кроки поліції спрямовувались до нього. Так було після нападу на пошту в Бориславі, після убивства Головка в Трускавці.

Кілька років перед Другою світовою війною, мабуть у 1930 році, згадана кооператива "Злука" була підупала і їй грозила ліквідація. Тоді д-р М. Терлецький зложив великий грошовий даток і завдяки цьому даткові кооператива поправилася і просперувала далі, відкривши згаданих п'ять нових філій в Бориславському нафтovому басейні. Цю фінансову допомогу д-ра Терлецького для кооперативи "Злука" польська влада такожуважала націоналістично-шовіністичним вчинком, і уряд податковий пильно слідкував, звідки ці гроші д-р Терлецький взяв.

Вибух Другої світової війни в 1939 р. застав його в Бориславі. Часи більшевицької інвазії він перебував щасливо, бо мав пошану поміж робітництвом і незаможними людьми Бориславського району за безплатне лікування ще за польських часів. Пощастило йому також

Д-р Микола Терлецький

Олександра Стакура-Терлецька

зберегти життя при відступі більшевиків з Борислава в 1941 р., коли інших 250 мешканців, здебільша українців, було заарештованих. Багато з них, змасакрованих по-звірському, потім знайдено у спільній могилі. Німці по приході до Галичини уживали жидівське населення до викопування трупів, і тоді почалися погроми жидівського населення. Д-р Терлецький разом з одним німцем, мешканцем Борислава, інтервениював у команданта міста і тоді погроми припинилися.

За німецьких часів д-р Терлецький був спочатку посадником міста Борислава, але по прилученні Галичини до Генеральної Губернії зрезигнував з цього становища і залишився тільки міським лікарем, рівночасно сповняючи функції начального лікаря Каси Хворих. Крім того, займав становище голови Українського Допомогового Комітету в Бориславі. В 1943 р. був заарештований німцями, що підозрівали його у зв'язках з УПА. По кількох днях на інтервенцію крайсгавмана і комісара Каси Хворих його звільнено. Так перебув д-р Терлецький у своїх Туставовичах і Бориславі аж до більшевицької офензиви і був евакуований на захід на основі нім. розпорядку, що всі мужчини до 60 року життя мають податися на захід.

Опинився в Австрії, в місті Штаєр, де його застали американські війська. На фальшиві доноси жидів був арештований і пересидів два роки в Даахав. Його випустили з в'язниці на усильне старання його дружини та інтервенцію д-ра Степана Витвицького і голови Українського Комітету Василя Мудрого перед американською владою, бо виявилося, що всі оскарження були неправдиві.

В 1950 р. по поборенні всіх перешкод д-р Т. виїхав з родиною до Америки. Тут він осів у Ньюарку і рівночасно працював як лікар—резидент у Ст. Джеймс-шпиталі. По одержанні громадянства, не зважаючи на 66 років життя, складає у 1956 р. стейтовий іспит і почав власну практику

Як в травні 1968 р. д-рові Терлецькому минуло 50 років його професійної лікарської праці, Українське Лікарське Товариство Північної Америки на науковому з'їзді в Монреалі, в Канаді, відзначило його ювілей.

Того самого року, 18 квітня, Американське Лікарське Товариство стейту Нью Джерзі з нагоди 50-річчя професійно-лікарської праці вручило д-рові Терлецькому, на Конвенції в Атлантик Сіті, Почесну Грамоту зі золотою медалею.

В січні 1973 року панство Терлецькі відзначили 50-річчя свого подружжя — величаво і святочно в кругі своїх рідних, приятелів і знайомих.

Подружжя Терлецькі мають двоє дітей: сина і дочку. Син Нестор закінчив студії зі золотою медалею і є доктором економічних наук,

жонатий з Мартою Доберчак. Мають троє дітей — Ігоря, Тетяну і Юрія, проживають в Арлінгтоні, стейт Вірджінія. Нестор має своє бюро у Вашингтоні, Д.К.

Дочка Тетяна закінчила студії медичної технології "кум лявде" і є одружена з д-ром Андрієм Тершаківцем, психіатром. Вони мають одну доньку Тамару. Проживають в Нью Йорку, Н.Й.

Д-р М. Терлецький людина дуже скромна, але в своїй професійній праці рішучий і витривалий. Цим він все з'єднував собі довір'я пацієнтів, і вони любили його.

В національно-суспільній і громадській праці д-р Терлецький щирий і послідовний у своїх рішеннях.

Д-р М. Терлецький від часу приїзду до Америки в 1950 році, проживає в Ньюарку. Він живо цікавиться життям нашої української громади, як також діяльністю Українського Лікарського Товариства Північної Америки, Відділу в Нью Йорку, Н.Й.

Є він членом Об'єднання бувших Вояків Українських Армій (ОбВУА) та різних місцевих церковних і громадських організацій.

При кінці варто подати, що д-р М. Терлецький має талант до писання нарисів, спогадів тощо. Він написав спогади про санітарну службу в Українській Галицькій Армії п. н. "Служба українських лікарів в УГА". Ці спомини були друковані в "Українськім Лікарськім Віснику", ч. 1/7/, травень 1967.

В "Лікарськім Віснику" ч. 16, січень 1960, д-р М. Терлецький надрукував довший спогад "В мареві злиднів і пошестей".

В "Свободі" 1-ого липня 1970 р. д-р Терлецький надрукував нарис "60 років тому", у якому розповідає про т. зв. Процес 101 у 1910 р. Була тоді велика студентська демонстрація. Демонстранти-українці зорганізували велике віче у Львівському університеті і домагалися належного їм українського університету. Тоді у цій демонстрації згинув студент Адам Коцко з Млинків, біля Дрогобича, якого вбили польські студенти.

Під час цієї демонстрації австрійська жандармерія була поарештувана студентів, а між ними і д-ра М. Терлецького. Над арештованими, яких було 101, відбувся процес і всі були засуджені. Д-р М. Терлецький був тоді засуджений також.

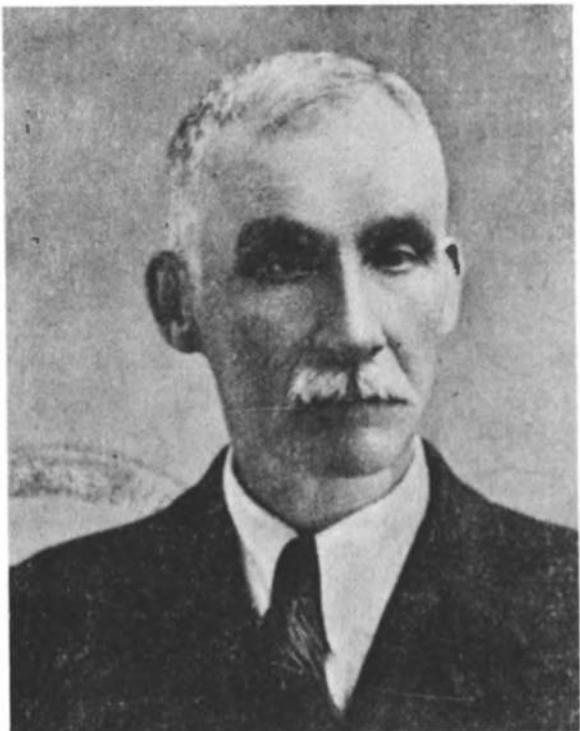
В 1971 році д-р М. Терлецький написав "Пацифікація 1930 року в Дрогобиччині". Цю статтю надруковано 1971 р. в Альманаху УНС.

ЖИТТЄПИС БЛ. П. Д-РА ІВАНА КОБИЛЕЦЬКОГО

Уроджений 28 червня 1873 р. в Ясениці Сільній, пов. Дрогобич. По закінченні місцевої школи, до гімназії ходить спочатку в Дрогобичі (4 кляси), а пізніше в Перемишлі, де складає матуральний іспит в 1899 р. В цьому ж році записується на правничий факультет львівського університету і там студіює до 1901 р., а потім, після сецесії, в Krakovі до 1903 р. В міжчасі одружується з Емілією Поплавською, з якою мав двох синів і дочку. Правничі студії кінчить в Грацу в 1905 р. Як адвокатський концепт працює в Самборі у адв. д-ра Стакури, а в 1910 р. складає іспит на адвоката прав. За своїх студентських часів мусів заробляти лекціями на прожиток, всеціло віддається праці на громадсько-політичному полі, організує робітництво, закладає читальні, між іншими і в своєму рідному селі, де на відкриття запрошує Ів. Франка. В 1912 р. відкриває адвокатську канцелярію в Дрогобичі й дальше веде інтенсивну громадсько-політичну працю, а головно віддається цілою душою праці над міським робітництвом, організує його в лавах Укр. Соц. Дем. Партиї і тим способом відриває його від Польської Соціялістичної Партиї.

В той час розпочинає акцію за українізацію народніх шкіл в Дрогобичі, організує відповідні до цієї цілі громадські комітети разом з іншими адвокатами і міщенами, видає відозви і скликає віча, як теж широко розгортає акцію за введення укр. мови на залізницях, написи на зал. квитках тощо.

В 1914 р. зі самого початку війни, покликаний був до війська як капраль (з такою рангою вийшов був з війська, відслуживши 3 роки ще за гімназійних часів), але за інтервенцією барона Василька, тому, що був адвокатом і шляхтичем (гербу де Годземба), признали йому ступінь авдитора поручника. В тому військовому ступені перебуває майже цілу війну, спершу на російському фронті в польовому суді, де багато причинився до рятування укр. населення перед карою смерті на різні доноси польських, мадярських та чеських жандармів, які кидали

Д-р Іван Кобилєцький

обвинувачення на невинних селян за московофільство і зраду. Пізніше працює у воєнних судах в Радомі й Перемишлі. В 1918 р. вертає до Дрогобича, веде дальнє адв. канцелярію, а за української Влади є прокурором у військовому суді.

Перед наступом польського війська з цілою родиною втікає до Станиславова, задержується якийсь час в Товмачі, а опісля скривається з родиною в Перемишлі. Тут поліційні агенти арештують, перевозять до Дрогобицької тюрми, але родині і знайомим вдається його видістати за певною оплатою.

Після виходу з тюрми відновляє адв. канцелярію та дальнє гуртує коло себе укр. робітництво, закладає з ними кооперативи, спочатку харчівню, опісля книгарню, а дальнє галантерію, та окреме товариство "Робітнича Громада". Влаштовує величаві академії в річницю смерти Івана Франка, за його старанням одну з вулиць Дрогобича міська рада переіменовує на вулицю Івана Франка.

В 1927 р. переноситься для підкріplення свого здоров'я до гірського містечка Сколе разом з родиною. Там веде канцелярію до 1933 р., опісля в Стриї, а в 1935 р. вертає назад до Дрогобича.

За часів большевицької і німецької окупації дописує до місцевих газет статті про Ів. Франка, спомини, родовід, його працю та значення для укр. народу.

В липні 1944 р. з цілою родиною емігрує через Словаччину до Відня, і тут після важких і несприятливих переживань та важкої недуги вмирає 21 січня 1945 р.

В. М. Верган

ОЛЕКСАНДРА СТАХУРА-ТЕРЛЕЦЬКА

Народилася вона в Перемишлі, в Західній Україні, в родині д-ра Данила Стакури, адвоката в Самборі, відомого громадського діяча, посла до Віденського парляменту і основника багатьох читальень "Просвіти" в Самбірщині і в Підкарпатській Україні, де д-р Стакура був виємігрував у 1919 р. По скінченні середньої освіти вона виїхала на вищі студії в Празі, в Чехо-Словаччині, де зустрілася з д-ром Миколою Сас Терлецьким, а в 1923 році, в місяці січні, вийшла за нього заміж.

Коли в 1923 році приїхала з чоловіком до Тустанович, включилася в національно-громадську працю, в короткому часі була вибрана на голову Союзу Українок і на тому пості була 12 років. Ставши головою, вона збільшила число членкинь і пожвавила діяльність.

Крім відзначування українських національно-історичних подій та роковин українських державних діячів, поетів і письменників, Союз Українок під головуванням п. Олександри Терлецької влаштовував різні курси: куховарський, шиття і крою, вишивання і ручних робіт. Також улаштовувано виставки українського народного мистецтва, виставки книжок і преси.

1925 року п. О. Терлецька зорганізувала в Тустановичах при кооперативі "Згода" Жіночу кооперативну секцію і була її головою до 1939 р. Ця секція мала завдання пропагувати серед українського жіноцтва кооперативні ідеї та вести акцію в тому напрямі, щоб жінки купували всі потрібні речі та харчі у своїй кооперативі. Жіноча секція також пропагувала думку, що потрібні тканини та білля для жінок і мужчин повинні бути для продажу в кооперативах.

За кільканадцять років кооператива в Тустановичах розбагатіла, в ній збільшилося число членів і покупців, а також збільшився і урізноманітнівся товар, і це заслуга Жіночої кооперативної секції. Клич "Свій до свого" був здійснений повністю. Малі крамниці чужих продавців не могли видержати конкуренції з українською солідарністю.

Управа читальни "Прогрес" в Тустановицях у 1939 році. Сидять зліва:
Ваврик Теодор, Анна Лаврів, Олександра Терлецька — голова, Ірина
Попель, Іван Гаврилів, стоять зліва: Врублівський Осип, Степан
Ваврик, Петро Драган, Іван Козут, Микола Крисько, Ірина
Попель і Миколу Криська замордювали більшевики в 1941 році. Петро
Драган був 10 років на засланні.

В 1938 році п. О. Терлецьку обрано на голову читальні "Просвіти" в Тустановичах. Як голова читальні "Просвіти" вона мала відтяжити свого чоловіка д-ра М. Сас Терлецького, який був в тому часі перетяжений професійною і громадською працею. На пості голови читальні "Просвіти" вона була до 1939 р., коли то большевицькі війська окупували Західну Україну.

Здавалося, що культурно-освітня та жіноча діяльність п. О. Терлецької, була незамітна для ворожої розвідки. В 1930-их роках на її адресу приходило багато листів із закордону та із краю, які вона потім передавала людям заангажованих у підпільній роботі. Але в 1939 році показалося, що п. О. Терлецька була занотована в польській поліції як глибоко законспірована діячка, а в 1941 році в бюрі НКВД в Бориславі, по відступі большевиків, було знайдено світлину членів управи, між якими була також і п. О. Терлецька.

Хто знає п. О. Терлецьку, то може її характеризувати як людину високо інтелігентну та громадсько вироблену, що вміє здійснювати запляновану працю. Вона також надзвичайно добра мати і дружина.

Ще в Тустановичах вона співпрацювала зі своїм чоловіком, і переживала його радощі й смутки. Коли чоловіка перевтомлювала праця, вона частину праці брала на свої плечі, бо любила його за добре серце, за вдачу і за громадську працю.

Особливо виразно позначилася її любов до чоловіка, як 18 січня 1946 р. в місті Штаєр, в Горішній Австрії, де вона опинилася з чоловіком і дітьми після большевицької окупації Західної України, американська поліція на основі фальшивих доносів бориславських жидів була арештувала її чоловіка. Ці жиди твердили, що д-р М. Сас Терлецький буцім то причинився до погрому жидів у Бориславі в липні 1941 року, а вдійності він причинився до припинення погромів.

Д-р М. С. Терлецький перебув у тюрмі 23 місяці, з того півроку в концентраційнім таборі "Глязенбах" коло Зальцбургу, в Австрії, а решту місяців у бункрі в Дахав, в Німеччині, і 17 грудня 1947 р. був звільнений.

Коли п. О. Терлецька довідалася, що її чоловіка вивезено з Австрії до Німеччини, вона з двома малолітніми дітьми, без документів, перейшла нелегально кордон і дійшла до Мюнхена. Тут вона повела велику рятункову акцію в обороні свого чоловіка. Оборона була дуже тяжка, бо 42 жиди підписали фальшиві свідчення.

Але є на світі Бог і він у різних виявах допомагає людям. Допоміг він і п. О. Терлецькій. Вона чудом старалася знайти 56 жидів, які посвідчили, що д-р М.С. Терлецький в дні погрому їх вирятував від смерті. Свідчення тих жидів розглядала Рада Чотирьох у Берліні. Вони були такі сильні, що прокуратор відразу зорієнтувався, що донос 42 жидів — фальшивий. Заприсяжені зізнання 56 свідків-жидів і наполегливі

Жіноча секція при Кооперативі "Злуга" в Тустановичах 1930-39 —
Сидять зліва: четвірта Ніна Селезніка зі Львова, п'ята голова О.
Терлецька

старання п. О. Терлецької допомогти своєму чоловікові — принесли дрові М. С. Терлецькому волю.

Прибувши 1950 року до Америки, п. О. Терлецька зараз включилася в працю Союзу Українок і кілька років була членом управи 28 відділу Союзу Українок Америки.

Коли в 1959 році створено в Нью Йорку, Н. Й., Секцію Дружин Лікарів при Українськім Лікарським Товаристві Північної Америки, то п. О. Терлецьку обрано на голову цієї секції і вона її очолює по сьогоднійній день. Праця секції — харитативна та культурно-розвагова. Зокрема секція дбає про збереження наших традицій і плекає товариське життя серед великої лікарської родини.

В січні 1973 р. минуло 50 років подружнього життя п-ва Терлецьких і цей ювілей вони відзначили по-християнськи і громадськи з членами родини і громадянами. Від того часу життя проходить далі, і п. О. Терлецька бере в ньому активну участь.

А. Драган

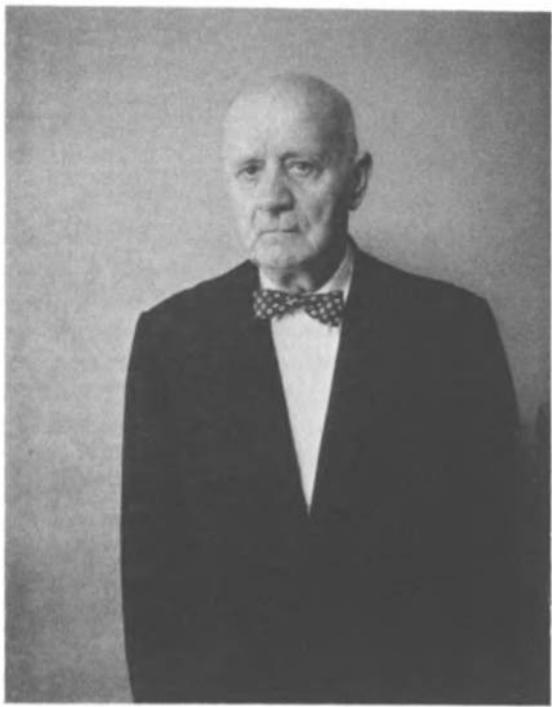
ЛУКА ЛУЦІВ — ЛІТЕРАТУРОЗНАВЕЦЬ

У 1971-му році український народ на рідній, але все ще не своїй землі. і українці в діяспорі в широкому світі, крім інших ювілейних дат, відзначали по-своєму і 100-річчя з дня народження Василя Стефаника, співця української землі, як названо його в заголовку книги про нього. В рямах ювілейних відзначувань була написана та частинно надрукована в "Свободі" і ця книга, як це стверджує її автор, д-р Лука Луців, на іншому місці. Тепер книжковою публікацією цієї праці Український Народний Союз та його видавництво "Свобода" бажали б причинитись до здійснення сміливого і — в наших обставинах — майже фантастичного задуму д-ра Луки Луцева; вшанувати великого співця української землі, Василя Стефаника, з нагоди 100-річчя його народження монументальним твором про його життя і творчість, про його незрівнянну спадщину для української духовності, української культури.

Була до цього ще й додаткова причина, яку д-р Лука Луців коротко, але вимовно з'ясовує у своєму слові "Замість передмови", як в першому та дальших розділах самої книги: безпощадне й рафіноване перекручування та фальшування творів Василя Стефаника і їхнього ідейного спрямування режимними цензорами в Україні.

А втім, ця книга говорить сама за себе, і про неї скажуть своє слово кваліфіковані літературознавці. Але її видавці вважають, що читачеві, як і дослідників творчості Василя Стефаника, тепер і в майбутньому пригодиться також бодай коротка життєписна довідка про автора цієї книги, д-ра Луку Луцева та його літературознавчі праці, бо й він є сином тієї української землі, яку оспівує Стефаник, а його життя і творчість могли б становити новий розділ у Стефанкових "Синах".

Народився д-р Лука Луців 1895-го року. Середню освіту здобув у Дрогобичі, а університетські студії закінчив у Карловому університеті в Празі, відвідуючи рівночасно лекції в Українському Вільному Універ-

Лука Луців в 1977 році

ситеті, головно лекції проф. Степана Смаль-Стоцького. Оборонивши свою дисертацію п. н. "Шевченко в слов'янських літературах" та здобувши диплом доктора філософії в літературознавстві, вернувся до Галичини, де почав свою педагогічну працю в українській гімназії в Рогатині (1927-1929) і опісля продовжував її в учительських семінаріях у Сокалі (1930), Самборі (1931), Кросні (до 1937 р.) і знов у Самборі (до 1939 р.). Під час війни д-р Л. Луців навчав у початкових школах в Краснянському повіті, а в роках 1942 до 1944 знову в учительській семінарії в Самборі.

На еміграції в Німеччині д-р Лука Луців працював як помічник слюсаря в Саксонії, а в роках 1945-1949, після капітуляції Німеччини, був управителем гімназії для дітей "переміщених осіб" у Бамберг і пізніше заступником директора гімназії в Байройті.

До ЗСА прибув у 1949-му році і перших три роки на новому поселенні заробляв на хліб фізичною працею. В 1952-му році почав при цювати в редакції щоденника "Свобода", виконуючи звичайну редакційну працю, від писання статтей починаючи, а не перевірці та виправлюванні надісланих дописів і друкарській коректі кінчаючи. У "Свободі" д-р Лука Луців працював повних 18 років і в 1970-му році відійшов на емеритуру з виразним бажанням викінчити давно заплановану працю про Василя Стефаника. Треба згадати, що майже всі більші праці д-ра Луки Луцєва, які з'явилися під час його затруднення в "Свободі", були написані поза редакційними зайняттями.

Короткий перелік літературознавчих праць д-ра Луки Луцєва дасть загальне уявлення про його величезний вклад в розвиток українського літературознавства та його безсумнівний, часто рішальний вплив на цей розвиток.

Крім докторської дисертації про Шевченка в слов'янських літературах, уже в 1925-му році в "Студентському Віснику" в Празі з'явилається його студія п. н. "Голос чеської критики про Шевченка та його життя", а в черговому випуску тієї публікації його праця "Чеська шевченкіяна". Рік пізніше в "Новій Україні" в Празі була надрукована чергова праця д-ра Л. Луцєва: "Тарас Шевченко та чехи і словаки".

Відомий літературознавець Михайло Мольнар у праці "Тарас Шевченко у чехів та словаків", яку видала Чехословацька Академія Наук у Словачькім Педагогічнім Видавництві в Пряшеві в 1961 році, так писав про ці статті д-ра Л. Луцєва:

"Праця Луки Луцєва, саме завдяки багатству фактичного матеріялу, досі є найповнішою на цю тему. Вона значно допомогла академікові Іржі Горакові в його роботі про чеські дослідження української літератури, що з'явилися в чеській пресі до 1874 року. Користувався нею і Франтішек Тіхий" (у праці про Шевченка для Українського Наукового Інституту у Варшаві). Мольнар підкреслив той факт, що працею Л.

Луцева користувався і українським автором книжки "Українсько-чеські літературні зв'язки в XIX ст." (Київ, 1956), П. Гонтар. Мольнар пише: "Впадає в очі те, що Гонтар використав як основне джерело для написання своєї праці статтю Луки Луцева... але чомусь «забув» згадати роботу Луцева" (ст. 21).

Мольнар користав не тільки з друкованих праць Л. Луцева, він в "архіві" Карлового університету знайшов дисертацію д-ра Л. Луцева "Тарас Шевченко і слов'яни", в якій один з розділів називається, "Чехословаки і Т. Шевченко". Цю працю, пише Михайло Мольнар, написано "на основі кропітких розшуків чеських друкованих статей про Шевченка. Вона відзначається багатством фактичного матеріалу (звичайно, як на свій час)".

Треба згадати, що М. Мольнар три роки навчався в Київському університеті, і його працю про Шевченка рецензували академік М. Рильський та доктор філологічних наук М. Берштейн, що й зазначено на 5-ї сторінці.

Та хоч М. Мольнар називає д-ра Луцева "буржуазним літературознавцем, який у 20-их роках з багатьма студентами потрапив з Галичини до Чехо-Словаччини", то Євгенів Кирилюкові, директорові Шевченківського інституту при Академії Наук у Києві, не подобається те, що М. Мольнар позитивно оцінив працю Л. Луцева, бо Кирилюк, подібно, як і згаданий П. Гонтар, не визнає всього того, що діється поза кордонами СССР. Академія Наук Української СРР в 1963 р. видала "Збірник праць XI наукової Шевченківської конференції", в якій Є. Кирилюк надрукував статтю під заг. "Невідкладні завдання радянського Шевченкознавства в галузі вивчення проблеми Шевченка в Чехах в 40-их роках XIX ст.".

Мольнар при своїм об'єктивізмі писав, що вартість праці Л. Луцева "знижує лише те, що її автор у вступному розділі, наводячи деякі факти негативних оцінок і неприхильних виступів російської еритики з приводу Шевченкових творів у 40-их роках XIX ст., "не згадує про позитивні рецензії того часу, які високо оцінювали творчість великого українського Кобзаря і яких було більше". Та Мольнар наводив і те, що, на думку Л. Луцева, оте негативне ставлення російської критики "спричинилося до незнання Шевченка в Чехах в 40-их роках XIX ст.".

Кирилюкові не всмак становище Мольнара, він "вправляє" його таким способом: "Лука Луців не просто не згадує позитивних рецензій російських критиків, а тенденційно перекручує й споторює історико-літературний процес, як робили й роблять до нього й після нього українські буржуазні націоналісти". Кирилюк "вправив" Мольнара ще в іншім пункті. Він написав: "Луців не просто собі «буржуазний літературознавець-гелертер», це зубр українського буржуазного націоналізму, який уже майже півстоліття споторює історію української

літератури! Продавши душу заокеанським імперіялістам, Лука Луців і по цей день обливає брудом нашу країну й наш народ". Так лається київський ніби український науковець, не згадуючи ані одним словом, що це за "бруд" в писаннях того автора, якого так паплюжиться! Це метода науковців з країни, що має себе за "найгуманнішу" та "найпоступовішу", але хіба в лайці і в брехні! Якби Лука Луців подарував Є. Кирилюкові всі ті гроши, що їх дістав за свою душу від "заокеанських імперіялістів", то товариш директор Є. Кирилюк, не мавши інших прибутків, мусів би йти за прошеним хлібом.

**

*

Д-р Лука Луців далі цікавився Т. Шевченком. В 1926 році в "Літературно-Науковому Вістнику" надрукував статтю про вплив українського поета на білоруського поета — "Янка Купала і Т. Шевченко", в "Ділі" 1927 р. дав довший фейлетон про польські переклади Шевченкових творів "Леонард Совінський і Т. Шевченко" (чч. 53-57; 59-60).

У 1934 р. д-р Л. Луців брав участь у Другім Міжнароднім З'їзді Слов'янських Філологів у Варшаві, де виголосив доповідь про вплив Т. Шевченка на хорватського поета Августа Гарамбашіча. Ця доповідь в поширеній формі була надрукована у 155-му томі "Записок НТШ" у Львові.

У XV томі повного видання творів Т. Шевченка, що його видав Український Науковий Інститут у Варшаві, надруковані статті д-ра Луки Луцева про Шевченка в білоруській та в сербо-хорватській і словінській літературах.

Про Т. Шевченка вмістив д-р Л. Луців кілька статей в Альманахах Українського Народного Союзу: на 1960-ий рік надрукована стаття про близьке сторіччя з дня смерті поета; в Альманаху на 1961 р. про становище Шевченка до росіян ("Бо москалі чужі люди"); на 1964 рік — "Незмінний Шевченко".

В 1964 р. у видавництві "Свобода" з'явилася 180-сторінкова праця Л. Луцева "Т. Шевченко — співець української слави і волі".

**

*

Окремо цікавився д-р Лука Луців також творчістю Ольги Кобилянської і спростовував невірні твердження тих підсовєтських літературознавців, які ганили авторку "Царівни" за "ніцшеанізм" і "аристократизм" її героїв. Д-р Луців надрукував дві розвідки на сторінках львівського "Літературно-Наукового Вістника": одну в 1928 р. "Ольга Кобилянська і Фр. Фіцше", а другу в 1930 р. під заг. "Двоє мрійників — О. Кобилянська і Єнс П. Якобсен". Обидві ці розвідки вийшли окремими

Д-р Лука Луців з дружиною Олександрою

відбитками і мали добре оцінки — українські, а ще кращі німецькі.

У 100-річчя народини О. Кобилянської у видавництві "Свобода" в 1965-му році з'явилася 68-сторінкова книжка, як відбитка зі щоденника "Свобода", під загол."Ольга Кобилянська".

В поневоленій Україні звернули увагу на праці д-ра Л. Луцева про О. Кобилянську, але там пишуть про них повну неправду. І так, Фікіфор О. Томашук видав у 1969 році книжку "Ольга Кобилянська. Життя і творчість", Київ, 238 ст., в якій пише: "Л. Луців приписує великий гуманізмістці ніцшеанство і декаденство", а це саме д-р Л. Луців заперечував у своїй праці про Кобилянську в "ЛНВістнику" і в праці, що друкувалася в "Свободі".

З приводу 150-ліття з дня народження о. Маркіяна Шашкевича "Свобода" друкувала працю Л. Луцева під наз. "Маркіян Шашкевич. Біографія і характеристика творчості з додатком усіх оригінальних творів поета". (Нью Йорк, 1963, ст. 118.)

**
*

Окрему увагу Луцева звернула була творчість Івана Франка, якою він цікавився вже за студентських часів та надрукував був у згаданому "Студентському Віснику" в Празі статейку про Великого Каменяра під заг. "Людина праці". У соті роковини народження поета надрукував він в Альманаху "Свободи" статтю "Іван Франко". В Альманаху "Свободи" на 1966 рік друкувалася довша його розвідка під заг. "Іван Франко. Життя і творчість", Нью Йорк Джерзі Сіті, 1966, ст. 63. Проте д-р Луців не задовольнився цією працею про Франка і на сторінках "Свободи" в 1966 р. почав друкувати свою велику працю про автора "Мойсея" під заг. "Іван Франко — борець за національну і соціальну справедливість". В щоденнику друкувалася тільки її половина, а цілість вийшла окремою книжкою під згаданим вище заголовком на 654-ох сторінках. Цю працю вважають знавці енциклопедією франкознавства, легкою формою; вона має 73 розділи. Цю книгу д-ра Л. Луцева про Івана Франка вважають знавці за найдокладнішу, найцикавішу і найбільш оригінальну працю про цього велетня української літератури.

**
*

Це тільки дуже загально про літературознавчі праці д-ра Луки Луцева, а їх повний огляд і оцінка були б самі по собі вдачною темою для окремої книжки. До цих його праць долучується тепер книга про Василя Стефаника.

Д-р Лука Луців сам у цій книзі згадує, що творчістю Василя

Стефаника він цікавиться вже 35 років. Після смерти письменника він надрукував у львівському "Віснику", що появлявся під редакцією д-ра Дмитра Донцова, свою працю: "Василь Стефаник. Літературна критика і дійсність", яка вийшла також окремою відбиткою на 56 сторінок. У 1956-му році Василь М. Лесин видав у Львові книжку: "Творчість Василя Стефаника. (Ідейно-творчі шукання письменника. Новелістична майстерність)". У цій книжці автор у трьох місцях полемізує з твердженням д-ра Л. Луцева. Відповідь д-ра Л. Луцева В. Лесинові, якою навряд чи зрадіє совєтський літературознавець, знайде читач у цій його праці про Василя Стефаника.

Згадано, що Український Народний Союз і "Свобода", публікуючи цю книгу, бажають причинитися до здійснення задуму її автора, д-ра Луки Луцева, щоб нею вшанувати великого співця української землі, Василя Стефаника, з нагоди 100-річчя з дня його народження. Але одночасно видавці бажали б цим виявити свою велику і тривку вдачність та пошанувати і її Автора, д-ра Луку Луцева, за його неймовірний труд і посвяту, вкладені не тільки в написання цієї книги, але й у всю його 18-літню працю у "Свободі". В інших обставинах літературознавець, учений і педагог міри д-ра Луки Луцева був би, якщо не професором великого університету, то щонайменше деканом факультету літератури. Тим часом перед затрудненням у редакції "Свободи", йому приходилося працювати на прожиток фізичним робітником, помічником слюсаря і замітачем у шпиталі. Доля, що відзеркаллює долю всього нашого талановитого народу.

Л. Луців

ІНЖЕНЕР ВОЛОДИМИР ОСЕРЕДЧУК

(Короткий життєпис)

Володимир Осередчук народився дня 29 січня 1910 р. в Дрогобичі, Західна Україна. В році 1929 здав матуру в українській приватній, класичній гімназії ім. Івана Франка в Дрогобичі. Будучи гімназійним учнем, побирає лекції гри на гітарі в приватного учителя в Дрогобичі. Після закінчення вищого Педагогічного Інституту в м. Лодзі в 1931 р., одержав диплом учителя. Польська влада нерадо давала українцям-учителям працю. Будучи 5 літ без посади, він мусів доложити багато старань, щоб, нарешті, одержати працю вчителя в 1936 р., далеко від рідного міста у Варшавському воєвідстві. Мешкаючи недалеко Варшави, він брав лекції гри на гітарі у знаної польської гітаристки — Софії Зденніцької.

Після закінчення другої світової війни Осередчук опинився в Німеччині, де продовжував і закінчив студії в Академії гри на гітарі, яку провадив учитель Франц Швердгофер в Авгсбурзі в Баварії.

Під час перебування наших переселенців в таборах Німеччини, в Регенсбурзі постав жіночий квартет "Богема", під мистецьким проводом пані Плещкевич. До доповнення цього квартету заангажовано Осередчука, як соліста гри на гавайській гітарі. Квартет об'їжджав табори переселенців і давав концерти.

Літом 1949 р. Осередчук приїхав до ЗСА, де поглиблював гру на гітарі у відомого гітариста Гаррі Волпе в Нью Йорку. Також опанував техніку гри на гавайській гітарі і часто виступав на наших імпрезах. Крім цього він награв, як акомпаньєтор, кілька грамофонних платівок з баритоном Михайлом Мінським та іншими солістами.

В 1953 р. вступив до Технічного Інституту в Нью Йорку і закінчив його з добрым поступом, а в 1955 році вступив до трирічного Механічного Інституту в Нью Йорку і закінчив його 7-го квітня, 1958 р.

Інж. Володимир Осередчук

найвищою оцінкою та одержав диплом в авдиторії інженерів та спеціальну нагороду і медалю найкращого учня.

Від самого початку навчання працював як технічний кресляр, а по одержанні диплому як інженер-проектувач в багатьох ньюйоркських інженерних фірмах.

Від 1960 р. він живе в стейті Нью Джерзі, де працював у великий фірмі "Вігтон — Аббот Енж. і Консалтінг" в Плейфілд, Н. Дж. Тепер вже на пенсії, вчить приватно гри на гітарі.

Крім професійної праці вів увесь час і веде музичну студію гри на гітарі, а якій навчаються українські і американські діти.

В нас немає жодної музичної літератури гри на гітарі, то він видав, в 1969 р., альбом ч. 1 п. заг. "Українські і стрілецькі пісні на гітару". В 1971 р. вийшла друга збірка п. заг. "Улюблені мелодії на гітару", в 1972 р. третя збірка під заг. "Пластові і повстанські пісні на гітару", а в 1973 р. з'явилася четверта збірка п. заг. "20 коломийок на гітару". В приготуванні п'ята збірка під заг. "Звуки України", в котрій будуть поміщені народні, стрілецькі й пісні з України.

Крім збірок на гітару він скомпонував ще такі мелодії: 1. "Осінь" — для фортеп'яна і гітари; 2. "Рома" — фокстрот, для фортеп'яна і гітари; 3. "Серце дівоче" — повільний вальс для гітари.

Дві перші мелодії ще не видані, третя пісня "Серце дівоче" на друковано в збірці ч. 2 п. заг. "Улюблені мелодії на гітару".

Тут треба підкреслити, що інж. В. Осередчук від 1958 року є душою того всього, що діє Центральний Комітет Дрогобичан. Вже в 1959 р. він зорганізував З'їзд учнів дрогобицьких шкіл, а пізніше він був діяльний як містоголова, і голова яким він є і досі. В перших з'їздах наших брав участь пок. Президент УНР д-р С. Витвицький. Інж. Осередчук в Організаційних справах їздив до Детройту і Чікаго, маючи добре фінансові успіхи. Про це докладніше в I-му тому Збірника.

Від січня 1970-го року В. Осередчук очолює Центральний Комітет Дрогобичан, який в 1974 році видав регіональний збірник "Дрогобиччина — Земля Івана Франка", а цього року видає другий том цього збірника.

Проф. Микола Величківський

ПРОФЕСОР Д-Р МИХАЙЛО РАБІЙ

Світлої пам'яті д-р Михайло Рабій народився 19 листопада 1898 р. в Самборі, в знаній священичій родині. Батько покійного, о. крилошанин Ф. Рабій, як парох міста Самбора, всеціло віддався громадській праці для добра нашого народу.

Народню і середню освіту одержав в своєму рідному Самборі. Як молодий гімназист пробував пера і пензля, організував і провадив аматорські гуртки молоді.

В 1915 р., як молодий гімназист вступив до Січових Стрільців, щоб разом з іншими стати в обороні рідної землі.

В 1917 р., в стрілецькім однострою складає іспит зрілості у Відні, а після вертає до своєї фронтової формaciї.

В 1918 р. бере участь в боях за Львів. За свою хоробрість одержує ступень підхорунжого. Ранений у тих боях, був переведений до Камінки Струмілової, а опісля був призначений до 2-го Корпусу, що ним командував генерал Мирон Тарнавський. В рядах 2-го Корпусу пережив дні радості і смутку українського воїна. Опісля бере участь в Чортківській офензиві під командуванням ген. Грекова.

По переході Галицької Армії за Збруч, бере участь в боях на східніх землях України. В боях тих опинився в "четирокутнику смерті".

Після програної 1920 р., з частинами Армії УНР попадає до польських тaborів полонених. По звільненню з тaborів вертає додому.

З заснуванням Українського Вільного Університету у Львові студіює на правн. факультеті.

Від 1923-1927 М. Рабій студіює в Krakівському університеті і напівжити до основників Української Громади в Krakові і бере активну участь в студентському життю.

Після закінчення студій в 1927 р., учить в приватній українській семінарії і гімназії в Дрогобичі. В часі своєї учительської праці продовжує наукові студії і в 1932 р. одержує диплом доктора філософії

Д-р Михаїло Рабій

Краківського Університету. В 1929 році стає членом Н. Т. Ш. У Львові. Багато часу присвячує праці над збиранням українського фолклору (народні пісні), а також збирає архівальний матеріал до продуманих ним історичних праць та статей до різних журналів. В 1935 році стає професором української мови в державній гімназії в Дрогобичі і на тому пості застає його 2-а світова війна.

З приходом німців остає на своєму пості, і на пропозицію управи міста організує міський театр, а управа міста іменує його директором Українського Міського Театру в Дрогобичі.

З програною Німеччини виїхав на еміграцію до Ландсгуту (Баварія). Там організує українську гімназію, передаючи її управу дир. Ст. Глушкові, а сам працює як викладач історії і української мови. Також стає професором української мови в Українському Технічно-Господарському Інституті в Мюнхені.

З приїздом до Америки працює як фабричний робітник на тяжкій праці, щоб забезпечити матеріально свою сем'ю. Згодом стає учителем Курсів Українознавства в Нью Йорку, а по відході д-ра Кисілевського, перебирає управу Курсів Українознавства в Нью Йорку.

На прохання п. Задорецького, директора української радіопрограми в Нью Йорку, збирає і підготовляє матеріали для його програм, які стоять на високому мистецькому рівні і тішаться великою популярністю українського населення Метрополії. В 1957 р. видав одну збірку із своїх історичних повістей і оповідань "Напередодні". Другого тому своєї збірки не встиг видати, бо ненадійна смерть перервала нитку його трудящого життя. В 1956 р. брав активну участь в мистецькій виставці образів в Нью Йорку. Праці його мали певний успіх та призnanня.

Зі смертю д-ра Михайла Рабія українське суспільство стратило одного з визначних і сумлінних педагогів, як рівно ж втратило чесну й глибоко ідейну людину.

Д-р Михайло Рабій помер 17 вересня 1958 р. на 59-му році життя. Похований на кладовищі в Арлінгтоні, Нью Джерзі.

Не довелось пок. д-рові Михайліві Рабієві повернути на Рідну Землю, що її так любив і, в хвилях потреби, не жалів і своєго життя для оборони її волі.

Стомини

Богдан Левицький

СПОМИН ПРО ПЕРЕБРАННЯ ВЛАДИ В ДРОГОБИЧІ

Політичний повіт Дрогобич в Західній області України, особливо бориславський басейн, належав до тих великих повітів в Галичині, який з огляду на добування нафти, та інших земних продуктів, на кільканадцять літ перед Першою світовою війною звернув на себе увагу не лише місцевого українського населення, але і чужих капіталістів. Останні використували земні багатства нашої країни, як це дуже вірно описав в своїх творах Іван Франко уродженець Дрогобицького повіту.

Деяким родинам з української людності попали лиш окрухи з того багатства. Із тих родин вийшло багато інтелігентів, які своєю солідною підготовкою дали поважний вклад в розвиток українського культурного, економічного та політичного життя краю. Особливе значення мала ця область в час української влади в Західніх областях України в 1918 р. і 1919 рр.

Подачу спогади про перебрання влади українцями в Дрогобичі в листопаді 1918 р., опираюся майже виключно на власній пам'яті. Доповнення до цього опису подій могли б подати живі ще сучасники тих подій в Дрогобичі.

Ініціативу до акції дав приїзд д-ра Степана Витвицького, який приїхав зі Львова і скликав нараду на день 16 жовтня 1918 року. На нараді з'явився також представник Української Військової Організації у Львові Семен Шипайлло, що служив у У. С. С.-званий популярно Шимко. Вони заявили категорично групі втаємничених в справу осіб, що в п'ятницю 1 листопада 1918 року українці мусять перебрати владу в свої руки. Справа була строго довірочна з огляду на поляків, які мали владу в повіті і робили зі своєї сторони відповідні приготування до перебрання влади в свої руки.

Ця вістка зелектризувала всіх нас. Негайно зібралися довірочно в Народному Домі в Дрогобичі ширший гурт осіб. По оживленій нараді

присутні, перейняті вагою хвилі, вибрали Українську Національну Раду. Головою УНРади обрано суддю д-ра Миколу Бадруга, його заступником проф. Володимира Бірчака, та на секретаря д-ра Віктора Пацлавського, його заступником поштового урядовця Івана Калиновича. Крім президії увійшли ще до Ради між іншими суддя Осип Зятик, д-р Іван Блажкевич і підписаний автор цієї статті.

Ми перманентно нараджувалися, бо час наглив. Треба було по можливості все підготовити. Найважливішою проблемою було утворення якоїсь військової формaciї. Військових старшин австрійської армії було під той час обмаль. Були на місцях лише поручники Тустановський та Баб'як. Керівником військової акції став пор. Тустановський. Треба було робити настрій, що ми маємо військо. В дійсності була порожнеча, бо покищо ніде не було організованого українського війська. З огляду на безвиглядність щодо творення якоїсь військової формaciї розіслано над раном 1 листопада на межі міста післанців, щоби стримували народ з сіл від участі в маніфестації. Коло 9-ої год. ранком з'явився несподівано з Добрівлян відділ озброєних вояків у числі коло 40 осіб під проводом запального характеру старшини Стефана Кужеля — учителя з Добрівлян. До цього відділу прилучилися одиниці з місцевого українського населення. Настрій поправився. Наш гурт підбадьорився. Цікаві були оповідання Стефана Кужеля, як він розброяв довколишні станиці австрійської жандармерії, як здобував кріси і людей до невиликого свого відділу по дорозі в місто Дрогобич.

Негайно рішено вислати делегацію до повітового старости Де Льожа, щоб передав владу в руки українців. Коли староста спитав делегатів: "Яка ваша легітимація?", Кужель бадьоро відповів: "Наша легітимація на долині", вказуючи через вікно на відділ війська з крісами. Тоді староста відповів, що під силою уступає.

Для характеристики очайдушної відваги старшини Стефана Кужеля наведу факт, що він сам, здобувши залізничну панцерну машину, пустився в товаристві двох відважних вояків з машиновим крісом в напрямі Борислава для забезпечення Дрогобича перед евентуальним нападом зі сторони поляків, і тим їх добре наполохав і відобразив їм охоту йти на Дрогобич.

Для 4 листопада 1918 р. появився в Дрогобичі посол Семен Вітик, якого обрано на місце Бодруга головою Ради, а Бодруг став повітовим комісаром. Дня 16 листопада 1918 р. вернувся до Дрогобича д-р Антін Горбачевський, і обняв пост повітового комісара. Почалася дійсна праця: д-р Антін Горбачевський дібрав собі фахових референтів, між іншими правників: бувшого австрійського комісара староства д-р Івана Юзича, та д-р Романа Лаврівського. Директором класичної української гімназії став енергійний Андрій Алесякевич, який зорганізував також

вміло харчову управу. В суді урядували сім суддів українців і три жиди. Місцеві судді поляки не брали участі, а коли один з них робив викиди жидам, що вони зголосилися до служби, один з них відповів латинською приповідкою: "Ми нейтральні, часи зміняються і ми з ними".

Перебрано військові магазини. Зорганізовано кухню під проводом місцевих єрейських пань: Ольги Криськової, сестер Амалії, Стефанії і Марії Модрицьких та інших. Видано приготовану заздалегідь відозву до населення, урухомлено всі уряди та школи. Організація влади тривала коло два тижні. Члени екзекутивного комітету відвідували переманентні засідання і були до краю вичерпані. Треба було негайно подумати і зорганізувати запровіянтування повіту, бо в самій нафтовій окрузі Борислава було близько 15 тисяч свідомого елементу, ворожо настроєного до українців взагалі, а української влади зокрема. З тією метою члени екзекутивного комітету розійшлися по селах за придбанням потрібних харчів. При тому не обійшлося без веселих епізодів. Коли я в товаристві В. Бірчака з'явився в Снятинці у місцевої дідички з представленням справи, що польське робітництво в Бориславі може бути наражене на голод, вона викручувалась від обов'язку і наївно заявила: "Не розумію, що значить голод. Колиб так zo мною таке сталося, то в найгіршому випадку я їла б булку з маслом". Ми оба подивившись на себе, розсміялися та вимогли від дідички доставу двох вагонів картоплі, та ще дечого.

Велику допомогу в перших днях зорганізування влади дав нам соціалістичний посол до віденського парляменту, Семен Вітик, який своєю появою в повіті впливав заспокоююче на чужинецьке робітництво. Взагалі можна сказати, що перебрання влади в Дрогобицькому повіті відбулося без терть, бо повіт був добре обсаджений фаховими силами, і українці в своїй масі виявили попітичну зрілість.

Наслідки перебрання влади українцями були очевидні. Не лише загальне підбадьорення українського населення, але і живіша праця йшла в різних напрямах. Гімназію з польської змінено на українську, те саме зроблено в інших школах. Харчовий уряд подбав про можливо найкраще забезпечення харчами населення. Всі уряди обсаджено фаховими солідними людьми, щоб не було надужить. Місцева поліція в Дрогобичі утримувала зразковий порядок. Взято під належну опіку шкільництво в селах просторого повіту під керівництвом інспектора Івана Ліщинського.

Повітовий комісаріят працював справно: заведено порядок по громадах великого повіту. Оборот нафтою і нафтовими продуктами взято під контроль державної адміністрації, наслідком чого запобіжено спекуляціям, а значний дохід з того джерела зужито на покриття загального державного бюджету ЗУНР. Жаль тільки було, що так добре

зорганізована влада мусіла 15 травня 1919 р. уступити під напором присланої з Франції належно озброєної армії ген. Галлера.

Перед приходом поляків виїхали з Дрогобича члени Екзекутивного Комітету, а ті, що залишились, між ними автор цих споминів, попали до Берестя Литовського, а опісля в Домбє, д-р Антін Горбачевський був конфінований і мусів довгий час зголошуватися в старостві.

Марія Левицька

ПАМ'ЯТИ СУДДІ БОГДАНА МАКСИМІЛІЯНА ЛЕВИЦЬКОГО

Богдан Максиміліян Левицький, уродж. 1886р. в родині Юліяна і Гонорати Левицьких, котра видала низку свідомих та патріотичних громадян. Батько Богдана був управителем школи в Березовиці Великій коло Тернополя. Народну школу покінчив в рідному селі під опікою батька. До гімназії пішов до Тернополя, де здав з відзначенням іспит зрілості і вступив на університет у Львові. В той час вже був круглим сиротою, щоб себе удержати, працює в музею Дідушицьких в архіві і дає лекції слабшим студентам. Пізніше переходить на працю до "Діла", де працює як новинкар.

Після закінчення правничих студій, йде на суд. практику до Стрия, де його застає перша світова війна. Разом зі судом подається на еміграцію до Відня, де закінчує суд. практику. Після зложення суд-дійського іспиту і отримання диплому, призначують його як суддю на працю до Вінернйштадт, а опісля до Оломунця в Чехах. По відході російських військ з Галичини, повертає до краю на суд. працю в Дрогобича.

Там застає його розвал Австроїї, він стає членом Національної Ради і бере активну участь у перебранні Української Влади, за що поляки арештували його і вивезли до концентраційних таборів, там переходить малярію, черевний і плямистий тиф та набирається недуги легенів ТБЦ. Після дев'ятьох місяців з підірванним здоров'ям вертає на працю до Стрия. Однак не довго на ній остає, бо недуга легенів відновляється та на поручення лікарів виїздить на лікування до санаторії в Закопані, де перебуває тринадцять місяців, по чім лікарі рекомендують осісти в гірській околіці. Переходить на працю судову до Косова на Гуцульщині, здоров'я його поволі поправляється, працює над освідомленням політично — виховно гуцулів, їздить по селах, скликуює віча, бо надходить час виборів до Польського сейму.

Осінню 1922 р. арештують його за агітацію в часі виборів, і вивозять до арештів в Коломиї. В пивничих келіях просиджує 6 неділь, недуга відновлюється, і після звільнення виїздить до Італії на лікування. Після місячного лікування вертає на працю до Косова.

В 1933 році підпадає редукції за провадження розправ та виголошування вироків українською мовою. Змушеній шукати праці, відкриває адвокатську канцелярію у Винниках коло Львова, де застає його друга світова війна... В час большевицької окупації є на списку до вивозу, щастить йому довідатись про це, скривається у Львові у добрих своїх клієнтів у Винниках.

За німецької скупачії пропонують йому місце судді в Зондергеріхті, але він від тої пропозиції відмовляється, дістає працю начальника суду в Бібрці.

В 1943 році подається з родиною на еміграцію до Німеччини, де працює у фабриці літаків як звичайний робітник. З приходом Адіянтів займає місце в таборах ДП як правний дорадник, допомагаючи неодному в часі скрінінгу, як також у справах еміграційних своїми інтервенціями. В 1951 році емігрує до Америки і осідає в Боффало, а опісля в 1956 р. виїздить до Каліфорнії на працю до національного музею в Онтаріо. Попри музейництво редактує спільно з директ: Лисюком квартиральник "На слідах".

В 1960 р. дістає першу серцеву атаку, з великим жалем змушеній лишити улюблену працю і виїздить до Лос-Анджелесу, де має опіку лікарську. Недуга серця погіршується, приходять спідуючі атаки серця, в 1962 році січневого ранку закінчив своє трудолюбиве життя. Не спочив на свому Золотому Поділлі, що так понад все любив, а прийняла його земля Вашингтона...

Д-р Лука Луців

БОСО З ГРУШОВИ ДО ДРОГОБИЧА І У СВІТ

Вранці 30 серпня 1907 року 63-літній Юрко Луців вибрався з Грушови до Дрогобича, щоб там записати "до шкіл" свого 12-літнього сина Лучку, який скінчив був з відзначенням всю науку в сільській двокласовій школі. Старий Юрко довго турбувався й журився тим, чи давати свого старшого хлопця до Дрогобича: він старий, заробити не може, в хаті ще один дволітній хлопчик, а тут така біда, що нема ложки молока, згинула була п'ять років тому корова, і немає защо купити якийсь коров'ячий хвіст... Його на 22 роки молодша жінка (друга, бо перша померла) не радила висилати хлопця з хати, бо не буде кому доносити харчі дитині до міста, що віддалене понад дві милі. Та старий батько послухав старого директора школи, який закликав його до себе і сказав:

— Слухай, Юрку! Шкода хлопця, щоб так бідував, як ти, неписьменний. Ти бачив світ (батько брав участь у війні прусько-австрійській, в битві під Кенігрецом-Садовою в 1866 році) — і знаєш, що значить наука. Хлопець здібний по двох-трьох роках сам дасть собі раду.

Юрко послухав директора Івана Гандяка і тепер мандрує зі своїм хлопцем, обидва босо, до Дрогобича. Вийшовши з хати на дорогу, стрінув Юрко свого братанка Михайла, який додумався, куди прямує його дядько Юрко, і сказав сам до себе, але голосно:

— Гей, та що робити з тільки панами, а хто буде на хліб робити!

Батько вдавав, що не чув цього "родинного" привіту. На другий рік і Михайло Луців дав свого сина Івана до Дрогобича до школи. Це був час, коли сільські діти в Галичині масово почали навчатися в міських школах, і вони в 1914 році ставали в ряди тих, що піднімали червону калину та визволяли Україну з московських кайдан.

Сонце вже високо стояло на небі, як старий Юрко зі своїм Лучкою, який вперше в житті був аж в третьому селі від Грушови, був в Рихти-

чах, де інший братанок його батька Степан був управителем школи. Степан Луців мав допомогти Лучці при здавці до четвертої кляси в міській школі на Стийській вулиці, біля церкви Спаса, в якій навчали німецької мови з третьої кляси, Лучка під час ферій переробив був підручник з третьої кляси, та не знов він граматики, якої навчали в міських школах, а в сільських ні. Звичайно сільські діти зачинали вчитися в міських школах від третьої кляси, з огляду на німецьку мову, я зачав від четвертої кляси. Степан Луців знав директора міської чотирикласової школи на Стийській вулиці, — українця Бучацького, написав до нього листа, з яким батько повів мене до Дрогобича, де я легко був прийнятий до четвертої кляси. Так я зачав із протекцією!

Четверту клясу скінчив я з дуже добрим успіхом і при кінці шк. року 1907-8 здав до місцевої державної гімназії з польською мовою навчання (української тоді ще не було). Ця гімназія саме тоді відзначала своє п'ятидесятиліття, під час якого згадували найславнішого свого учня Івана Франка.

В гімназії не мав я труднощів в науці. Я був найстарший учень в клясі (13-ий рік мав я при вступі до першої кляси). Знання, що я його здобув був у сільській школі (управитель навчав того всього, що сам знов) придавалося мені ще в першій клясі гімназії, головним чином при навчанні рахунків, історії й географії. В першій клясі я був відзначаючим учнем. Жив я в українській бурсі, що була при вул. св. Івана Хрестителя. Платив я мало — п'ять корон на місяць (повна оплата становила сорок корон!). Та в першій і другій клясах я відчував своє убозство, бо я один на 800 учнів гімназії ходив у так званих "руських чоботях" (це чоботи з твердими халявами без зморшок над пришивами). Деякі учні сміялися з моїх непанських чобіт. Пам'ятаю, як при кінці першої кляси під гімназійним будинком зібралися були десятки учнів, між якими був і я. Один учень почав сміятися з моїх чобіт, які були таки не занадто модними при кінці червня. Та інший учень збештав мого викливача словами:

— Ти дурню, не смійся з нього, я вже бачив звідомлення гімназії, в якому надруковано, що Лука Луців відмінний учень в I-й "Б" клясі.

Та все ж таки не заспокоїла ця оборона мене невідомим мені прихильником, і я вже наприкінці другої кляси купив собі боксові черевики, бо заробив був дещо грошей приватними лекціями, навчаючи своїх товаришів.

Цікавим способом я був дістав першу лекцію вже в другій клясі. Математику учив нас професор жид д-р Шмідер, який не вмів добре говорити по-польськи. Він був дуже нервовий, аж підскакував, коли учень неправильно відповідав. На першому півріччі було в клясі багато недостатніх оцінок з математики. Між ними був і Роман Стояловський, син емеритованого директора школи, хоч його вдома вчив учень із сьомої кляси. Батько Ромка просив д-ра Шмідера, що йому робити з

сином. Нехай його хтось вдома підучує, — сказав учитель. — Та ж його вчить ученъ сьомої кляси-боронився батько. — Нехай його вчить ученъ другої кляси Луців — радив учитель батькові.

І так я в другому півріччі другої кляси дістав першу лекцію, за яку заробляв десять корон місячно. Та треба коротко згадати, як я здобув собі таку протекцію вчителя Шмідера. На одній лекції геометрії цей учитель дав був щось кільканадцять недостатніх оцінок і вкінці викликав мене до таблиці, щоб закінчiti завдання, якого не могли розв'язати мої попередники при таблиці. Я був таки добре настремлений, йдучи в своїх чоботищах до таблиці, але там старався відповісти так, як викладав учитель, змазуючи те, що було непотрібне, і занотовуючи те, що буде потрібне до дальншого завдання. Коли я скінчив завдання, учитель приступив до мене, погладив мене по лиці своєю шорсткою рукою і сказав "дуже добре!". На найближчій перерві цей випадок став сенсацією між учнями нижчих кляс, які подавали собі: "Шмідер дав двадцять недостатніх у другій клясі "Б", тільки Луців дістав дуже добре! Той, що ходить в руських чоботах!"

І так я почав вчити Ромка Стояловського, з яким мав я ще одну сенсацію. Вчив я його шість тижнів, і учитель викликав моого учня до таблиці. Ромко відповідав точно так, як я його вчив, це значить так, як вимагав учитель. Я мав більшу триму, як мій ученъ, і тішився, що моя слава математичного педагога утривається. Та нагло Ромко щось зле відповів, і учитель сказав йому: — На місце! Не вміш! Та відважний ученъ не відходив від таблиці, тільки рішуче твердив, що він уміє, бо ж його вчить Луців. Учитель щось собі пригадав і сказав впертуму учневі: — Ну, то кажи! Хтось із першої лавки використав хвилину, що учитель відвернувся від таблиці, і підповів Ромкові, і той щасливо докінчив завдання та дістав достатню ноту. Розуміється, що і цей випадок був сенсаційною новинкою в цілій гімназії. І так моя слава росла, і при кінці року я заробив 50 корон за те, що привчав товаришів до кінцевих іспитів із математики. Заплатив за бурсу, купив собі черевики та ще й батькові дав кілька корон на його витрати. В третій клясі мав я вже дві лекції, заробляючи місячно по тридцять корон. Я міг тоді приодягнутися, бо досі часто мав витерти штани, і, як учитель викликав мене до таблиці, я мусів так стояти, щоб не видко було витертої дірки в штанах. І це також мене депримувало, але від третьої кляси я вже своїм одінням не дуже то різнився від загалу учнів.

В четвертій клясі мене прийняли до тайної учнівської організації, до так званого Драгоманівського кружка, де учні вивчали українську історію й літературу. Ученъ сьомої кляси з Ролева Добромильський викладав нам історію філософії, користуючися підручником проф. Дртіни — чеха в польському перекладі. Викладали нам старші товариши біологію з підручника проф Нусбавма-Гіляровича. Це мало бути допов-

нення до сухої шкільної науки. Наш Кружок належав до львівської централі, якою керували студенти університету. Як тепер знаємо, то інші кружки мали соціалістичний, радикальний напрям, наша дрогобицька учнівська організація не була соціалістична, можна б її назвати національною українською громадою. Згадаю деяких моїх провідників: правник Модрицький, в якого домі на вул. Горішня брама ми мали сходини; учень Весоловський, учень Матчак, пізніший посол до варшавського сейму, учні Тустанівський, Терлецький, Винницький, Думин Осип, відомий київський СС, письменник та історик УСС. Я мав у кружку вижчому відділі реферати про Михайла Коцюбинського, який помер в 1913 році, і про Михайла Яцкова — популярного між молоддю письменника, який імпонував нам тим, що торощив старше грамдянство в своїй повісті про "Дністер", а в своїх символічних новелях давав можливість вгадувати, що він хотів сказати.

Гімназійні учні, які навчалися в гімназіях із польською мовою навчання, деколи були завзятими українськими патріотами в порівнянні з учнями українських гімназій. Деякі польські вчителі шовіністи докучали українським учням. Учитель Гурський, який вчив географії й історії, накинувся був на бурсака Михайла Стецюка за те, що замість слова "окрент" сказав "корабель". Такою історичною "правдою": "На польській землі жиеш і по-польську ґадаць не уміш!"

У збірнику "Дрогобиччина — Земля Івана Франка" Михайло Мінчак пригадав нам, як він в Дрогобичі заснував був перед першою світовою війною студентський Пласт. Пласт вивчав і військовий вишкіл, бо кілька літ перед 1914 роком пахло війною. Я не належав до Пластву, бо я мав приватні лекції і не міг точно виконувати те все, чого вимагала пластова організація. Та я помагав товаришам пластунам, яких аж чотири жили зі мною в бурсі з тієї самої кляси, що і я. Я їм поправляв всякі завдання. Раз написав я був українську задачу для бурсака, що ходив на одну клясу вище від мене. Учитель україніст д-р Володимир Бірчак похвалив це завдання, написавши під оцінкою, що в ньому "видко обсерваційний хист", але додав сумнів: "Коби тільки власний". Учень признався, що я йому "поправляв" задачу, з чого його товариші не були вдоволені.

Коли ми при бурсі, то треба згадати одну виховну проблему, яка деколи може бути актуальна й тепер, якби вона повторилася. В бурсі було понад сорок учнів, від першої до сьомої кляси включно. Деякі з них платили повну оплату, ім не подобалося незначне погіршення харчів, і старші бурсаки зорганізували страйк, до якого намовили і молодших. Я був тоді в другій клясі, я знов, що я не маю права на страйк, бо мене тримають із ласки в бурсі, але я мав амбіцію не стати стайкопомом. І я так зробив. Стайк вповні вдався, впонеділок вранці всі бурсаки помолилися і, не діткнувшись хліба ані молока, яке служба принесла на столи, голодні пішли до школи. Вернувшись впопуднє зі

школи, ніхто не єв обіду. Деякі учні мали гроші і могли стайкувати, я таки направду був голодний, але не торкнувся навіть до м'яса з капустою та так званого росолу з макаронами. Життя поставило мене 15-літнього хлопця в становище Софоклевої Антигони: як не рішишся — то буде зло. Страйком виявиш невдячність управі бурси, яка тебе з ласки кормить; не будеш страйкувати, провинишся товаришам, з якими ти повинен солідаризуватися. Цю трагічну проблему вирішила управа бурси тим способом, що бурсаки дістали по три "буки", якими їх частував тодішній інструктор правник Теодор Кухтин. Деякі бурсаки плакали і з криком вибігали аж на бурсацький город. Напроти бурси машкав лікар жид Вільдер, який чув плач бурсаків. Він зі свого города голосно кричав по-польськи: — Не мордуйте дітей! Це не добре виховання! Мені сьогодні здається, що це биття в шкіру не було добрим виховним засобом. Мене били за те, що я не хотів бути страйколомом...

Тут ще згадаю про інший виховний засіб, яким послужився в третій класі учитель жид Шляйхер, який вчив латини. Він дав був вже сім недостатніх оцінок учням за те, що вони виписували латинські слівця (так звану "перпарацію") із так званого "брика", друкованої книжечки, яку учні купували за кілька сотиків, щоб не шукати незнаних слівець до латинського тексту у великому словнику, що вимагало багато часу. Ми тоді читали славні життєписи Непоса. Учитель Шляйхер вимагав, щоб учні шукали незнаних слів у словнику, бо це привчало їх до самостійної праці і розуміння тексту, механічне відписування слівець з "брика" вбивало самостійність школярів. Нещастя хотіло, що в тексті про Арістіда не було одного речення, до якого були слова в брику, бо брик надрукував слова з тексту давнішого видання. Давши сім недостатніх оцінок, учитель засміявся і підійшов до мене та взяв мій зшиток з слівцями, в якому також було те слово, що його не було в тексті, з якого ми вчилися.

— Луців! Звідки ти взяв те слово?

— Пане професоре! Я маю лекції, щоб себе втримати в гімназії. Не маю часу шукати в словнику за слівцями і відписав свою препарацію від товариша бурсака.

Учитель Шляйхер усміхнувся і сказав:

— Маєте щастя, Луців вас врятував. Всім вам змазую недостатні оцінки. Той учитель мав цікаву методу притягати учнів до участі в шкільній праці, заохочуючи до відповідей. При читанні латинського тексту він пояснював окремі форми таким способом, щоб якнайбільше число учнів прицювало.

— Хто з вас знає, що тут таке цікаве, щоб на нього звернути увагу?

По якійсь хвилині якийсь учень підносив руку вгору. І тоді учитель запитував: — Хто знає ще крім пана професора і Геврика? Знову піднес-

лася рука, і тоді йшов вже поширений запит: Хто знає крім пана професора, Геврика і Луцева? Така "ліцитація" йшла деколи аж до п'ятьох-шістьох учнів, і тоді відповідав останній зі зголосених. Коли він не дав доброї відповіді, то учитель викликав попереднього зі зголосених. Той, що дав добру відповідь, діставав "дуже добре", що учитель таки зараз записував в нотесі. Я в цього учителя мав дуже добре з латини, бо я часто брав участь в його "ліцитації", дістаючи за це часто "дуже добре".

В гімназії я був відмінником в таких класах, в яких були ще й інші учні, що заслуговували бути найкращими учнями. Це було в класах першій, третій, четвертій і шостій. І матуру здав з найкращою можливою оцінкою: "дуже добре здібний до студій в університеті", але про це буде пізніше.

І так надійшов 1914-ий рік, сторіччя з дня народження Т. Шевченка. Шкільний рік закінчився тоді при кінці червня, і гімназійні учні могли поїхати до Львова, щоб бути присутніми на ювілії нашого найбільшого поета і найславнішого українця новішої нашої історії.

Я був тоді вперше у Львові, де величавий здвиг українських Січей і Соколів та всього свідомого українського громадянства зробив на мене зезабутнє враження. В тому то дні 28-го червня 1914 року почалася нова доба у світовій історії; тоді почалася нова доба і в українській історії, бо наш нарід тоді відновив довгі роки призабуту збройну боротьбу за свою українську державу. 28 червня в Сараєві вбито австрійського престолонаслідника Фердинанда Габсбурга та його дружину, що було поштовхом до світової війни, в якій український нарід зголосив світові, що він хоче бути паном на своїй землі, що не хоче бути під чоботом Росії, яка не дозволяє йому розвивати свої духові й матеріальні сили, заперечуючи навіть його існування як самостійного народу.

Українці в Австро-Угорщині зорганізували свої збройні сили у формaciї, яка звалася Українські Січові Стрільці, — відомі між неукраїнцями як Український Легіон. Я не мав найменшого сумніву, що має місце між УСС-ами, і так в половині серпня 1914 р. я був вже в Дрогобицькій сотні УСС, яка з-під бурси св. Івана Хрестителя пішла на Службу Божу до церкви св. Трійці в Дрогобичі, а після того помаршуvala до села Модрич, де почалися вишкільні праці над стрільцями, яких чекала збройна боротьба проти майгрізniшого ворога України — Росії. Військовий вишкіл продовжувався в Попелях і Ясениці Сільній, звідки треба було вертатися до Дрогобича, бо ворог згromadив величезні сили та зайняв вже був деякі повіти Галичини, загрожуючи її столиці — Львову. В Дрогобичі сотня була на Службі Божій в парохіяльній церкві. Сотню прощав перед від'ездом до Стрия адвокат д-р Степан Витвицький, пізніший Президент УНР в екзилі. Він сказав тоді дрогобицьким УСС-ям пропам'ятні слова: "Сто рази впадемо, сто рази встанемо, вклонимось волі й правді святій!"

З Дрогобича сотня від'їхала до Стрия, де були з'їхалися всі сотні з цілої Східної Галичини, бо українська молодь горіла бажанням боротьби за волю України. В Стриї стрілецька старшина продовжувала вишколювати стрілецтво, але вже 3-го вересня треба було втікати зі Стрия, бо москалі зайняли вже були Львів. УСС стали кошем на Закарпатській Україні біля міста Ужгорода. Не буду згадувати подрібно про свій побут при УСС, бо про історію тих, що йшли "визволити Україну з московських кайдан" вже надруковано, як на наші відносини, досить багато. УСС своє бойове хрещення відбували в Карпатах, куди загналася була російська армія. Я служив у сотні Дмитра Вітовського. Цю сотню разом із двома іншими, австрійська команда рішила була використати як партизанські відділи, так звані двадцятки. Сотня мала 200 стрільців разом із старшинами й підстаршинами, її поділено на десять відділів, які очолили старшини й підстаршини. Двадцятки мали перейти російський фронт, який стояв тоді, при кінці вересня 1914 р., перед угорською границею, та за ворожим фронтом нищити станиці, спричиняючи за фронтом паніку. Цей австрійський план мав на цілі знищити 600 УСС, бо важко було вести партизантку тоді, коли проти себе стояли одноцілі фронти, а в запілі густі ворожі резерви, головно численні кавалерійські дивізії, бо Росія мала тоді велику перегу збройних сил в порівнянні з Австро-Угорщиною. З усіх двадцяток тільки одна двадцятка зі сотні Вітовського продержася через ворожу лінію біля села Волове на Закарпаті та пішла в напрямі на Городок під Львовом, згідно з виначеним її планом. Та ця двадцятка не могла за російським фронтом діяти згідно з виначеним її планом, бо сане тоді почалася австрійська жовтнева оfenзива, і російська армія, відступаючи з глибини Карпат, підганяла нашу двадцятку їти на північ без жадної акції проти ворога, який масово відступав також на північ. Наші двадцятці вдалося дійти аж до північних сіл Дрогобиччини, звідки в більшості походили її члени, і там вона "здемобілізувалася", сподіваючися що австрійська оfenзива продовжується, і вона зможе з'єднатися з сотнями УСС.

Австрійська оfenзива дійшла була тільки до лінії Дрогобич — Стрий, бо москалі з-під Перемишля перекинули кілька дивізій кавалерії. Ми залишилися на півночі від Дрогобича, і з стрілецькими сотнями об'єдналися аж в травні 1915 р., коли почалася велика австрійська оfenзива, яка відогнала москалів аж на східне галицьке Поділля. Наша двадцятка пробувала в січні 1915 р. дістатися до УСС, які були тоді глибоко в Карпатах, але нам вдалося дійти тільки до Котівської Бані біля Борислава...

На весні 1915 р. воєнне щастя змінилося, московські полчища відступили аж над річку Стрипу. Від червня 1915 р. я знов був на фронті в сотні Вітовського, яку я мусів залишити в серпні 1916 р., бо був

ранений коло Потутор біля Бережан. Будучи в шпиталі у Відні я докінччив свою гімназійну освіту, здавши матуру (іспит зрілості), діставши оцінку: "з відзначенням здібний до студій на університеті". Було це в лютому 1917 р. Іспит здавав перед урядовою іспитовою комісією, яку очолював д-р Н. Сабат, дир. Станиславівської, а пізніше Львівської Академічної гімназії. Мав я з ним також маленьку пригоду.

Під час одномісячного курсу я не випихався наперед, і вчителі вважали мене за середнього учня. Та письмові матуральні завдання я мусів написати на дуже добре. При усних іспитах я відповідав також на повне вдоволення екзамінаторів. Питали мене: греки — о. д-р Кархут, української мови проф, д-р Філарет Колесса, математики — дир. Даниш, історії — проф. Левицький з Тернополя. Дир. Сабат був здивований моїми відповідями і сам-контролював мое знання з греки, давши кілька коротких запитів, на які я поправно відповів. Я здавав разом із трьома іншими вояками, між ними був і один УСС, його дуже любив дир. Сабат і хотів, щоб він здав з відзначенням. На нещастя цей учень слабо відповідав з латини. Комісія випитала всіх матурантів і почала нараджуватися. Ми чекали на коридорі. Вийшов на коридор дир. Сабат, і запитував мене, де я ходив до гімназії. Я відповів, що я вчився до війни в Дрогобичі в польській гімназії і що був в деяких клясах відмінним учнем. Після того вийшов ще раз дир. Сабат і покликав того свого любимця щоб його ще питати латину... Вислід матури був такий: я здав із відзначенням, два учні з добрим, а один з достатнім успіхом.

Та студіювати на університеті зміг аж за чотири роки, — в 1921 році, бо треба було ще служити в рядах УСС аж до кінця Австрії, а пізніше в Українській Галицькій Армії, з якою ділив славу й неславу аж до квітня 1920-го року, коли нас поляки роззброїли на Україні, йдучи самі на Київ, як созники Головного Отамані Симона Петлюри, який не хотів прийняти нас до своїх рядів. І так я з сотнями старшин та стрільців промандрував до табору полонених в Тухолі на Помор'ї, де я перемучився майже рік, бо мене звільнili поляки аж в березні 1921 р. Вийшов я з війни в дуже чудернацькій одежі: шапка — так звана "петлюрівка", штани — американські, чорні з червоними вузькими "лямпасами": плащ — французький, який мав вісім кишень: піджак — чорний, не знаю, якої армії. Я мусів так "міжнародньо" приодітися, бо я сидів в землянці майже рік, і мій "однострій" розлізся на цундри.

В листопаді 1921 р. був я вже в Празі, де вписався на філософічний виділ Празького Карлового університету, відвідуючи пильно і лекції в Українському Вільному Університеті, який саме тоді перенісся з Відня до чеської столиці. В Празі студіював я до червня 1926 р., коли закінчив студії, здобувши титул доктора філософії за дисертацію "Тарас Шевченко в слов'янських літературах". Цю тему дістав я від професора слов'янських літератур в Карловому університеті д-ра Яна Махала,

автора "Історії слов'янських літератур". Я не занедував студій і в Українському Вільному Університеті, працюючи в професорів Олександра Колесси та академіка Степана Смаль-Стоцького. Вже на університеті почав я свою "наукову" працю в 1925 р. "Писати" то почав я десять років вчасніше, бо вже в 1915 році почав був містити свої вірші, як УСС, в тодішньому журналі "Вістник Союза Визволення України". Перша моя ніби "наукова" стаття була про Івана Франка, а потім про Т. Шевченка, про яких я пізніше видав був окремі книжки. І так пішла моя "писарська" праця, яку я подивляв ще в гімназії, бо мій учитель української мови — д-р Володимир Бірчак був і письменником і науковцем. Він керував моєю лектурою, даючи мені книжки до читання зі своєї приватної бібліотеки. Його арештували москалі в Празі в 1945 році, і він десь загинув на засланні.

В 1907 році вийшов малим хлопчиною бoso до Дрогобича, в роках 1919-20 промандрував Україну від Городка до Києва і назад, пізніше студії в Чехословаччині, і від 1927 року до 1939-го року праця в шкільництві (Рогатин, Сокаль, Самбір, Кросно і знову Самбір), Німеччина (1944-1949) і вкінці Америка, куди мені вдалося прибути в 1949 році. Тут я працював від 1952-го року в Редакції щоденника "Свобода" аж до 1970 року. Мав я нагоду працювати науково, видати праці про Кобилянську, о. Маркіяна Шашкевича, Т. Шевченка, І. Франка та Василя Стефаника.

Зі мною ділить свою долю моя Дружина Олександра, яка є моєю широю помічницею і найбільшою поклонницею моєї праці.

А. Гладилович

СПОГАДИ АНДЖЕЯ ХЦЮКА ПРО ЙОГО РІДНЕ МІСТО — ДРОГОБИЧ

(Andrzej Chciuk, ATLANTYDA, Opowieść o Wielkim Księstwie Balaku, Nakładem Polskiej Fundacji Kulturalnej, Londyn 1969, ст. 234)

"Атлантіда" — це цікаво написана книжка спогадів емігранта — дрогобичанина польської національності — Анджея Хцюка. Чому такий дивний заголовок книжки? Атлантідою, як відомо, звуть легендарний суходіл, який ніби запався копись разом із своїми мешканцями та творами їхньої високої цивілізації під воду, ставши дном Атлантійського океану. Такою затопленою "Атлантідою" є для автора спогадів його вужча батьківщина — "Малопольська Всходня", тобто окупована Польщею українська Галичина. Цю країну, яка лежала між Ланцутом і Збручем і між Бродами й Карпатами, він жартівливо називає "Великим Князівством Балаку" (від українського слова "балакати"), підкреслюючи цим її відмінний характер у порівнянні з іншими землями, що входили в склад польської держави 1919 — 1939 років. Одним із завдань автора спогадів було змалювати "казкові й оригінальні типи", що жили в колишньому "Великому Князівстві Балаку", точніше, в його родинному місті Дрогобичі, якому він присвячує найбільше сторінок своєї "Атлантіди". Про те, для кого й з якою метою він написав свої спогади, читач довідується з присвяти, що її він умістив на початку книжки: "Моїй дружині, Барбари з Вільчинських, щоб вона хоч у цей спосіб пізнала моїй сторони, мою родину, моїх приятелів, моїх живих і померлих, мої давні літа — а також Усім Громадянам Великого Князівства Балаку..."

В "Атлантіді", якій Анджей Хцюк, письменник і журналіст, надав белетристичну форму, автор, раз з гумором, а раз серйозно, але завжди кольоритно, описує передвоєнний Дрогобич і тодішнє життя в ньому, своїх рідних і батьківський дім на Війтівській Горі, вулицю, на якій

провів свої дитячі роки, і сусідів, "милу буду" — польську державну гімназію, до якої ходив, своїх учителів, товаришів і знайомих, жидівську дільницю Дрогобича — Лан, українські села Дрогобиччини, спольщений Борислав і "гори, наші гори", по яких він мандрував. В своїй розповіді він часто користується польською говіркою мешканців "Великого Князівства Балаку", в якій було повно українізмів, і цитує в оригіналі не тільки окремі українські слова, мле й цілі українські речення.

На жаль, змальовуючи дрогобичан — українців, він деколи, може й не хотячи, показує їх у неправдивому світлі. Наприклад, усі з нас, що знали веселого й популярного доктора ветеринарії Чубатого, як доброго українського патріота й громдянина, ніколи не погодяться з твердженням автора спогадів, що ця "рубашна й нервова" людина, мовляв, "до кінця життя не могла якось вирішити питання, чи вона поляк чи українець, бо термін українець узагалі до неї не проникав". Це неправда!

Все ж слід підкresли-и, що автор, хоч виростав в атмосфері, яка була ворожа українським визвольним змаганням, не був шовіністом. Будучи польським патріотом, для якого західно-українські землі — це частина його батьківщини, він у загальному ставився прихильно до своїх співгromадян — українців і старався зрозуміти їхні національні аспірації. Українсько-польському спорові Хрюк присвячує багато місця в своїй книжці, і зокрема цілій її розділ "Голуфко". Смерть польського посла Тадеуша Голуфка, якого вбили бойовики ОУН 29 серпня 1931 р. в Трускавці, зробила на малого Хрюка (він мав тоді "четирнадцять років або й менше") велике враження. Як польський скавт — "гуфец-гарцеж", він узяв участь у "форсованому марші" до Трускаця й у маніфестаційному похороні Голуфка. Він обурювався на українських підпільників за їхні терористичні дії, але одночасно осуджував тих своїх земляків, що, ненавидячи українців, непотрібно поглиблювали прірву між обома народами. Як було йому дванадцять або тринадцять років, він "плакав зі сорому", побачивши, що польський офіцер ударив у лицез українського селянина, за те, що той відповідав йому по-українському на його питання в польській мові. Обурений цим вчинком офіцера, він голосно запротестував проти такої його поведінки. Вдома він, "потрясений і обурений", розповів про цю подію своїй матері. Вона, вислухавши сина, "повторила своє: "Діти мої, я так за всіх боюся; така поведінка з ними (тобто з українцями — А.Г.) нішо доброго не принесе" і додала: "А ти думаєш, що в нас нема ідiotів і кретинів? Що в нас нема бестій у людському тілі?..."

Кожний, що жив у Дрогобичі між двома світовими війнами, прочитав би "Атлантіду" Анджея Хрюка з особливим зацікавленням, бо раз-у-раз знаходив би у ній те, що він сам колись бачив, чи і переживав; на жаль,

увесь наклад книжки давно вичерпаний і тільки одиниці з-поміж нас, мали нагоду її прочитати. Яка шкода, наприклад, що не всі колишні любителі футбольного спорту Дрогобича мають змогу прочитати хоча б розділ Хцюкових спогадів, якому він дав заголовок "Сліпі на матчі не ходять"! Як дотепно й барвисто, хоч трохи шаржовано, змалював він у цьому розділі змагання польських, жидівських і українських футбольних дружин і атмосферу, в якій вони відбувалися, змагання, де "льокальний патріотизм був сильніший за все інше", хоч деколи національний патріотизм брав над ним гору! Або хто з українських жителів передвоєнного Дрогобича не запам'ятав цікавих сильветок двох українців — учителів польської державної гімназії — задуманого Кущака й гордого, із задертою догори головою, Кравчишина? Перший з них — киянин і колишній член в уряді Симона Петлюри, де, як каже Хцюк, був "заступником", чи навіть міністром освіти", а другий — ренегат, що за ввесь час існування Польщі маніфестував лояльність до неї. Автор спогадів змальовує Кущака у позитивному світлі й одночасно пише з погордою про Кравчишина, який тільки вдавав лояльного, доки була Польща, а після приходу росіян кепкував собі з неї в присутності свого колишнього учня й радів, що "Польща скінчилася".

В книжці Анджея Хцюка є чимало такого, про що його земляки — українці довідуються вперше. Чи, наприклад, багато їх щось знає про дрогобичанина жидівської національності, Бруна Шульца, письменника й маляря, якого в жовтні 1942 р. в дрогобицькому гетто застрілив заступник командатна Гештапо, Гюнтер? Або хто з них знає, що перший, кого розстріляли большевики в Дрогобичі, був українець Мишка?

З приводу нашої згадки про "Атлантіду" Анджея Хцюка, миволі ставимо собі питання, як це сталося, що досі ніхто з нових емігрантів дрогобичан української національності на видав книжки спогадів про свої рідні сторони.

Михайло Івасівка

ТРИВОЖНІ РОКИ 1938-1939

Спогад

Неспокійний, тривожний 1938 рік.

Люди відчували міжнародне напруження, очікували незвичайних подій. На політичному небі не лише Польщі, а усієї Європи, ба світу, збиралися важкі хмари.

Гітлер заняв Австрію і прилучив ту незалежну державу до "Третього Райху". Світ був вражений таким кроком.

Поляки почали знову кричати про "моцарствову од можа до можа", і, безсилі, виливали всю лють на українському населенні в Галичині.

Пригадувались ранні 1930-ті роки. Тоді "моцарствова" пацифікувала українські села: били невинних людей так, що тіло відставало від кісток, або ж гнило, зривали стріхи з хат, зерно поливали нафтою; багатьох людей заарештовували і добивали фізично або психічно у тюрмах; не жаліли ні хворих, ні священиків, ні старих. Надовго запам'ятався львов'янам 14-ий полк уланів з Личаківської вулиці, коли вони заїздили в село, то нічим не відрізнялися від нападу татарських орд: розбивали все, що потрапляло під руки, ґвалтували дівчат, нищили майно.

Згодом розпочалися судові процеси, арешти, навіть смертні вироки, багатьох засилали до сумної слави "Берези Картузької," в якій відбирали молодим людям здоров'я.

Такий стан тривав аж до 1938 року. Цей рік був особливим для поляків, так би мовити "героїчним", бо "сільні і зварці" були виповілі ультиматум Литві і в березні провели навіть мобілізацію "войск польських". Пригадую, що того року березень був незвичайно теплий, мужчини ходили в убраннях без плащів. Такого дня я зустрів знайому дівчину із "Маслосоюзу". Ми пішли вулицею Льва Сапіги в напрямі до політехніки. Там ми побачили, що на хідниках попід кам'яницями зі сторони політехніки було багато війська від вул. Вишневецьких аж до Коперника. Усі вояки були у повному воєнному виряді і чекали на наказ

Михайло Івасівка

відходить на фронт. Напроти політехніки на конях сиділи офіцери, між якими ми побачили нашого знайомого-поручника. Він, помітивши нас, хотів скрутити коня вбік, але кінь посковзнувся на бруці і впав разом із вершником. Я сказав моїй товарищі, що це поганий знак, коли коніпадають ще перед боєм. Але бою і не відбулося: Польща якось полагодила ту проблему із Литвою.

Тим часом поляки почали словесний бій із Німеччиною. Відомі польські радіокоментатори Щепцьо і Тоньцько, сказали, що Гітлер не може спати, бо "ему ктось по коритажу ходзі", — натяк на Данцигський коридор. Тим часом прийшла черга на Чехо-Словаччину, і поляки повідомили про свої претенсії на Заользє й вирушили "геройчно" відбирати у чехів ту землю. Пригадую, як у кіно показували, як то польські війська відважно переходили "стратегічні" пункти через дерев'яний місточок. Поважні польські громадяні твердили, що Гітлер нібито сказав: "Ви беріть Заользє, я вам допоможу".

З політичної колотнечі скористувалися наші брати-закарпатці і проголосили самостійність Закарпатської України, обравши її президентом о. д-ра А. Волошина. Їм на допомогу кинулися молоді галицькі хлопці — відкривалася ж можливість допомогти будувати Державу. На Закарпатську Україну з радістю пішли визначні молоді члени ОУН, як Зеноне Коссак, Мирослав Тураш та багато інших, які віддали своє життя за незалежність Закарпатської України. Багато з них потрапляли до рук польської поліції, прикордонників, які не милували нікого і живими з рук їх не випускали. Тільки одиницям вдалося перейти, та й там їх ліквідували інші "герої" — мадяри. І все таки у дні незалежності Закарпатської України не було кінця радості серед галичан, що викликало припадки божевільної люті у поляків.

Одного вечора я поспішав до Святоюрської Гори. Я жив при вул. Оссолінських і мав перейти через Єзуїтську гору. Підійшовши до вул. Третього мая, я побачив щось незвичайне. Був осінній, хмарний вечір, Кръедра св. Юра стоїть на горі, і всі її контури були осяяні електричними плямочками, — здавалося, що св. Юр летів десь у хмараах. Я відчував у душі багато радости і ніс її на Святоюрську Гору, щоб поділитися з тисячами таких, як я, що переживали велике свято незалежності Закарпатської Української Держави, і помолитися з ними у цьому святому храмі. Він же стоїть на найвищій горі у місті Лева, і він — найближчий до Бога.

Годі було протиснутися у храм св. Юра. Такої маси народу я ще не бачив, хіба що на похоронах ген. Тарнавського. Довелось мені стояти у натовпі на подвір'ї. Відправу в намірі Закарпатської України вже закінчили, і о. препат Куницький виголосив патріотичну зворушливу промову таку, що в багатьох присутніх полилися слізози з очей: маємо хоч маленьку, але свою Україну! Люди слухали так уважно, що було

чути дихання народу. Коли о. преплат Куницький закінчив своє слово, хтось із тієї непроглядної маси крикнув: "Усім ставати в четвірки, ідем під мадярський консулят!" Наказ був швидко виконаний і похід рушив униз вулицею Міцкевича, потім повз університет, по вул. Третього мая, Ягайлонській і Легіонів. Я йшов у шостій шістці (чомусь похід зформувався у шістках). У першій шістці ішли провідники ОУН, — тоді ще не було мельниківців і бандерівців, а була єдина ОУН, — у третій шістці ішов наш, тоді ще молоденький, гуморист Іван Керницький, "Ікер", який тоді був войовничішим і відважнішим. Наближалася сьома година вечора. Крамарі, почувши наши слова про мадярів, почали з переляку зачиняти крамниці. Ми наблизялися до Марійської площа. З вулиці Коперника поліція загородила дорогу демонстрантам і почала бити людей палицями. Перші ряди розбігались, але тисячі людей не знали, що діється спереду і напирали з вул. Ягайлонської на Легіонів. Кажуть, що в поході взяли участь 25.000 демонстрантів. Я і ще шестеро друзів, між ними бл.п.д-р Юрій Білик, щасливо пройшли до готелю "Жоржа" і звідти почали кричати: "Ганьба польській поліції!" "Не бийте безневинних!" Тоді поліціянти кинулись бігти за нами аж до вул. Академічної, але тим часом з протилежного боку інша група кричала те ж саме, і вони подалися туди. Так ми бавилися в кота і мишку, але врешті поліціянти так погналися за нами, що ми мусіли розбегтись. Нікого з нас тоді не зловили. Десь через годину ми знов зійшлися і спокійніше попрямували по Академічній до Марійської площа.

Коли ми наблизялися до площа, раптом погасло вуличне освітлення і залунали якісь голоси з-під пам'ятника Адамові Міцкевичеві. Ми підійшли до досить великої групи людей, і там зовсім виразно почули присягу польських студентів ендеків. Вони прирікали, що підуть знищити св.Юр і митрополита Шептицького! Ми скоро подалися назад і майже біgom кинулись до церкви св.Юра сповістити про ту затію польського молодого шумовиння. Брама св. Юра була зачинена, але хтось спостерігав за нами і нас впустили всередину. Там, на подвір'ї, вже знали про польський задум. Провід передбачав наперед, що з того може вийти, і тому все приготували для відсічі ворога. Так і сталося. Через годину під ворота св.Юра прийшла група ендеків і намагалися від вул. Міцкевича повалити високий металевий паркан, щоб дістатись з того боку до митрополичної палати. Однак, ця праця давалась полякам досить трудно, хоч вони й відхилили один бік загорожі настільки, що одна людина могла протиснутись і пробратись у город. Від паркану була ще одна висока загорожа, яку теж треба було подолати. Як тільки якийсь ендек вибрався на неї, то його зустрічали несподівані "гостинці". Кілька криків і стогонів почули напасники, і досить швидко відмовилися від своїх геройчних планів та безладно посунули назад.

Подібна історія трапилася і в Академічному Домі. Щоб пробратися

до Академічного Дому при вул. Супінського, треба було перелізти високий паркан, або вибити дошки з нього і пропазити дірою. Наші хлопці знали про заплянований ендеками напад і відповідно приготувалися зустріти напасників. З'явилися непрошенні гості, але сталося так, що коли котрийсь і переліз через паркан, то назад вже не зміг повернутись.

Розлючені поляки почали нищити українські установи: "Просвіту" на Ринку, Центросоюз, Маслосоюз — — у тих крамницях розламували ваги, нищили товар, били продавчинь, викручували їм руки, нищили також українські друкарні, книгарні, видавництва. На вулицях Львова нападали на дівчат тільки за те, що вони носили вишивані блузки, або сорочки, роздирали одяг і часто били до крові. Одного разу бл.п.д-р Ю.Білик, тоді ще студент, зібрав п'ятьох хлопців і трьох дівчат у вишиваних блузках і ми пішли на Академічну. Дівчата йшли перед нами, потім якісь прохожі потім ми. Коли минули цукерню Залеського, два ендеків присікалися до наших дівчат і давай рвати на них блузки. Ми кинулися вперед і почали "масувати" ендеків, і'змасували" тих двох так, що втягли їх у браму і там залишили у сидячих позах.

У Центросоюзі, де були м'ясні вироби, наші хлопці приготували полякам гаряче прийняття — кип'ячену воду із сіллю. Коли непрошенні гості нападали, то наші поливали їх гарячим і солоним душем так, що, скавулячи, ендецькі герої притмана втікали з поля бою. Маслосоюз при вул. Бартоса Гловачького зачинив високі брами і позакладав їх тяжкими важелями та підпірками. Напасники взагалі не змогли туди вдертись. Всі робітники й урядовці були вже приготовані до польських візит, з відповідним приладдям у руках. Ромцьо Ференцевич тоді був одинадцятирічним хлопчиною, коли з Вірменської вулиці раптом почув якісь крики й вигуки. Він вибіг на Ринок і побачив, що поляки нищили "Просвіту", а польська поліція стояла собі збоку, як охорона варварів. Поляки нападали також на окремих українців, б'ючи їх часто до крові, а в університеті турбували наших студентів.

Польські шовіністи всіляко утруднювали працю навіть українських театрів. Не давали дозволу на перебування театру в даних містах, містечках чи селах. Театр ніс між українське населення освідомлюючу працю, показуючи п'єси патріотично-історичного змісту, розповідаючи мовою мистецтва про Україну, її історію і її змагання. До театру пішла молодь і старші, а це в свою чергу заохочувало до праці аматорські гуртки, де ставили п'єси своїми силами. Та навіть аматорські гуртки часто не могли дістати дозволу на виставу п'єси, бо того не бажав польський староста-шовініст. Не раз акторів арештували, сиділи вони у тюрмах лише за те, що були свідомі українські актори.

Українці не могли одержати місця праці. Треба було змінити метрику з греко-католика на римо-католика, що означало перейти на

польське. Український інтелігент з університетським дипломом не міг дістати жодної урядової праці.

Поляки добивали українських селян високими податками, наказами про білення парканів, будуванням бетонових споруд на гній, ставлення показових туалетів в окремих місцях тощо, а на рільничі продукти, як жито, пшениця й інші були надзвичайно низькі ціни. Солянин не міг оплатити усі видатки і податки і запедве провадив свою хиріочу господарку. Селянська молодь, яка ходила до середніх шкіл, бідувала, бо не мала грошей, не мала часто навіть черевиків, або ж користувалась однією парою круглий рік.

Однак, ніякі обставини, ні матеріальні, ні моральні, не могли стримати нашої молоді від патріотичної роботи. Кожний рвався до праці, до науки, не боявся дощу і снігу, ішов у подертих черевиках і промоклому пальті на законспіровані сходини, у призначенні його провідником місце. Без огляду на невідрадні умовини і переслідування польською поліцією, молоді душі горнулися до України і готовувалися "стати на прю" з ворогом. Не страшні були кримінали польського окупанта, не страшні важкі судові, навіть і смертні вироки, бо після кожного вироку пав членів ОУН поповнювалися ще більшою кількістю сильних духом молодих патріотів. Про це вже знала "моцарствова" Польська". Боячись оунівців, польський поліцист уже не міг одинцем іти в місто, чи село, а навіть і у двох було вже рисковано піти у свідомі терени на Західній Україні. Через нестачу грошей українська сільська здібна молодь не могла ходити до гімназій, семінарій, торговельних шкіл, де поляки не приймали "русинуф". Тим часом національна свідомість швидко поширювалася по селах, містах, містечках. Лемківська молодь також не відставала, чинила опір русофілам, яких там було немало, разом із священиками.

В Західній Україні годі було знайти місто, де б не відбувся, або не відбувався б судовий процес над українцями, з довготерміновим вироком за найменші провини, а що вже говорити про принадлежність до ОУН! Для членів ОУН існували спеціальні закони, жертви судили на чотири роки тюрми, а потім додавали додаткові роки, аж підсудний нарешті діставав загальний вирок на 12 років в'язниці.

Поляки відчували й розуміли, що дійде до війни з німцями. У нас воно вбачали своїх ворогів, і тому вже весною 1939 року заарештовували українську інтелігенцію і свідому сільську та робітничу молодь, вивозили до Берези Картузької. Там не було жартів із в'язнями, треба було кожного дня ходити на працю, а виходити через шпалір поліціїв, котрі безжалісно били, куди влучили. Крізь такий шпалір поверталися в'язні і до своїх приміщень наніч. Знаю кількох друзів, які вийшли під час війни з Берези Картузької: вони втратили там здоров'я, напр., інж. Павло Клім (тепер у Чікаро), котрому нарушили хребет і він нині не мо-

же ходити. Багато з нас знали про ці арешти і знали, що й нам цього не минути, і тому ховалися, змінювали помешкання, або спали "зайцями". Я не спав на своєму помешканні від місяця червня, лише вранці приходив довідатися, чи не було когось та чи не питали за мною? Я мешкав при вул. Шептицьких ч.35 при родині спольщених "русінуф", родом із Глиннян. Іноді вони були більшими поляками, ніж родовиті, а все таки це були чесні люди; мали сина — "правдзіві поляк", і доньку, що була найбільшим ворогом українців, бо так виховували її у школі "Сакркер" у Львові.

30 липня я прийшов додому близько 10 години ранку. При дверях зустрів сусідів і привітався з ними, бажаючи відчути, чи не було за мною поліції. Сусіди оминали мене (це все були поляки) і з погордою на мене поглядали. Коли я наблизився до своїх дверей, то назутріч вийшла господиня і з ляку подалась назад, швидко сказавши мені, що о 5-ій рано була поліція, питалися, де я і в якій кімнаті сплю, "а я поведзазем, же пан поїхал на вакації". Я подякував їй за добру інформацію для поліції, увійшов у кімнату і швидко спакував валізку, захопивши найбільш необхідні речі. Ще раз подякував моїй господині, попрощався з нею й поїхав на "вакації", до Трускавця.

Сезон 1939 року був у Трускавці особливим. Наїшло, як досі ніколи, багато відпочинковців-курортників, переважно жидів. Я пройшов парком в напрямі джерела "Нафтусі" і по дорозі зустрів мого доброго друга з Пласту, з Тустановецького Куреня, Василя Кушніра. Це був кремезної будови, охайній, гарно зодягнений чоловік. Я зрадів нашій зустрічі, бо з ним було цікаво поговорити, пожартувати, він був веселої вдачі і цим приєднував до себе багатьох друзів. Василь Кушнір був зразковим пластуном і громадянином, усі його любили і поважали (большевики зліквідували його під час першої навали).

Ми проходилися з Василем Кушніром кілька разів від "Нафтусі" і назад, в напрямку до курортного клубу. Пройшлися ми так разів три, аж раптом Василь оглянувся і сказав, що за намиувесь час ходять двоє тих самих мужчин. Не встиг він скінчити говорити, як ті два типи швидко підійшли до нас і наказали показати "доводи особисті". Я їх не мав при собі і запитав, у чому справа, що ми поганого зробили, чому вони від нас жадають документів? Вони наказали іти з ними на поліцію. Але ми були добре поінформовані в справах арештів і знали, що заарештувати могли або з наказу прокурора, і мали такий наказ нам показати, або ж поліція зловила винного на місці вчинку. Тому ми протиставилися цим типам. Вони погрожували нам, що ми таки підемо, а ми відповідали запереченням, і так ця "торгівля" досить довго тривала та зацікавила курортників, які тісним колом нас обступили. Дехто з публіки почав вигукувати проти поліціїв, що вони порушують спокій у парку і що це все має означати?! Врешті-решт, ми погодилися іти з ними, але не

разом: ми мали йти спереду, а вони три кроки по нас. Ми рушили через парк до будинку, у котрому містилося управління курорту Трускавця. Точний плян цього будинку я знов дуже добре, і коли ми входили в двері, то я пройшов першим, за мною — Василь Кушнір, а за ним поліцай. Відчинивши двері, я скочив до інших дверей, у протилежній стороні, відчинив їх і опинився у коридорчику, що розділював цей будиночок на дві частини. Ще кілька кроків і я вискочив через бічні двері у парк та почав утікати. Нагоду втекти дав мені мій друг Василь Кушнір, бо коли я увійшов першим, то він навмисне затримував поліцаяв на вхідних дверях. Сталося так, що це була наша з Василем Кушнірем остання в житті зустріч. Поліцай ще досить довго гналися за мною, але надаремно, бо я загубився у великому натовпі курортників. Стріляти вони не могли, бо напевно когось убили б, за що довелося б навіть поліцаям у Польщі відповідати.

Вечір. Надворі вже стало темно, а в саду, в якому я сковалася, було ще темніше. Обережно прокрадаючись, я добився до дому моєї сестри і постукав у шибу. На мій стукіт сестра вийшла, і я попрохав її, щоб дала мені валізку і трохи грошей. Сестра була дуже стривожена моїм несподіваним під'їздом, тому довелося нашвидку пояснити їй, що сталося в парку. Сестра дала мені валізку, гроші і порадила іти полями, а не дорогою до Дрогобича, що я і зробив.. Приблизно біля одинадцятої години вечора, залишивши за собою багато польових стежок, я вже був у Дрогобичі біля головного залізничного двірця при вул. Стрийській. Однак я не наважувався піти на станцію, де легко могли зловити. Тому стояв і чекав, сподіваючись, що може хтось надійде із знайомих, яких я мав у Дрогобичі багато. Але година була пізня, людей на вулицях було мало, лише час до часу проїздив візник, або авто-таксівка. Я стояв у затінку під деревами і вже почав хвилюватись, що може від'іхати мій потяг, аж здалеку побачив неначе знайому мені жіночу постать, і коли вона зрівнялася зі мною, я візінав її і вийшов із схованки. Моя знайома спочатку злякалася, але скоро заспокоїлась. Я їй розповів про небезпечну пригоду в парку і попрохав, щоб купила мені залізничний квиток до Сянока. Вона це радо зробила. До від'їзду залишалося ще майже півтори години часу. Тому знайома запросила мене до хати і там розповіла своїм батькам про мое незавидне становище. Потім знайома провела мене до потягу, але тільки на перон, бо я всів до вагону з протилежної сторони, щоб оминути зустрічі з поліцаями. Щасливий, що покищо все йде гаразд, я забився в куток вагону, накрив маринаркою обличчя і вдавав, що сплю. Дорога до Сянока тривала п'ять-шість годин. Вранці я вже був у Сяноці, задоволений, що зможу скоро вигідно виспатися, смачно поснідати. Крім того хотів добре викупатися у річці Сян. Так я наблизався до хати моєї сестри, але й тут доля — щаслива і ненаслива — дала мені нагоду

унікнути лиха: моя сестрінка поспішала до крамниці, куди послала її мати; побачивши мене, вона злякано замахала руками, показуючи, щоб я повертаємся. Потім підбігла і сказала: "Вуйцю, не йди до нас, бо у нас у хаті чекає на тебе поліція!" Ми трохи пройшлись назад і я із сестрінкою домовився, що буду чекати її на цвинтарі, на могилі хорунжого Микелити, (згинув у бою з поляками на станції в Устриках у 1918 р.) Сестрінка мала принести мені істи і повідомити про поведінку поліції у їхній хаті. У хату мені так і не пощастило прийти, бо поліція не відходили, і я мусів заночувати на гробі, оброслому жовтими високими квітами, які закрили і хреста, і всю могилу.

Ніч була темна, спати було, звичайно, не дуже вигідно, але і спати не хотілось. Сидів я на могилі, як той козак у пісні, і думав, що робити завтра? Над ранок прийшла сестрінка, принесла сніданок і переказала вістку від батька: поліція навідується до них досить часто, бо мають інформації, що "ваш швагер поїхав до Сянока і ми його зловимо". Вислухавши таку вістку, я попрохав сестрінку купити квиток на потяг до Самбора. Коли почало вечоріти, я підійшов ближче до залізничного, двірця і чекав на поїзд, а коли той наблизився, я вскочив з протилежної сторони у вагон.

У Самборі я щасливо висів з поїзду, також з протилежної сторони вагону, обережно перейшов через рейки і попрямував до моїх знайомих. Очевидно, знайомі не сподівалися в такій ранній годині "гостей", але надробили все приємними усмішками і веселими мінами, мовляв, яку я їм зробив несподіванку і що вони надзвичайно "тішаться мною". Одночасно мої знайомі то позіхали, то чухали волосся на голові, і я здогадувався про їхні справжні думки та побажання, щоб мене черти забрали. Господар дому був поляк, а дружина його і донька — українки. Донька була патріотка, бо коли я сидів у в'язниці в Самборі за Пласт, то вона піклувалася в'язнями, ходила на всі процеси над оунівцями і де була потрібна поміч, то вона подавала її дуже радо.

При обіді господаря не було. Ми обідали з пані дому і дочкою. Я не знат, як підійти, як сказати, що хочу у них перебути якийсь час. В кінці я розповів широко про все, що сталося — їм обом можна було звіритись. Коли прийшов господар, то мама і доня почали вголос турбуватися чого їх гість хоче так скоро від'їхати до Львова. Вони казали, що тепер час вакацій, нагода відпочити, що їм буде приемно та й Манюся буде мати з ким піти над Дністер покупатись. До цього "прохання" дополучився і господар, кажучи, "нех пан зостає", мовляв, буде для нас приемно. Називаючи мене "Місьом", господар поляк твердив, що раніше "руси і поляци жили як браця", а тепер хтось там повігадував якихось українців, "і те бедне младе русьці сєдзьон по криміналах і трацен час і лята".

Господар не знат моєї долі, не догадувався, що саме привело мене

до його дому. Насправді я зупинився у нього, як у поляка, бо ніхто не припустиме, що в статечному польському домі скривається якийсь українець. Їх подвір'я і город були обсаджені грабиною-живоплотом, що розрісся так густо і високо, що й курці тяжко було пролізти. На Дністер я не ходив, хоч і як мріяв викупатись. Кожного дня, посідавши, ішов на город і там залишався в такому місці, щоб ніхто не міг мене помітити. Панна Маня мала досить велику бібліотеку, якою я радо користувався, і так минав мій час за читанням книжок. Так минуло багато днів, вже й третій тиждень моєго вимушеної "гостювання" у гостинних приятелів. Тому я вирішив більше не надуживати їхніх добрих сердець, і попрохав Маню, щоб довідалася про розклад потягів до Львова та купила мені квитка. Увечорі 31 серпня мене відпровадили до потягу, але не на сам перон-під'їзд, бо я далі остерігався зустрічі з поліцаями. Ми попрощались перед двірцем, потім я швидко перейшов через фірту, але не головну, а побічну, і вскочив на потяг до Львова в останню хвилину.

О другій годині ночі я вже спав у Львові, у своїй кімнаті при вул. Шептицьких 4.35.

7-го вересня о 11 год. я пішов на сніданок до Маслоюзу при вул. Городецькій, недалеко рогу вулиці Бартоша Гловацького. Проходячи повз костьол св. Єлизавети, я побачив, як над Львовом пролетіла ланка літаків. Люди, котрі стояли в черзі біля "Каси ощendносці", казали, що то "наше самольоти, оні робен цвіченя". Мене польські літаки мало цікавили, і я на них не звернув би уваги, коли б не дивний гуркіт, якого раніше ніколи не чув. Все таки я припустив, що це польські літаки, лише новішого виробу, можливо досконалі тому й гуркіт інакший. Так я думав, прямуючи на сніданок до Маслосоюзу. У склепі було багато людей, і всі вони питали то за одним, то за іншим товаром, а їм нервово відповідали наші гарні продавчині Наталка Коваль і Стася Кухарська, що таких товарів немає. Не було навіть молока. Я подумав, що коли для давніх клієнтів немає молока, то не буде його і для мене і тому, лише привітавшись, вийшов із склепу і попрямував у напрямку до братів Біликів: вони мали молочний скlep, і там можна було посідати. Коли я дійшов до рогу вулиць Городецької і Хоцімської, в тій звилині сталося щось несподіване і страшне: пролунав оглушливий вибух бомб, високо в небі завили літаки, знов експльозія! Все це сталося так несподівано, що ніхто не встиг сховатись, хоча б у підвали будинків. Повітряним поштовхом від експльозії бомб мене кинуло на хідник так, що я впав обличчям до землі, розбите скло з вікон обсипало мені плечі й голову, трохи покалічивши мене. З гарного погідного дня миттю настала майже ніч, курява закрила небо над частиною Львова, а дим підіймався чорною хмарою все вище і вище. Зірвавшись на ноги, я побіг до склепу братів Біликів. Там були відчинені двері: Іван Білик і ще дві дівчини

стояли, обернувшись до стіни. Спершу вони нагадали мені переляканих струсів, котрі від небезпеки ховають голови. Коли ж вони обернулись до мене, то я побачив їхні бліді, перелякані обличчя, і сам тоді, цілком несподівано, відчув приплив страху. Ми заговорили і пішли у тому самому будинку до пивниці, де був рятівничий пункт. Там мені перев'язали голову бинтом. Першою "жертвою", якій подали першу допомогу на цім пункті, випало бути мені. Санітар радив залишитися на медпункті, але я був такий схильований, що не міг всидіти на місці, і вибіг на вулицю.

Після бомбардування вулиця виглядала страшно: будинки зруйновані, на вулицях декуди була кров, на хідниках лежали відірвані ноги декількох людей, а рештки тіл порозкидало вибухом на всі сторони; трамвайні рейки позагинало вгору і вони стирчали немов роги велетенської невідомої тварини. У склепі Маслосоюзу, де я був кілька хвилин тому, лежали трупи, гарненька Наталка Коваль була забита, а Стася Кухарська — поранена в ногу. Окинувши ще раз зором страшне видовище, я подався чим швидше додому. Вже здалеку побачив, що перед брамою нашого будинку стояли люди, мешканці того дому. Вони жваво обговорювали і коментували перше бомбардування Львова. Коли я підійшов до тих людей, то один з них навмисне голосно заявив, що "наше войско есть юж под Берліном". У тім домі жили самі поляки та дві жидівські родини. Жінки двох поляків були українки, і вони були настільки добре, що розповіли мені, що всі мешканці є проти мене. Вони самі попрохали, щоб я був обережніший перед жителями цього будинку. На першому поверсі, у п. Панейко (полька) мешкав українець, студент політехніки, і він того ж таки дня залишив своє мешкання і зник, передбачаючи, що поляки можуть його зліkvідувати. Розпочалися повітряні тривоги-аларми. Під час цих тривог призначали чергових. Треба було остояти під час повітряного налету біля брами і пильнувати, чи не вибухне десь вогонь. Мешканці дому сиділи в той час у льоху. Мені також доводилося чергувати.

Хоча вже тривала війна, дні здавалися дуже довгими, погода, як на замовлення, була чудова, а повітря таке чисте, що здавалося золотистим у променях осіннього сонця. П'ятого дня війни уранці мені припало чергувати біля будинку. Раптом — аларм! Усі поспішили у льохи, на вулицях і подвір'ях — безлюддя, тиша, лише чергові інколи перегукувалися, вартуючи біля зачинених брам.

Я виконував свою функцію дуже солідно поза замкненою брамою. У кишенні маринарки мав газету "Новий час", котру хотів прочитати під час "служби". Несподівано незвичайну тишу вулиці нарушили ковані військові кроки. Невідомі зближалися до моєї брами. Мені було цікаво, хтò й куди поспішає під час повітряної тривоги, і я крізь щілину в дверях виглянув на вулицю. В той же самий мент двері рвучко відчинились, у

сіни вскочили кілька поліцай з настремленими на цівки рушниць багнетами! На мене були скеровані сім багнетів. Один з поліцай крикнув: "Ренце до ґури!" Збентежений, я підняв руки вгору, аж один з поліцай відразу ж наказав: "Марш на уліцен". Йдучи на вулицю в супроводі семи багнетів, я думав, що вони мене тут же розстріляють, але один з поліцай наказав іти в напрямі площі Унії Бжеської. Коли ми наблизилися до тієї площині, то напроти нас вийшов поручник поліції. Ми спинились. Поручник швидким, нервовим кроком підійшов до мене і раптом висмикнув з моєї кишенні газету "Новий час", (добре що це була тільки одна відрівна сторінка), глянув на друк і закричав: "Ти хцеш вуйка Гітлера, к.. творя м... — і вдарив у лиць з такою силою, що я впав на дорогу. Напасник ударив мене чоботом у живіт і наказав поліцаям, щоб мене негайно відвели до будинку другого "Сокола". Ми рушили. Поручник ішов поперед нас. У вестибюлі другого "Сокола" мені наказали повернутись лицем до стіни і так стояти з піднятими вгору руками. Руки догори довго тримати не можна, вони самі опускаються вниз, і доводилося докладати багато зусилля, щоб виконати наказ "владзи". В голові роїлося від різних думок, а одна невідступно свердлила мозок: війна—це жертви, війна збирає свої жнива, гинуть люди винні і невинні... мабуть і я потрапив під невблаганні колеса війни, мабуть я належу до тієї, другої групи, — до невинніх жертв. Моя думки перервав удар у плечі. Він був такий несподіваний і такий дужий, що я вплип обличчям у стіну, заливши її кров'ю з носа. Позаду мене знову залунала огидна польська лайка, хтось, засичавши зміюкою, обвинувачував мене навіть у тому, що я "забіл Голуфка", і що я навіть "пошту пограбував у Трускавці".. Кинувши ще кілька брудних слів, поручник — цей "герой моцарствовей Польські", пішов до іншої кімнати. Поліцай, який стояв збоку, не відступно від мене, як тільки поручник вийшов, сказав тихим голосом, що я можу опустити руки. Але передишко видалася занадто короткою, та й була вона такою, бо з бічної кімнати вискочив той пан поручник і кинувсь до мене, кричучи: "Я ці мувілем, хаме, ренце догури!" — і мені знову попало, як казав Карась у "Запорожці за Дунаєм", на "бублики", лише з тією різницею, що Одарка легко поштуркувала макогоном Карася, а мене той поручник ударив під коліна, повалив на підлогу і бив кованими англійськими чобіттями в плечі, спину, куди потрапив. Трохи вгамувавши зоологічну лютъ, він наказав поліцаям вивести мене надвір. Я виходив, похитуючись, і напружував сили, щоб не впасти, бо тоді було б ще гірше. Коли ми вийшли з будинку, то я помітив, що повітряну тривогу відкликало, усі перекутки повиходили з п'юхів і стояли при своєму товарі, котрий позалишали на станках. Перед будинком стояло відкрите військове авто. Четверо поліцай посадили мене, обсівши так немов би дійсно везли особливого злочинця. Авто рушило вперед, в напрямку до

вулиці Лева Сапіги, але перекупки позривалися з місць, кинулися до авта і почали кричати прокляття на мою голову. Вони кидали на мене, хто що мав під рукою? Буряки, велика картоплина, цибуля, а хтось кинув і кілька каменюк. Ці благородні предмети потрапляли, однак, не тільки у мене, але і в моїх конвоїрів. Шофер-поліцай побачив загрозливу ситуацію вже й для самих поліцайів, натиснув на газ і ми вирвалися з натовпу та дуже швидко опинились на вулиці Сапіти, поблизу кінотеатру "Гражина".

Тому, що саме у вересні мав розпочатися шкільний рік, то до Львова наїхало багато учнів, семінаристів, студентів; багато львов'ян повернулися із вакацій. Народ ходив туди й сюди по місті. Під час повітряної тривоги все це ховалося у льохах там, де їх захоплювала тривога. Під час небезпеки повітряного налету було суверено заборонено ходити по вулицях. Коли "моє" авто виїхало на вулицю Сапіти, то сотні перехожих помітили, що поліція везе якусь закривлену людину, а може я тоді комусь з дався й потворою. Напевно в юрбі подумали, що я — це якийсь дуже важливий спричинник німецько-польської війни! Натовп спершу закричав, а потім почав ревти: "Пшебіць, пшеклуць шпега немецького!" Авто помчало швидше, не заради мене, а вже заради рятунку самих поліцайів, яких той натовп напевно також потурбував би. Під вигуки й крики з хідників мене завезли на вулицю Лонцького. Там поліцай повели мене до довгої кімнати, в котрій було повно людей. Я швидко зорієнтувався, що це були у більшості німці, від юнаків до старих, а потім побачив, що українці таки було найбільше — самі молоді, молодші або не набагато старші мене. При вході у цю довгу кімнату, що нагадувала похмурий коридор, у дверях стояв поліцай і нікого з неї не випускав, аж кожний затриманий мав за чергою підійти до слідчого офіцера, котрий вирішував долю затриманих. Рішення було просте: на цитаделю, або на волю.

Від часу до часу у цю предовгу кімнату приводили все нових і нових кандидатів на в'язницю, чи бодай побиття. І вони шикувались у чергу, йдучи по свою долю до польського слідчого, який мав їхнє життя у своїх руках. Все залежало від поруху його олівця — червоним кольором чи чорним? Червоний — ішов на розстріл, чорний — звільнili. Під час довгого стояння в черзі людина багато про що подумає, і комусь в хвилини особливої небезпеки найчастіше згадується дитинство, рідню, своє оточення. Таке очікування було справжньою мукою, і я в душі навіть заздрив тим, хто був близько, або вже безпосередньо стояв перед слідчим, — бодай ззає, що його чекає, а тут стій і оглядайся на своє коротке життя, готове так безглуздо обірватись від розчерку олівця польського шовініста. Я не відчував страху, комусь був незвичайно спокійний, а в душі готувавсь до найгіршого.

Одно насправді непокоїло мене: ніхто не бачив, як і хто мене

заарештував, бо тоді усі сиділи у льохах: ніхто не зможе сказати моїй родині, що сталося з їхнім сином, де він подівся, як він зник. Не хочу показувати себе у героїчному світлі, але стоячи в тій нестерпно довгій і повільній черзі, я передумував не тільки про своє життя, а й про те, що я устиг зробити корисного для свого народу. І відповідав сам собі — нічого. Значить, марнував я час і марно закінчу свій шлях. Від таких думок у мене розболілася голова. Так я сповідався мовчкі і перед Богом, і перед моїм народом, сповідався зі всіх своїх провин, яких я не вчинив, чи не виконав до цього часу. Щоб збегнути почуття людини в такій критичній, межевій ситуації, дійсно треба самому стати на порозі сподіваної смерті.

Моя черга наблизялась до слідчого. Вже було недалеко до нього. Я нарахував ще дев'ять осіб, а поза мною товпилися все нові й нові "вороги" польської держави, так що від години одинадцятої ранку до години третьої по полудні черга заарештованих запедве змаліла. Я звернув увагу на двох моїх сусідів: один жид, другий з німецьким прізвищем поляк, — вони про щось говорили з поліцаем, котрий стояв при дверях і нікого не випускав із середини без перевірки. Я помітив як черговий поліцист показав рукою моїм сусідам у протилежну сторону на двері, куди вони й пішли. Через хвилини п'ять ті самі двері відчинилися і в них з'явився комісар поліції, який на все горло закричав: "Івасювка, ходź тутай!" Нервовий, але по-змозі спокійним кроком я пішов у ту кімнату. Це була гарно обставлена канцелярія, мої сусіди сиділи на кріслах, а поліційний комісар стояв за своїм бюрком у позі Наполеона. Мовчкі пронизавши мене поглядом, комісар раптом сказав: "Подзенькуй тим панам і поцалуй іх бути, же ці жицє уратовані, а як хцеш жиць, то ідз і сховайся до мишій дзюркі".

Щоправда, я не ціluвав чобіт тим людям, але подякував їм сердечно і ми втрьох вийшли з Лонцького комісаріату на вулицю Сапіги. Аж тоді сталося зі мною диво: мене огорнув величний страх, котрого до цієї хвилини я не відчував. Уоч я не курив, але тепер попрохав у курса закурити, і він дав мені кілька цигарок у кишеню. Я попрохав моїх рятівників, щоб вони відпроводили мене до церкви св.Юра і по дорозі розповіли, як і від кого вони довідались, що мене заарештували і повезли в напряму до площа Унії Берестейської. Виявилося, що під час зlossenасної повітряної тривоги старший сивий пан із дбайливо підстриженими вусами — пан Стаків — мав також чергування на вулиці. Коли прогули сирени, він увійшов у кам'яницю і звідти крізь дірку в дверях спостерігав, що діється навколо. Так він побачив усе, що трапилося зі мною, а коли пролунав відбій, то він розповів про це полякові з намецьким прізвищем, бо він був командантом на цьому відтинку. Другим моїм рятівником був гамбурзький жид, у котрого я винаймав кімнату. Обоє вони пішли розшукувати мене у другому

"Соколі", і таки врешті-решт знайшли. Мій господар мав склеп із шкіряними виробами. Він часто робив подарунки тому комісарові поліції при вул. Лонецького, знатав його добре, так що вирішив мене рятувати. Він склав у поліції добре зізнання про мене, заявивши, що я живу у його домі два роки, що дуже порядний і лояльний громадянин і т.д.

Велика брама до подвір'я св.Юра була зачинена. Я голосно обізвався, кажучи, хто я такий. На моє щастя, за брамою чергували знайомі, і тому не довелося довго чекати. Відчинилися двері і я, ще раз подякувавши моїм рятівникам, не увійшов, а прямо таки вскочив у середину. Тут я зустрів багатьох знайомих, друзів, доля яких була подібна до моєї; дехто з молоді саме прийшов із Берези Картузької та інших криміналів, на них були помітні сліди побиття, знущань, голоду.

Аж тут я відчув себе спокійнішим: нас було, таких як я, дуже багато. На подвір'ї св.Юра стовпились щонайменше п'ятсот осіб, акрім того, з тисячу старших громадян із родинами товпились в коридорах і навіть у підземеллях св. Юра. Їх Ексцепенція Митрополит Андрей Шептицький дав розпорядження, щоб для всіх знедолених, які опинилися на території св.Юра, варили теплу страву. Товстий, ще досить молодого віку, дякварив суп на обід та каву або чай на сніданок. Тому, що польські "сттельці" часто приходили на контролю до св.Юра, то довелося поставити стійки, але з дівчат, щоб менше кидалось у вічі. Як тільки непрохані гості входили на подвір'я, нам давали знати і ми ховалися під дзвіницею у "катаюмах". Старшому громадянству, людям з родинами, що сиділи в коридорах, поляки нічого не робили, вони полювали тільки на молодих. Поліція знала, що тут ховалося багато молодих "криміналістів", уважно перевіряла коридори, але ніколи не могла знайти тих, кого шукала. До "катаюмб" вхід був непомітний, так що напасники відходили ні з чим, несучи тільки лють.

Під час усієї німецько-польської війни, себто від 1-го вересня до 22-го вересня, стояла чудова погода. Ночі були ясні, місячні. Ми цим користувались і виходили з підземелля св. Юра у сад, щоб дихнути свіжим повітрям, бо вдень доводилося сидіти у наших рятівничих "катаюмах", а в кращому випадку — у коридорах. На площі св.Юра була встановлена польська артилерія, і одна гармата, стояла майже під самою входовою брамою до подвір'я, а друга — зі сторони вул. Городецької. Таким чином св.Юра був обложений артилерією і військом з обох сторін.

Одного дня до св.Юра прийшов високий, гарного вигляду офіцер у ранзі капітала і сказав, що він буде тут, у святоюрській канцелярії, точніше у парохіяльній — квартирувати. Це був українець, військовий капелян з Перемишля, прізвища якого нині вже не пригадую. 19-го вересня до святоюрської брами силою вдерлися польські вояки в

бойовому поготівлі. Вони посунули аж до сходів, що вели в коридори. Перед ними з'явився у мундурі о.капелян — польський капітан — і запитав, чого вони бажають. Хтось із вояків заявив, що на "войско польске" хотіть стріляв. Отець капелян сказав, що це не можливе, бо він перебуває тут постійно і нічого подібного у св.Юрі не могло трапитись. Тоді провідник групи польських вояків відсалютував по-військовому о.капелянові і всі подалися геть.

Насправді це була звичайна провокація польських шовіністів, які намагалися проникнути у коридори та в підземелля і мститися на наших людях за те, що ховалися там від бомб і від напастей оскаженіших поляків.

Хоч ми всі мали бодай якусь опіку, головне — раз чи дівчі на день теплу їжу, і хоч дівоча розвідка завжди вчасно попереджала нас перед небезпекою, — довге перебування у підземеллях і довге безділля розшарпували нерви молодим людям. 22-ого вересня я не витримав і вирішив піти додому. Це ж близенько від св.Юра, на Шептицькій 35. Я хотів скрутатися, змінити білизну, і може щось знайшлося б із харчів. Мені не радили виходити, але я наполягав, що мушу, і мене випустили за браму.

На площі св. Юра стояли вкопані в землю гармати, стояли вози з провіянтом для війська. Військовики тинялися сюди й туди, інші сиділи біля возів. Обличчя у всіх були похмури, сумні. Мене ніхто не зачіпав і я скоро попрямував у напрямку до дому. Коли я був близько вул. Йосафата, то зі сторони костела св. Єлизавети напроти мене звідкись уявся польський військовик. Він ішов швидко і я так само швидко зорієнтувався, що він хоче мене зловити. Я приспішив ходу у напрямку до нього, бо не було іншої дороги, щоб дістатися до моєї брами, де я міг цілком певно скриватися, або вислизнути з його рук. Військовик також пришвидшив кроки, однак, мені було близче до моєї мети, чим йому — до вибраної жертви! Я вскочив у браму і метнувся у пивницю, склонивши там чималу цеглину. Тепер я чекав за примурком на свого напасника із зброєю. Світла тоді не було, бо електрівню збомбардували. Я нашвидку склав плян самооборони: коли б той військовик увійшов у пивницю, то я вирішив ударити його цеглиною скоріше, ніж він би мене помітив. Військовик вбіг на подвір'я і закрутівся по нім, не знаючи, де я подівся. Не подвір'ї стояла українка, муж якої був "оброноць Львова". Вона помітила мене, але коли військовик запитав, чи бачила "того кабана", — сказала, що бачила й показала рукою в напрямку на вулицю Тереси, мовляв, він туди побіг. Військовик кинувся черезгороди у показаному йому напрямку, а українка покликала мене з льоху і сказала: "Втікайте туди, звідки ви прийшли". Той напасник-військовик у чині капраля був поляком із вул. Кошельської. Я знов його, і він мене знов, і саме на мені хотів вилити свою ненависть до українців.

Я вже навіть не пішов до свого помешкання, тільки обережно вийшов на вулицю і попрямував назад до св.Юра. По дорозі ішов військовий, несучи на плечах важкий моток телефонічних дротів. Я запитав його по-польському, що нового, а він здивовано подивився на мене і відповів запитом: "Що, пан спить, що нічого не знає?" Я допитувався його знов і знов, що сталося, аж нарешті він заявив, що "мисьми пшегралі війни"!.. Зрадівши в душі і не подаючи виду назовні, я запитав, куди він несе ті дроти? Поляк відповів, що несе до військового магазину; а коли я запитав, чий то буде магазин, — військовий скинув жмут телефонічного дроту з плечей. Ми стояли на закруті вулиці Шептицької і Шумлянської, звідки збігав легкий спуск вниз. І ось по тому спуску, весело підскакуючи, покотився вниз звій важкого дроту, ген аж до польської гімназії.

Я залишив моого інформатора і, підскакуючи з радості, побіг сповістити усіх у св. Юрі про закінчення війни. Однак, там про це вже знали раніше. Добігши до кінця вулиці Шептицьких і Тереси та площі св.Юра, я побачив багатьох хлопців, з котрими перебував у "катакомбах": вони вже розправлялися з поліцаями і розганяли військових. Поліції втікали через паркани, а за ними бігли наші хлопчі і чесно вирівнювали рахунки.

Швидше близькавки рознеслася вістка по Львові, що поляки програли війну. Студентська молодь, українська, жидівська і польська — почала організовувати охорону міста, щоб не дати розперезатись грабівникам. Українська міліція зодягла на рукави синьо-жовті пов'язки польська біло-червоні, а жидівська — червоні. За такого "безкрулев'я" зустрілися усі ті добровільні міліції на головному залізничному двірці і почали між собою бійку, з якої переможцями вийшли "червоні".

Біля шостої години по полуничі 22-го вересня погода раптово змінилася, небо вкрили хмари, почав накрапати легенький сірий дощик. Народ повиходив із підземель та плюхів і подався до помешань. Дехто не застав їх, бо чимало будинків були розвалені бомбами. Люди запитували одне одного, хто прийде у Львів: німці чи большевики? Люди були переполошені, перевтомлені шиканами і погрозами поляків, недоживленням, безсонними ночами і, нарешті, тим невідомим, що їх ось тепер чекало.

Несподівано для всіх із страшим гуркотом і гуком на вулиці з'явилися величезного розміру большевицькі танки. На них сиділи вояки в шапках із довгими тонкими вершками — "будьоновках", із рушницями в руках, з прикладеними бағнетами, скерованими на вікна будинків. Вояки справили на людей пригноблююче враження. Були брудні, убого зодягнені, насторожено приглядалися до кожного вікна, бо люди, немов на наказ, познікали з вулиць. Для показу московсько-советської сили та для застрашення населення Львова, у похмуromу небі

пролетілиsovєтські літаки на такій низькій висоті, що вікна почали дрижати. Дрижали від гуркоту літаків і танків не тільки вікна, не тільки будинки, а й люди.

Все це сталося у п'ятницю 22-го вересня 1939 р.

У суботу люди не відважувалися виходити з будинків, а до того ще й ішов дощ, який змивав вулиці і будинки від диму, пороху і бруду.

У неділю 24-го вересня стояла прекрасна погода. Народ заповнив по-вінця церкви. Св. Юр був переповнений вірними. Коли закінчилась відправа і маси людей вийшли на площу та вулиці, тоsovєтські політагітатори вирішили використати ту свою першу нагоду, почали зачіпати людей, почали влаштовувати мітинги, де попало: на площі св.Юра, в Єзуїтському городі, на Валах і т.д. Фактично це була перша зустріч червоних зайд із львов'янами, бо до того часу люди майже не з'являлись на вулицях.

Дуже швидко всі зрозуміли, що Західну Україну захопив новий окупант. Він почав заводити свої порядки, починаючи від арештів провідних українських громадян, неповинних ні в чому, хіба в тому, що були українськими патріотами.

25-го вересня запрацювали радіостанції, і через етер звернулися із закликом до всіх театрів у Західній Україні, щоб вони прибули до Львова. На цей заклик відгукнулися усі мандрівні українські трупи і театри. На початку осінньо-зимового сезону 1939-1940 у найбільшому театрі у Львові примістили усі українські, польські та жидівські театри. Директором тих усіх театрів призначили Алексєєва, а мистецьким керівником українського драматичного театру став реж. Володимир Блавацький. У жовтні було проголошено набір студентів до Театральної Школи. Дир. В. Блавацький прийняв мене до складу драматичних акторів у театрі ім.Л.Українки. Але я хотів студіювати, був зацікавлений саме театральними студіями, тому здав вступний іспит в університеті ім.І. Франка і саме до тієї школи. Студії насправді не перешкоджали мені працювати в театрі актором.

За працею в театрі і студіями не було вільного часу думати про те, що сталося і що може статися. Театральну працю я любив і з приємністю приєвчував їй кожну хвилину. Швидко минали дні і тижні і про недавнє минуле за польського володіння, про їх утиスキ ми всі почали поволі забувати. Одного листопадового дощового дня я йшов по вул. Сапіги до вул. Коперника. Поблизу вул. Вишневецьких я несподівано побачив "пана-поручника" польської поліції, в цивільному одязі і дощовику — того самого, що так недавно бив мене руками і ногами. Він також пізнав мене, але ми були вже занадто близько, щоб він міг пробувати втікати. Він втягнув голову в ковнір дощовика, опустив погляд униз, уся його постать немов осіла і зменшилась. Я зрозумів, що він намагається уникнути неприємної зустрічі, і заступив йому дорогу.

Годі підшукати слів, щоб описати цього "героя": його лице набрало сірого, мишацого кольору, руки тряслись, коліна вгиналися. Це був не той відважний герой, а щось таке безмежно сумирне і, одночасно підле! Белькочучи, він просив мене дарувати провину, присягався, що має жінку і троє дітей, благав помилування за підлій вчинок над безборонною моєю особою. Я мовчав, даючи йому можливість висповідатися. Так я вислухав усі його оправдування. Він знов, що досить мені було закликати міліціонера і розповісти про його знущання над безборонними і переслідуваними, щоб його забрали якщо не на той світ, то бодай у щось таке, як Береза Картуська.

Мое життя ще так недавно не мало жодної ціни в очах цього "героя". Життя української людини було беззвартичним в очах польського окупанта, який у припливі шовіністичного безумства забував, що він є чужинцем на споконвічній українській землі. Я до болю виразно пригадав його перекошене обличчя і удари, і образи. Хотілося плюнути йому в обличчя, але навіть на це він не заслуговував: переді мною стояла напівзгорблена, повна покори і переляку, напівлюдина — вчорашній польський герой. Немов на довершенні цієї картини, він раптом упав на коліна і зі слізами в очах почав прохати у мене ласки. Тоді я вхопив його за рамено, поставив на ноги і сказав: "Я тобі нічого не зроблю, бо ти не герой, а підла людина, котра була героєм у ганебному поліційному мундурі! Ти був героєм зі своїми вояками супроти однієї безборонної людини... Іди, я не хочу тебе більше зустрічати, а якщо справедливість є на світі, то вона тебе досягне без мене".

І так проживав я у Львові, вsovєтській задушливій, непевній ситуації, що грозила кожної хвилини арештом, засланням на Сибір, чи й розстрілом, аж до вибуху німецько-совєтської війни. Під час німецької окупації працював у Львівському оперному театрі. Перед другим приходом совєтів, подався на Захід.

Але це вже тема для іншої розповіді.

Інж. Михайло Терлецький

УЛИЧНО СПОГАД

Велике підгірське село Улично розляглося на мальовничому краєвиді північного підніжжя Карпат.

Вже у першому збірнику Дрогобиччини деякі автори старались накреслити силуету цього великого і багатого села на Підкарпатті, але, на жаль, у їх споминах закралися деякі неточності. Щоб залишити правдивий образ цього мальовничого підкарпатського села для будучих істориків, постараюся доповнити спомини про це велике село, які залишились у моїх записках та пам'яті.

Я сам родився в цьому селі та провів там свої дитячі роки, опісля я часто туди приїздив, багато ним цікавився, збирав записи, працював і перебував у ньому.

Улично положене на мальовничому узгір'ї зараз у підніжжі Карпат. З усіх сторін воно обведене лісами наче в байці,крім західньої сторони, де межувало з селом Доброгостовом. Літом чи зимою було приємно там перебувати, весною сади цвіли і гаї зеленіли, а пітом жита наче океан хвильювались — все оточене зеленими лісами. Зимою дрімало в снігах при захисті гір, наче кур'я біля квочки, де небо спирається на верхи Карпат. Воно було найдальше висунене на південний схід у Дрогобицькому повіті, було положене на пограниччі Стрийського повіту, віддалене 22 км. від Дрогобича і 18 км. від Стрия.

Від півночі село оточене посновиськам званими Лютичина, яка ділила Улично від Гаїв Вижних. Це була лісиста частина і пасовиська. Частина тої Лютичини (пасовиськ) належала до землевласника Бормана -жіда. Там на Лютичині в I-ій світовій війні переходили тяжкі бої між австрійською і московською арміями за контроль запізничої станції у Гаях Вижних, яка лучила Дрогобич зі Стриєм. На захід було село Доброгостів. На південь на першому схилі Карпат граничили Зимівки, присілок села Орів. Аж дальше за Зимівками на південь

розляглося велике на 10 км. довге гірське село Орів. На південний схід Воля Довголуцька і Довголука — це вже Стрийський повіт. Дальше на схід Монастирець і Колодниця Стрийського повіту.

Через село перепливала річка Колодниця зі своїми допливами Бистра і Гнилий. Цей потічок Гнилий — це в дійсності був дуже лінівий, хоч його початок був у Карпатах і цікаве, що до паралельно Гнилого у віддалі яких 2 км. пропливав потік трохи більший Бистра, і вони оба плили на тій самій височині, але Бистра був прудкий потік, а Гнилий був дуже лінівий і так вони звались по своїй вдачі. Потік Гнилий впадав до Бистри майже в середині присілка Бистра, а потік Бистра впадав до Тисъмениці між присілком Бистра і Гарділець. Де Бистра впадала до Тисъмениці, була долина як на Лютичині, і ця частина називалась Толока, де випасалася худоба, і це було власністю Терлецького, як і присілок Бистра належала до землевласника Василя Терлецького. Менше частина Толоки по другій стороні Тисъмениці належала до німецької колонії Гассендорф. Тепер більшовики збудували таму у Гардільці і там, де ті два потічки лучаться, загатили воду і з тої долини так званої Толоки зробили озеро.

ГЕОГРАФІЧНО-АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПОДІЛ СЕЛА

Улично, як уже згадано, дуже розлоге село і поділялося на такі частини: Гора — центр, там була церква і школа, Яцків Горішній і Яцків Долішній, де був громадський уряд, Бобівці і Ярець — це все було село Улично, а не як було згадано попередньо, що це були присілки — тоді де було село Присілки громади Улична і її парохії були такі: Кривий, Гарділець, Бистра, Ліщина, Чертіж, Кічерка, Терлеччина і Щупаки.

ОСВІТНЬО-КУЛЬТУРНІ   ОСЕРЕДКИ   /   СУСПІЛЬНО- ГРОМАДСЬКЕ ЖИТТЯ

Церква ім. св. Іллі — це величава мурована будівля візантійського стилю, що поміщувала біля 2,500 людей та 200 людей на хорах — була третя церква величиною у Галичині. Побудована була у виді хреста з великою банею по середині і чотирма меншими по боках. Гарно, по-мистецьки була розмальована з високим чотириповерховим іконостасом. Три престоли, один головний, два бічні, -посередині звисав гарний позолочений великий павук, який гарно мінівся при наслітенні в кольорах кристалів. Празники відбувалися на свято св. Іллі, а не на Покрови, як було згадано в попереднім спомині. Церква св. Покрови була в Оровім і там був празник на Покрови, а в Доброгостові був празник на Вознесення.

По лівій стороні церкви була мала могилка з великим дубовим хрестом, де щороку на Зелені Св'ята були відправи, а по правій стороні була стара дерев'яна дзвіниця, де висіло 9 дзвонів. Один дзвін називався Федір і був такий великий, що ним дзвонили раз у рік на Великдень і тільки били осередком у крису, бо якби його розгойдав, то ця дзвіниця була б не видережала. Люди говорили, що його вживали деколи дітом на розбиття хмар, як велика бур'я зближалася. За церквою на північній стороні був малий сиротинець, що ним опікувалися сестри Служебниці — було їх чотири.

В році 1942 зимою на Різдв'яні Св'ята, як я відвідував церкву і приходство, то о.дек. Бодревич з гордістю підкреслював, що церкву забезпечив 14-ма фелонами на довгі роки-тільки клопотався дзвонами, бо казав, що німці заберуть. Біля 1/4 км. на схід від церкви було велике приходство, де жив парох Улична, великий патріот, добрий проповідник та ще кращий організатор о. декан Данило Бодревич. Він багато причинився до піднесення культурно-освітнього рівня села, помагали його три сини і дочка Маруся, яка була моєю першою учителькою.

Школа шестиklassova, що приміщувалася у трьох будинках: один був новий муріваний, критий дахівкою, де містилися три класи, другий дуже старенький будинок, критий соломою, де містилися дві класи і одна кляса приміщувалася у будинку, де жив директор Дмитро Беч. Він мав взірцеву пасіку 300 пнів. Була розпочата будова нової мурованої великої двоповерхової школи біля громадського уряду на Яцкові Долішнім. У 1939 році ще не була викінчена в середині, аж по приході більшовиків почали її викінчувати. Учителів було шість, три українці і три поляки.

Читальні: Було три читальні "Просвіти". Одна була в Народнім Домі на горі. Народний Дім був новий дерев'яний будинок з великою залею і сценою, що був побудований між церквою і школою. Друга була на Яцкові Долішнім, а третя була на Бобівцях. Місце під будову цієї третьої читальні на Бобівцях дав мій стрижко Григорій, який був першим і кілька пітнім головою тої читальні. Матеріал і дахівку на дах дав мій батько Василь. Довголітнім головою читальні Просвіти на Горі був свідомий заможний господар шляхтич Ортинський. На Яцкові довголітнім головою читальні був заможний господар Гапчак. На Бобівцях головою аж до кінця 1939 року по моїм стрижкові був інж. Богдан Кульчицький.

В усіх трьох читальнях була досить велика бібліотека, всі стіни були прикрашені образами князів, гетьманів, Шевченка, Франка, Лесі Українки та історичних боїв, як: "Богун під Берестечком", "Бій під Крутами;" Бій на Маківці, Запорожці пишуть лист до "султана", До читалень приходили часописи, які дуже часто по обіді в неділі, або вечорами читали вголос; найбільше почитним часописом була

"Народня Справа", ще в читальні були "Новий Час", "Сільський Господар" і "Наш Пропор". Крім цього до села приходили часописи до господарів, як "Народня Справа", яка була найбільш почитна в селі і мала найбільше переплатників, теж приходили "Новий Час", "Діло" (священик читав), "Сільський Господар", "Неділя", "Наш Пропор" і кілька дитячих журналів, я собі найкраще пригадую — "Дзвіночок", в моїй третій класі було їх чотири, я мав один і ще три інші учні. Усі три читальні були дуже активні, уся молодь гуртувалася в читальнях. При читальнях були бібліотеки, де були зорганізовані гуртки читання книжок, аматорські гуртки, де осінню і зимою давали вистави, сільсько-господарські курси, де найбільше праці вложив інж. Богдан Кульчицький, як агроном він їх організував і сам на них викладав, він просто був душою тих курсів.

В усіх трьох читальнях було тов. "Відродження". У читальні на Яцкові приміщувалося тов. "Сокіл", що мало там недалеко свою площу "Сокола", де відбувалися щороку величаві фестини з участю соколів із сусідніх сіл. Літом молодь у святочні дні по обіді збиралася біля читалень і гралі відбиванки — це був розваговий спорт для хлопців, а дівчат можна було бачити, як стояли гуртками і співали пісень

Тут належить згадати таких працівників на культурно-освітній ниві: парох о. декан Данило Бодревич зі своїми синами та директор школи Дмитро Беч, як уже було згадано вище. Його син Любомир Беч, тодішній студент львівської медицини, а опісля лікар. Інженер — агроном Богдан Кульчицький-Бобівці, студент Ярослав Яворський-Гора, — це була дуже інтелегентна людина і його всюди було повно у кожній читальні при праці. Брати Микитини-Бобівці, один з них найстарший Василь був головним секретарем у збірній громаді в Стебнику. Василь Комаричка-Бобівці. Брати Михайлюки, Василь і Михайло-Ярець, Яцкевич-Ярець, Кузик-Гора і інші. Заможні господарі як: шляхтич Ортинський, шляхтич Бориславський Антін, Гамаль — Гора, Кушнір, Гапчак-Яцків, Матковський, Брик-Бобівці і багато інших, що тут не згадую.

СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО І ПРОМИСЛ

Улично нараховувало разом з присілками понад 1,000 господарств і біля 6,500 душ, не вчисляючи німецької колонії Гассендорф, яка була на західній частині села та нараховувала 150 господарств і біля 700 душ. Німці провадили цілком відрубне життя, мали свою церкву, в більшості вони були протестанти, знаю одну родину Важички, що були католики і вони приходили час до часу зі своїми донями до української церкви. Мали свою окрему школу і своїх вчителів. Мали своїх ремісників: два

ковалі, один римар, два чи три шевці і може ще деякі ремісники, я собі не пригадую. Всі німці були досить заміжні, і між ними бідноти майже не було.

Повертаючи тепер до сільського-господарства і промислу самого села Улична, мушу підкresлити, що в попередньому спомині п.Костецького закрались недотягнення та представлено село в неправдивому світлі, а то мабуть з незнання самого села. Улично це велике, розлоге, віддалене далеко від центру Дрогобича, і комунікація його була зла, але це село не було неписьменне і бідне, а навпаки-було багате і свідоме. Як чужинець заїжджав перший раз у село, незнаючи взагалі нічого про нього, то він собі виробив цілком інший образ, - побачивши таку величаву і багату церкву, багате і велике приходство, громадські будівлі, читальні, школу, кооперативи, молочарні, млини і.т.д. то він бачив, що бідне і неписьменне село на це собі позволити не могло.

В 1940 році, як я приїхав на два тижні додому на різдв'яні ферії (то-ді вже більшовики почали впроваджувати нову назуву-зимові ферії), то сільрада запрягла мене до роботи і я мусів працювати у сільраді над статистикою господарств. Тоді я ще не знов, нащо ця статистика була потрібна, аж десь за рік, або більше я довідався, що це була підготовка до вивозу куркулів та небажаного елементу на Сибір. Це їм не вдалося, бо захопила війна і з Улична тоді нікого не вивезли. Отже при цій статистиці я собі пригадую, що бідняків цього села було всього 15% - це такі, що мали одну корову і поля від одного до чотирьох моргів. Середніх господарств було 80% - це ті, що мали від п'ятьох до двадцятьох моргів поля, дві корові і одного коня, або мали чотири, п'ять корів і два коні, — це вже пути середньо заможні господарства, в яких злиднями не світило, правда в розкошах вони не жили, але й не бідили. Дехто з них уже мав наймаючу помічну робочу силу, як сім'я була замала.

Усього 5% господарств це ті, що мали від 25 до 120 моргів, рогатої худоби від 5-тьох до 20-тьох штук і більше та по кілька пар коней, вівці і подостатком усіякого дробу. Тут я вичислю тільки кілька таких господарств, як: Ортинський, Бориславський, Гамаль, Гапчак, Кушнір, Бабюк, Микитин, Брик, Петрівський, Садівський, Шупак і інші, приходство мало 150 моргів, не вчисляючи туди Кульчицького і Терлецького, яких посіlostі начисляли по кілька сот гектарів. Отаннього посіlostі були в Уличні, Доброгостові, Стебнику, Станилі, Трускавці і в Болехівцях.

Ремісники були: ковалі, столярі, стельмахи, будівничі, ткачі, шевці, кравці, бляхарі (що покривали дахи бляхою), мулярі і музиканти, які крім малої господарки доробляли собі, граючи на весілях і забавах. Ремісники переважно були пів на пів з бідної кляси і середньої, — деякі

з них не зле жили, а особливо ковалі, столярі, стельмахи, бляхарі, кравці й шевці. Тому робочу силу в Уличні було тяжко знайти, якщо служили то служили у своїх сусідів багатших господарів, а так найбільше робочу силу так званих слуг то набидалося з поблизьких сіл: Доброгостів, Станиля, Орів — Зимівки, а навіть Гаї.

Промисл — торгівля: Було чотири філії кооператив "Добробут", які належали до централі у Стрию. Одна була на Горі, друга на Долішнім Яцкові, третя в Ярці, де теж був кооперативний моторовий млин і щіткарня, а четверта була в Бобівцях.

Дві молочарні "Маслособзу" одна на Горі, а друга на Яцкові Долішнім. Були два приватні склепи мішаних товарів, одна цегельня, каменоломи, і два приватні водні млини в Бистрі (власність Терлецького). Один у половині 30-их років став не чинний, бо потребував більшого ремонту. Другий був у тім самім часі відбудований і молов на три камені. Весною 1939р. мій батько був замовив ще додаткові водні турбіни, які мали порушувати ще два додаткові камені на петльовану муку (першоякісну), але захопила війна і ці турбіни ніколи не прийшли. Цим млином користувалися частина Улична — Бобівці, присілки Чертіж, Кічерка, Ліщина, Гарділець, село Доброгостів і Зимівки.

Чужинці: Було дві родини поляків, вони самі не знали, що вони є поляки — принайменше молодь не признавалася до поляків. Вони навіть не признавалися, що є римокатолики, а молодші вже були хрещені в українській католицькій церкві і по-польськи ніколи не говорили і навіть не вміли. Заняття — сільське господарство. Польська поліція пристановища у них не мала, якщо доноси були до польської поліції на нашу молодь і господарів, то найбільше тими донощиками були жиди і німці, та деякі наші ренегати, які все вислуговувалися наїзникам, але з такими нашими скоро кінчали, як їх розконспірували. Жидів було шість родин — вони в більшості жили з дрібного купецтва і вправляли трохи ріллі.

Комуникація, — була може найгірша у цілому Дрогобицькому повіті, доріг добрих не було, отримання було погане, а це було зло. Був один так званий гостинець з Дрогобича до Улична через Стебник і Доброгостів, але весною чи осінню до села було тяжко дістатися, літом, як було сухо і зимою, як замерзло то ще можна було заїхати, може ці злі дороги спасли в 1941 р. село від вивозу на Сибір.

Село теж посыпало молодь до міста до середніх і фахових шкіл. В Дрогобичі в гімназії училися: Ярослав Яворський (пізніший студент львівського унів.), Бориславський Олесь, Гамаль Мирон, Гапчак Іван, Кушнір Іван, Терлецька Мілія і автор цих р'ядків, а Микола Терлецький ходив у Стрию до гімназії. До горговельної ходив Ілько Терлецький, його

сестра Ярослава ходила до учительської семінарії, та було ще кількох учнів і учениць, що ходили в Дрогобичі до торговоельної, і технічної гімназії, яких я собі добре пригадую, тільки прізвища забув. Деято з них уже не живе, а деякі працюють і навіть добре живуть.

Інж. Богдан Соболта

МОЇ ПЕРЕЖИВАННЯ В ДРОГОВИЧІ СПОМИНИ

Правдою є, що події і обставини, в яких вони відбувалися, чи то в дитячих, чи в юнацьких роках, залишаються майже в кожній людини на ціле її життя. Так воно сталося і в мене.

В першій книжці "Дрогобиччина — земля Івана Франка" я написав про село Губичі і описав там мої переживання. В другій книжці пишу про деякі події і мої переживання в самому місті Дрогобичі.

Зачну від того часу, коли перша світова війна добігала до кінця. Це було видно по тому, що державні устрої держав, які провадили цю війну, починали хитатися. Росія зі своїм царом і цілою низкою різних революційних організацій виглядала як бочка пороху. Австро-Угорщина із зліпкою різних народів — тріщала, і розпадалася на національні держави. Німеччина переживала страшний голод і їй кожного дня грозила революція.

З фронтів приходили щораз то нові вістки, що військо кидає зброю і не хоче воювати. З України прийшла вістка, що в Петербурзі вибухла революція, повалено царський уряд і на його місце створено Тимчасове Правительство, а в Києві постала Українська Центральна Рада.

Серед прибулих вояків на відпустку, як в Дрогобичі, так і в селах, помітний рух. Багато з них, передчуваючи повний розвал Австро-Угорщини, не хотять вертатися до своїх частин. Сидять вдома, або ховаються по лісах.

Приходить I-ше листопада 1918р. Повсій Західній Україні проходила радісна вістка. Австро-Угорщина перестала існувати. Українська Національна Рада проголосила Західню Українську Народну Республіку. На мурах міст і громадських домах розліплено відозву.

"Волею українського народу утворена на українських землях бувшої австро-угорської монархії Українська Держава. Найвищою.

Державною владою Української Держави є Українська Національна Рада".

Радісно читає населення цю відозву і в містах та селах творить свої українські міські і громадські ради. Але за тією радістю котяться нові вісти. У Львові між поляками і українцями йде боротьба. А ось давніша вістка: в Бересті підписано мировий договір між Українською Народною Республікою і Німеччиною Австро-Угорщиною, Болгарією і Туреччиною, та що цю Українську Державу визнано, як самостійну і суверенну.

З цієї нагоди патріоти і визначні діячі міста Дрогобича рішили влаштувати величаву маніфестацію і нею відзначити цю подію. Видано відозву до населення Дрогобиччини та до провідників організацій у містечках і селах, в якій було сказано, що в місяці липні 1918 року в місті Дрогобичі відбудеться Величава Маніфестація з нагоди підписання Берестейського миру.

Почалася підготова до небуденного свята. Моє "родинне" село Губичі не залишилося позаді інших сіл. Дівчата і хлопці старалися про те, щоб мати народній стрій. Провідники організацій та сіл приготовляли відповідні транспаренти, плякати і прaporи та збирали охотників на маніфестацію.

Все те, що діялося у народі і все те, що доходило до моїх вух, викликало в мене зацікавлення, що це такого великого буде в Дрогобичі, і як воно буде виглядати. Великою моєю журбою було, як дістатися до Дрогобича. Просив я матір, щоб мені дозволила поїхати до Дрогобича і на власні очі побачити те велике народнє свято.

Маті дозволила і я прилучився до демонстрантів та й дістався до Дрогобича. Перше, що я побачив, то тисячі людей на площі довкола міської ратуші Як почали формувати похід то село Губичі поставили перше. Казали, що це зробили тому, бо у першому раді була красуня Гандзя Кузан. Струнка, в стилевому народному строю з прaporом у руках, а побіч неї не менш вродливі подруги, робили надзвичайне враження на глядачів.

Похід формувався на Зеленій вулиці і рушив у напрямі трибуни, на якій були визначні діячі і громадяни Дрогобича і Дрогобиччини. Біля трибуни стояла вирізьблена з дерева фігура лицаря, у яку представники і громадяни вбивали цвяшки, а потім вписувалася в Пропам'ятну книгу та складали відповідні грошові пожертви..

Я підсунувся близько трибуни і став на сходах. Глянувши на величавий похід, на багатотисячну масу людей, мені здавалося, що в цьому поході зосереджене все, що нарід має — сила, краса і єдність. Вертаючись з маніфестації, я почував у собі незображенне вдоволення, яке висловлювало свою радість тими піснями, що їх співали маніфестанти.

Але прийшли сірі дні, а за ними і окупація польських військ Західної України. Дрогобич почав прибирати зовсім інший вигляд. Війна залишила по собі всюди видний слід: великі будівлі були попалені, а деякі зовсім поруйновані. Будинок міської ратуші, в якому містилася міська управа, був також частинно зруйнований, а на її вежі були видні знаки куль.

Будинок був обведений парканом, а довкола нього кожного п'єнеділка відбувався ярмарок. Вже ранніми ранками приїздили до міста з доокопишніх сіл продавці й купці, українці, поляки і жиди, щоб продати чи купити, хто що мав і хто чогось потребував.

Приїзди до Дрогобича під міську ратушу також і люди з Борислава щоб закупити різних харчів для родин. Цілий день над торговицю лунав крик торгівців, рев тварин та гегання гусей і кукурікання когутів. Затихала торговиця по полуздні, як частина покупців, головно з Борислава й околиць, спішилися до поїзду, також, як селяни з подальших сіл виїздили додому, щоб ще за дня приїхати до села.

Цікаве враження на мене робили візники, або як їх у Дрогобичі називали, фіякерники. Мали вони чотириколесні візки із скіряною будою, до яких запрягали одного коня. Візниками були переважно жиди, а також деякі дрогобицькі міщани.

Затихала торговиця, як з неї виходили дрогобицькі міщани, що торгували цибулею, огірками, різною городовою та набілом. Вранці санітарка обслуга чистила площу довкола ратуші і приготовляла її до наступного понеділка, тобто до слідувочого армарку.

Та по якомусь часі Дрогобич починав прибирати інший вигляд. Міська управа привела до повного порядку міські будинки, а власники зруйнованих домів їх поремонтували, або поставили нові. Місце ж довкола міської ратуші також змінилося, бо ярмарок відбувався за містом.

Будинок ратумі відновлено, а на верху поставлено стилеву вежу, кругом неї побудовано щось в роді веранди, по якій міг ходити сторож та повідомляти щодеякий час свистом, що в місті немає ніякої небезпеки. Годинник на вежі ударами дзвінка вибивав години.

Існувало в Дрогобичі так зване "корзо", місце зустрічей і проходів молоді і старших людей. Старші люди приходили, щоб зустрітися зі знайомими і від них довідатися про новини. Молодь приходила, щоб зустрітися, поромансувати, чи пожартувати.

Корзом у Дрогобичі була Зелена вулиця. Замітна вона була тим, що була виложена камінними плитками і обсаджена деревами, головно каштанами. Освічена газовим світлом в кожну пору року ця вулиця набирала чарівного вигляду і викликала романтичний настрій.

Гімназійним учням та ученицям семінарії бувати на корзі — було строго заборонено.

Старші учні, щоб не попасті дижурному учителю в очі, і щоб не мати неприємностей, на корзо не ходили, а йшли на прохід поза місто. Признаюся, що я також ходив на вечірній прохід поза місто, через Горішню Браму, на дорогу, що вела до Борислава. Звідси можна було бачити прекрасний краєвид: бориславську панораму. Здовж північного узбіччя Карпат було видно ропні шиби. Цілу ніч ці вежі були ярко освітлені електрикою. Один хребет гір здавалося, сходився майже з зоряним небом. Зорі і електричні світла неначе переморгувалися відблиском своїх світл.

З перспективи десяток років ці краєвиди виринають майже кожного часу, як тільки буваю в Америці в таких місцевостях, де є міста між горами, де ліси і небо голубе. Разом з тим виринають обличчя професорів, товаришів, людей знайомих.

Мое перебування в Дрогобичі залишило у моїй душі не тільки гарні і приємні спогади, але воно навчило мене дивитися на велич і красу рідної країни, рідної землі Дрогобиччини, у надрах якої заховані скарби, а на її поверхні талановиті працьовиті і творчі люди. Є що любити, є що згадувати і за що боротися, щоб уся Україна, в тому і Дрогобиччина, була володарем своїх духових і земних скарбів!

Микола Турік

СЕЛО СНЯТИНКА

СПОГАД

Село Снятинка віддалене від Дрогобича 8 кілометрів. Українців 928, поляків 2, жидів 6 родин. Поляків декілька родин у фільварку графині Марії Тарнавської. Село положене, на північ від Дрогобича,ежує з такими селами: на сході — Вацевичі, на південний захід — Лішня, на півночі — Воля Якубова, на північний захід — Брониця, на південь — Старе Село.

Село поділене на Горішній кінець і Долішній і так званий Кут. В Долішньому кінці є фільварок графині Марії Тарнавської, кращі поля належали до фільварка. Земля глинкувата, не дуже плодюча, тому багато селян працювало в графині Тарнавської. Деякі постійно, а деякі сезоново, переважно молодь. Багато працювало в Дрогобичі в рафінериї нафти, по приватних контракторах. Дуже багато працювало в нашого будівничого Миколи Чаповського, який провадив будови в Дрогобичі, Бориславі і Трускавці. Будував школи і доми по всіх довколишніх селах. В нього працювало багато українців з села Снятинки.

Посередині села перепливав малий Чорний Потік, який в часі повені робив селянам багато шкоди.

В селі було кільканадцять ремісників, які обслуговували наше село і частинно інші села: столярі, кравці, стельмахи, ткачі, мулярі, теслярі і будівничі. Столярів 3: Стефанків Микола, Бунь Петро і Сабат Василь. Шевці: Курдинович і 2 сини Маріян і Володимир, Мартин Михайло, Мартин Володимир, Молодецький Василь, Молодецький Володимир. Кравців було 4: Губицький з синами, Викрикач Михайло, Ільницький Микола і Турік Осип. Стельмахів було 2: Косик і Стефанків. Ткачів було 3: Нижник Антін, Нижник Василь (німий), який займався і стельмащтвом, третій Свірняк Олекса, тільки частинно. Мулярів було 2 брати: Мартин Осип і Мартин Дмитро.

В селі було дві олійниці Турика Василя і Костя Клима, які займалася і пасічництвом. Багатоземельних господарів, було кілька: франків батько, покійного студента Олеся Франка, Калічак Дмитро — батько студента Ілька Калічака, Береза Микола, Бермеси, Лещаки, Хлонь Микола — брат студента Івана Хлоня, Стець Микола, Сабат Василь Стефанків, Войтановський, Буні, а решта менше земельні. З повище згаданих багатоземельних господарств деякі на передновок не мали хліба, бо не вміли добре господарити. Поки не розвинулася освітня праця, то в селі займалися молочарством З молочарі жиди, два з них мали малі споживчі крамниці, і мій діdo М. Турик провадив споживчу крамницю. Коли польський уряд у 1928 році наложив великі податки, мій діdo і мій батько порадилися з іншими господарями та заснували споживчу кооперативу. Батько віддав усе устаткування до кооперативи: полице з шуфлядами, бочки на нафту та інше.

Крім молочарів жидів займалося молочарством кілька українців. Коли відкрито молочарню в сусідньому селі Волі Якубовій, тоді доставляли молоко до молочарні. Останнім часом займався цим мій брат. Люди були задоволені, за свій товар одержували задовільну платню.

Крім рільництва деякі займалися вирубом лісу і доставою матеріалу до тартаку на Гиравці. В селі була мала дерев'яна церковця св. Миколая, збудована в 1867 році. Парохом довгі літа був о.Микола Іванусів, який доїджав з сусідніх Вацевич. Він не дуже втручався в культурно-освітню працю, був матеріалістом, не хотів поховати одного бідного, який не мав своєї хати, не мав майна, ані грошей. Його дочки допомагали в селі Вацевичах в освітній праці, щодо сина, то він студіював в Чехах. За його діяльність мало знаю, але були чутки, що він був троцькістом. Він не дораджував селянам, бо боявся польської влади тому, що діставав платню від уряду. За порадами ми зверталися до бл.п.о.Баранецького з Волі Якубової, або бл.п. о.Канди з сусіднього села Лішня тому, що він мав зв'язки з Дрогобичем, з повітовими управами Просвіти, Повітового Союзу Кооператив, Рідної Школи і Сільського Господаря.

В селі були 2 поляки, які ходили до нашої церкви. Графіня Тарнавська розпарцлювала свої ґрунти, так зване Хомицьке мазурам, яких уряд спровадив з заходу. Вона побудувала костел і тоді стало заміщення в селі, але школу не вдалося змінити і колоністи посилали своїх дітей до сусіднього села (Старого Села), де була школа майже польська, вчили монахині. Кілька хлопців ходили до школи в Снятинці, один з Вацевич і один зі Старого Села, щоб знати більше української мови, природи, географії і української історії. В часі пакифікації польські карні відділи побили дуже тяжко деяких свідомих громадян та понищили майно.

З приходом більшевиків 1939 року всіх колоністів забрали на Сибір, як також всю родину Хлонів. В селі був фільварок Тарнавської, то відразу засновано колгосп і забрано усю землю селянам, а у Хлоня додому зроблено канцелярію для колгоспу.

Інж. Іван Фур писав про своє село, я хочу дещо додати та справити деякі неточності. В селі були такі товариства: Просвіта, Кружок Рідної Школи, Сільський Господар, Кооператива "Будучність" з філією в долішньому кінці села. Позичкова Каса Райфазенка, потім переіменована на Стефчика, Спортивно Рахункове Товариство Сокіл і обезпеченеве товариство "Дністер". Коли польська влада розв'язала "Просвіту", тоді Кружок Рідної Школи вів і всю освітню працю: аматорський гурток і мішаний хор, який співав також в церкві. Аматорський гурток в більшості провадив студент Львівського Університету бл. п. Іван Хлонь, не шумкіст, а троцькіст, як писав про нього інж. Фур. Хор провадив дяк із села Вацевичі, прізвища не пригадую. З ним ми давали концерти Шевченківські й інші, не лише в нашому селі, але також в Брониці й Лішні.

Студентів було трохи більше, як писав інж. Фур. Я постараюся вичислити всіх. 1. Ілько Калічак, здібний спортовець, 2. Сарак Іван, вони мало приїжджали до села, 3. Хлонь Іван, 4. Мартин Володимир мало перебував в селі, 5. Франків Олесь, 6. Романяк Ярослав, прибраний син управителя школи, 7. Лепак Мирослав, 8. Клім, імені не пригадую, знаю, що був сином Михайлого Кліма., 9. Ще була одна студентка Кліш, дочка Сеня Кліща, яка перебувала в Стрию, бо там працювала.

Щодо культурної праці, то останніми часами її вело Товариство Сокіл. Згадати перший фестин, на який прибула молодь з сусідніх сіл, бо на фестині пригравала дута оркестра з Улична і Доброгостова до вільноручних вправ соколів. При "Соколі" була відбиванкова дружина, але не розгравала з ніким, бо була в стадії організування.

При "Сільському Господарі" було багато сільського знаряддя, як мала сівалка до посіву зерна, молотілка, кільканадцять борін спеціальних до управи ріплі, кілька плужків до обрібки бараболі. Це селяни випозичали за малу оплату.

Праця розвивалася дуже гарно, опікуном був управитель школи Іван Романяк. При Кружку Рідної Школи кілька років велось дитячий садок, хоч не раз було тяжко дістати дозвіл у Старості в Дрогобичі. Кілька років провадила садочок студентка з Лішні, панна К. Совяк, яка багато вкладала праці до підготови малят до шкільної лавки і на пописи й імпрези. Була ще одна студентка з Дрогобича, якої імені не пригадую.

По відході на емеритуру управителя школи Івана Романяка, справа погіршилася, бо призначений на управителя школи поляк Дунець, який всюди свого носа пхав, бо хотів знати, що робиться в селі та інформував поліцію, тому культурно-освітня праця була обмежена.

В часі визвольних змагань до Українських Січових Стрільців пішло коло 17 молодих хлопців, деяких поіменно згадав бл.п. інж. Михайло Мінчак і у збірнику "Дрогобиччина" (ст. 490).

При Кружку Рідна Школа була дуже гарна бібліотека і кілька часописів: "Народня Справа", "Діло", "Час" і "Неділя". Для дітей приходив "Дзвіночок". Також читали підпільну пресу "Сурму", але не всі.

*Побут селян і робітників
у творах Івана Франка*

В. М. Вєрган

ПОБУТ СЕЛЯН І РОБІТНИКІВ ДРОГОБИЧЧИНИ В ТВОРЧОСТІ ІВАНА ФРАНКА

Про те, що Іван Франко у своїй творчості при кожній нагоді, чи то під час писання літературно-мистецьких, чи публіцистичних і наукових творів описував життя селян і робітників, то не має сумніву. Але не багато знають, що Іван Франко свої описи життя і побуту селян та робітників базував на дослідах і зібраних матеріялах своєї найбіжчої батьківщини — рідного села Нагуєвич та Дрогобиччини.

Будучи ще дитиною і юнаком, він пильно придивлявся до життя і побуту своєї рідні, кузні батька-ремісника, столярні "тітки" Кошицької, а пізніше, будучи студентом, пильно збирал і записував народну творчість та збирал матеріали про різні прояви життя українського народу.

Зібрани матеріали і набуті спостереження про життя і побут селян та робітників І. Франко опрацьовував і друкував в журналах, що він їх сам видавав, або посылав до газет. Також багато зібраного матеріалу використовував під час писання у своїх поезіях, оповіданнях і повістях.

Побут селян і робітників бачимо у таких творах, оповіданнях Івана Франка: "Два приятелі", "Лесишина челядь", "Мавка", "Сам собі винен", "Добрий заробок", "Домашний промисл", "Ліси і пасовиська", "У кузні", "У столярні", "Хлопська комісія", "Борислав", "Гутак", "Вугляр", і в повістях — "Великий шум", "Борислав сміється", "Боа констріктор" та інші.

У передмові до збірки оповідань "Борислав" І. Франко писав: "Довгі літа я мав спосібність придивлятися тій страшенній експлуатації, що, мов зараза, шириться щораз дальше, росте ураз із зро^жом нужди і недостатку в народі, мав я спосібність оглядати й немало сумних-сумних наслідків її. Не говорю уже о жителях самого колишнього села Борислава, що з малими виїмками майже всі пішли по жебрах. Борислав

Інж. Михайло Терлецький

STAATSGYMNASIUM MIT UKRAINISCHER UNTERRICHTSSPRACHE in DROHOBYZZ ДЕРЖАВНА ГІМНАЗІЯ З УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ НАВЧАННЯ в ДРОГОБИЧІ		№ 500 · Schuljahr 1944/45 Name und Vorname Hans Michael Терлецький Михаїл Geburtsdatum 31. 11. 1923 gebor. am 31. 11. ist als Schüler in die 3. Klasse eingeschrieben I. Semester im Januar II. Semester im April Leiter — Direktor Gültig bis Виказка важна до 30. 11. 1942.
 <i>Terlezkyj Mihailo</i> Unterzeichnet — Підписано		

Особиста виказка М. Терлецького

висисає вздовж і вшир всі сусідні села, пожирає молоде покоління, ліси, час, здоровля і моральність цілих громад, цілих мас."

Тяжке економічне положення та недостатки, як селян, так і робітників, як постали по скасуванні панщини та податки і державні фінансові тягарі, які лягли були на плечі населення, як про це писав Франко в статтях — "Панщина та її скасування 1848 р. в Галичині", "Що то була панщина", "Знесення панщини в Галичині" та інші.

Малі надії землі, брак реманенту та тяглової сили, а до того ще й податкові тягарі руйнували селянські господарства і приводили селян до зубожіння і голоду. Особливо терпіли від цих всіх економічних тягарів селяни підгір'я-Дрогобиччини, яких біда і нужда заставляла або продавати свої клаптики землі і йти на зарібки до Борислава, або їхати на зарібки до заморських країн — Америки, Канади, чи Бразилії й Аргентини.

Своє тяжке економічне положення нарід виспіував у піснях, зокрема в коромийках, які І. Франко викорисав у своїх оповіданнях. Для прикладу взяти б оповідання "Лесишина челядь", "Вугляр", "Вівчар" та інші. Народні пісні емоційно наснажували розповіді про трагічну долю і переживання дієвих осіб.

Народні пісні в оповіданнях Франка підпорядковані основному ідейному спрямуванню творів і розкриттю душевних переживань дієвих осіб — селян і робітників, як це видно в пісні, що її Франко подав в оповіданні "Вівчар". У цій пісні відзеркалена туга за кращим життям такими словами:

Ой піду я в Бориславку
Грошай заробляти, —
Повернуся з Бориславки,
Буду газдувати.

В іншій пісні, що її записав Франко, і яка є наче продовженням вище поданої пісні, а рівночасні вона змальовує трагедію тих селян, що попродали свої землі, такими словами:

Ой мовили бориславці,
що будуть панами,
а вни поля попродали
та й пішли з торбами.

У згадуваній уже передмові до збірки оповідань "Борислав" І. Франко писав, що:

«Тим спільним наголовком обнятий цілий ряд оповідань, повісток та картин, котрих ціль — представити вірно життя підгір'ян Самбірського ти Стрийського околу. Кілька слів для вияснення наголовка.

Борислав звісний на цілу Галичину, бо й на цілу Європу, як копальня нафти і земного воску, — та звісний, певно, лих з імені. Не знаю, чи приходило й на думку тисячам і тисячам образованих людей,

що там рік-річно з'їздяться задля інтересів, хоті поглянути на життя тої незлічимої сили «ріпників», що для них видобувають скарби земні. А справді ні одно місце в цілій Галичині не представляє більшого поля для студій — не так поетичних, як більше соціальних. Сли де у нас, то певно, в Бориславі найсильніше заступлена кляса робітницька, — а нужда, втрати сил і здоров'я, зледаціння тих людей під зглядом моральним — найгрізніше і найголосніше віщують, що може статися з наших хліборобів в протягу яких-де двох десятків літ, коли недостача попя, хліба і грошей, коли наслідки всіляких хиб теперішнього суспільного устрою — змусять їх іти на роботу фабричну, продавати своє здоровля і свою силу за нужденне прокормлення. А що саме тепер найбільше до того йде не лиш на западі Європи, але й у нашій стороні, показує щоденний досвід, показує щораз, то більша маса робучих рук, які тиснуться з наших сіл до всіх фабричних заводів.

Борислав, хоть достачив нашому краєві цінного матеріялу для освітлення і про домашній ужиток і про вивіз за границю, стався між тим западню, в котрій гине і пропадає наше щасливе Підгір'я, в котрій марнується без ліку здорових сил нашого народу. Борислав стався для нього осередком експлуатації у всіх можливих видах, почавши від тисяч жертв, що гинуть рік-річно в ямах, аж до тих тисяч, що вертають відтам з протраченою силою фізичною та звихненою моральною підставою в серці, — що вертають передчасними старцями".

В ранніх творах, зокрема таких, як "Ріпник", "На роботі", "Навернений грішник" та інші, змальовуючи тяжке життя селян, Франко рівночасно показував їх тяжкі переживання, визиск різного роду промисловців, купців та торгівців.

Іван Франко, відтворюючи психіку та мислення селян і робітників, вказував рівночасно на тих, що їх поневолювали і визискували. Хліборобська Дрогобиччина за часів Івана Франка помало входила, своїми підземними багатствами — нафтовою ропою, воском і сіллю — у нову стадію, в стадію нафтового промислу.

В таких селах, як Борислав, Тустановичі, Трускавець, Дзвиняч, Старуня, Східниця, Ясениця Сільна та інші помало затрачували свій первісний вигляд. На їх полях повиростали нафтові вежі, криниці видобування ропи і воску. В багатьох селах шинкарі отворяли корчми, у яких селяни і робітники пропивали свої тяжко запрацьовані гроші.

До того ще дополучувалися лихва і податки, які великим тягаром лягали на селян Дрогобиччини та й всього населення Галичини. Іван Франко в "Ділі" (ч. 141, 1883) оповідає, як австрійська влада стягала податки:

»Спочатку в Галичині вони стягалися за допомогою війська, а згодом — екзекуторів; це були збанкрутовані матеріально й морально, без постійного заняття люди. Війт передавав екзекуторові табелю і

денник податковий, пам'ятаючи про їжу та напої для нього, і то найліпші, які тільки можна було в селі дістати. Екзекутор з війтами і присяжними десятниками лаштували драбинчастий віз і рушали по селу від хати до хати »за грабежем«. Хто, переляканій »драпіжниками« (так називали селяни цю професію), каявся і сплачував усі застарілі податки, а також ще й екзекуторові платив »за труд« 10-20 до 50 крейцерів »екзекутного«, той знаходив помилування в очах грізної влади; але хто не міг того зробити, в того забирали все, що тільки можна було забрати... Де заставали замкнену хату, там виламували двері й грабували, а часто десятники, не маючи що грабувати, робили в хаті всякі »невинні жарти«: зривали двері, розваливали піч, розбивали вікна і т. ін. Пройшовши так селом вздовж і впоперек, екзекутор завозив на вітове подвір'я пару возів усіх речей домашнього вжитку, з яких більша частина пропадала або продавалась майже даром. Отже, — пише І. Франко, — і кого то турбувало, що після від'їзду екзекутора село виглядало, немов по нім перейшла татарська орда, і що цей похід для добробуту народу зробив кривди та шкоди в п'ятеро разів більше, ніж з того мала користь держава».

Як виглядали села Дрогобиччини, й цілого Підгір'я, то Франко про це написав у статті "Галицькі селяни", що була друкована у віденській газеті "Ді Цайт" (ч. 151, 1879). Опис села він починає від зовнішнього вигляду такими словами:

»Хочу шановних читачів повести галицьким селом. Воно лежить звичайно над річкою або ставком і здалека, оточене зеленими полями і великою кількістю фруктових дерев та верб, з церквою посередині, виглядає досить мальовничо й ідилічно. Але коли наблизитеся, то видно, що тихі, ідилічні хатки, що тут і там виступають із зелені, — в дійсності досить брудні, криті старою, перегнилою соломою, часто до поливини зруйновані«.

Про невелике гірське село Лонин, що лежить в убогій лісній околиці, Франко пише, що населення цього села не знає ніяких заробітків, ніякого промислу, а тому його найкраще характеризує народна приказка: »Лонин — голин, довкруги ліс, а в середині біс!«

Село Лонин Франко знов дуже добре, бо там він часто бував, як любився в дочці місцевого священика Рошкевича — Олі.

З надзвичайною увагою Франко придивлявся до родиннопобутових звичаїв селян і робітників, а зокрема яке місце в родині займає жінка. Ці свої спостереження він висловив в оповіданні "У столярні".

»І загалом мушу сказати, що проживши вісім літ між дрогобицькими ремісниками та придивившися їх життю зблизька, я виніс вражіння, що жінки в родинах займають коли не верховодне, то бодай рівнорядне становище з чоловіками, визначаються інтелігенцією і енергією, а надівсе вертким та невтомленим язиком.

»Ні перед тим, ні потім у моїм життю я не чув, щоб хтось говорив по-

українськи так швидко, як деякі дрогобицькі передміщенки. Оця їх духовна перевага над мужами пливе мабуть із того, що мужі-ремісники, змушені спеціалізуватися на одній, механічній, звичайно посилюючій роботі, а коротаючи над нею день-у-день, тиждень за тижнем і рік за роком, тратять еластичність; натомісъ жінки, на яких плечі спадає і хатне господарство і захід коло дітей і праця в огородці, а часто й переговори з партіями, що приходять за роботою, або продаж готового товару на торговиці, власне набирають тих прикмет, що роблять їх верховідцями в домі."

В "Етнографічному збірнику" (т. XVI, 1901 р. стор. 431) Франко твердив, що "хатній порядок, життєва вигода селянина у великій мірі залежить від жінки — господині". У статті "Жіноча неволя в руських піснях народних" Франко писав, що незалежне становище в родині виховало в українській жінці і певні риси характеру, а тому українська жінка — енергійна, відважна і самостійна.

З великою теплотою пише Франко у своїх творах про жінку-матір, яка іноді заради дітей залишається з чоловіком-нелюбом, аби зберегти родину і виховати дітей.

Зі співчуттям пише Франко про вдову, яку згідно з народним звичаєм, не сміє ніхто в нічому кривдити, бо вдовині і сирітські слози — камінь лупають.

Багато разів Франко, згадуючи про українську жінку, подає народну приповідку: "Господиня три вугли в хаті тримає, а господар лиш один".

При згадці про жінок-господинь Франко часто пише про внутрішню обстановку селянських хат, що більшість їх має лише одну кімнату площею 15-20 метрів і висотою 2,5 метра, з малими вікнами. Селянська хата є одночасно кухнею, світлицею, їдальнєю і спальнєю, а взимку в ній тримають ще й телят, поросят, ягнят, курей, гусей та зберігають картоплю. Четверту частину такої хати займає велика хлібна піч, яка одночасно служить місцем для дітей. Взимку на тій печі сплять старі, малі та хворі. Старші хлопці влітку і взимку сплять у хліві біля худоби. Постіллю служить усім власний одяг, подушкою — жмут соломи. Ліжко складається з кількох дошок, покладених на підставки. На дошках солома. Ліжка з матрацами зустрічаються тільки в багатьох селян.

Основні риси українського народного будівництва збереглися і в хатах на Підгір'ї; про них Франко розповідає на прикладі батьківської хати в селі Нагуєвичах, що була збудована ще наприкінці XVIII століття. Як і всі підгірські хати, вони була напівкурною, мала стріху, пошиту китицями з житньої соломи, та вікна звернені на південь. До опису хати додається і опис усього подвір'я, на якому були дві "обори", «шопа», «шпихлір» і кузня. На південь від хати, за огорожею — садок і город.

Батьківська хата Івана Франка мала дві кімнати. В одній з цих кімнат стояла велика глинняна піч з припічком з дерев'яних брусів і глини. Комин печі був складений із стовпців, переплетених пруттям із лози та обліплених глиною. Димар комина виходив безпосередньо в сіни, тому, коли в печі топилося, дим ішов до сіней, звідки виходив крізь малі віконця у зверхніх кінцях обидвох причілків даху. Коли зі сходу або заходу віяв вітер, то гнав дим до сіней, і його треба було випускати крізь двері. Цих дверей було двоє — на противлежніх сторонах сіней, на південні і північ.

В хаті біля печі був піл з дощок. Від південної до північної стіні йшла лавка. Вздовж південної стіни, попід вікнами, була друга лава, до якої приставляли ослін. В кінці лави, коло східної стіни, стояв дощаний мисник з полицями; в тій самій стіні були вхідні двері, а другу половину стіни займала піч. В тій же кімнаті стояв великий дерев'яний стіл. Верхня плита була важка і звалася »верхняк« або »віко«. На столі лежав хліб та всілякі дрібні речі домашнього вжитку. В кутку висіли образи. Під мисником і лавою, напроти печі, стояв люшняк — дерев'яний цебер на трьох ногах, у якому мили посуд. Стіни і стеля були побілені глиною, а не вапном. В другій, чистій кімнаті, піч була значно менша. До кімнати з північного боку примикала комора без вікон; до комори входили з кімнати.

До побуту належить також і ноша, яку в часах Івана Франка у великій більшості виробляли, чи точніше сказати, виробляли і шили самі селяни і жінки. Жінки пряли нитки на полотна, ткачі ткали, а кравці шили з полотна і сукна верхній одяг.

Одяг мешканців Дрогобиччини Франко порівнював з одягом гуцулів. Він підкреслював його простоту і прикрасу. Чоловічий одяг був сіряк або »лейбик« з грубого сірого або чорного сукна, а взимку — кожух. Гуцульських кептарів бойки не знають.

Чоловічий одяг у бойків складається з сорочки, що сягає аж до копін, з дрібною вишивкою на комірі і на грудях; сорочка зав'язується шворками на спині; насять її поверх грубих льняних штанів. Застівали сорочки на грудях металевими »шпоньками« що їх виробляли місцеві майстри й продавали на ярмарках. Часто »шпоньки« прикрашались дзеркальцем.

Сорочки підперізувались чересами, що їх виготовляли з чорної або червоної м'якої, подвійно складеної шкіри. Череси часто прикрашалися вишитим візерунком або тисненням.

Жіночий одяг має більше прикрас, ніж чоловічий. Жіноча сорочка коротша за чоловічу і має вишиті уставки. В будень жінки носять полотняні спідниці, внизу вишиті хрестиком, або »мальованки«, які шились теж із звичайного домашнього полотна, але прикрашеного різними візерунками.

У свята жінки носять »фарбани« — це спідниці, виткані з вовни. Часто під »фарбаном« носять довшу полотняну спідницю, теж вишиту внизу.

Вишивка бойків має переважно один або два кольори; бойки люблять різні відтінки червоного кольору, а також чорний і синій, — цим бойківська вишивка відрізняється від багатокольорової гуцульської вишивки.

До характеристичних жіночих прикрас в околицях Лютовиськ належать намисто і »драбинка«. Подібні прикраси є і в гуцулів, але називаються вони там »герданами«.

»Драбинки« і »гердані« — це нашийні жіночі прикраси, зроблені з дрібних »пацьорків«, що нанизані на кінському волосі або на міцній нитці.

Жіночі головні одяги і прикраси до них у бойків різних місцевостей дуже різноманітні. Загальним є те, що дівчата з непокритою головою, а для заміжніх жінок вважається ганьбою »світити волоссям«. Дівчата вирають свою голову різними способами. Звичайно вони заплітають волосся в одну або дві коси, прикрашені кольоровими стрічками. В околицях Дидьова, Локотя, Лавочного дівчата прикрашують голову плетінням із червоної бавовняної пряжі. Заміжні жінки носять незаплетене волосся, на яке одягають чепець або білу хустку — »рантух«. Заплітати волосся жінкам не належиться.

Звичайним взуттям для чоловіків і жінок, як улітку так взимку, були ходаки з грубої волової шкіри, які прикріплялися до ноги конопляними або вовняними шворками. Іван Франко звертає увагу на те, що чоботи або черевики є тільки у заможніших селян. Влітку селяни-бойки на роботу переважно ходили босі.

В оповіданнях і деяких повістях, а також в етнографічних записках Франко подавав страви, що ними харчувалися селяни і робітники. От, для прикладу, варт подати, яку їжу мали селяни Дрогобиччини, що про неї в оповіданні "Добрый заробок" каже селянин з Монастирця:

Та й що за життя наше! Бульба та борщ, часом деякі крупи, та й хлібець, який лучиться: житній, то житній, а ячмінний або вівсянний, то й за це Богу дякувати. Ще як літо, то пів біди. Чоловік дещо заробить у багатшого: тут роїв у пасіці припильнуєш, там у саду ночуєш, коло сіна та снопів поробиш, а ні, то з саком підеш у потік, рибу деяку спіймаєш, або досвіта губ деяких із ліса наднесеш, — ну, а взимі всього того не стає. Що від людей за роботу дістанемо, тим і заносимося, а не раз то й голодом дебеліємо. От як то бідні халупники!

Багатші селяни мололи пшеницю, щоб з муки пекти колачі на свята, бідніші мололи жито з ячменем, а бідні, то пекли хліб ячмінний, або вівсянний. М'ясо було тільки у великі свята, або під час надзвичайних родинних подій — весілля, ни христин.

Такі продукти, як масло, яйця, сир і сметану селяни продавали, щоб заплатити податки, купити деякі необхідні хатні речі. Молоко було для дітей і для приправи до страв. Багато сушили овочів і грибів і вони взимі були, як і капуста і борщ, головними стравами разом з бульбою.

Мазоземельні і безземельні люди Дрогобиччини в часі Івана Франка або йшли на зарібки до Борислава, або займалися домашнім промислом — ковальством боднарством, шевством, кравецтвом, стельмахством, опійнярством. Крім дерева для виготовлення, наприклад, ложок, віників та інших предметів хатнього вжитку, користувалися корою і соломою.

Широко поширене було ткацтво. Сировиною для ткацтва були — льон, коноплі і вовна, що їх пряли жінки. Драма І. Франка "Украдене щастя" починається вечірницями, тобто прядінням повісма ниток, з яких ткачі ткали полотно. Дуже популярним була "вибійка" або "мальованка", полотно прикрашене різними візерунками, узорами. Узори мали різні назви — "штурганя", "галузання", "барвінкання", "устрикання", "чічкання" і "дуганиста".

Майстрів, що виробляли "вибійки", "мальованки", називали "малярами" або "димкарами". Вони ходили зі своїм знаряддям від села до села, від хати до хати і шукали зарібків.

У зимові вечори жінки займалися також вишивкарством. Вишивкові взори Дрогобиччини — взори Бойківщини з хрестиковою і рослинною орнаментикою.

Змальовуючи життя і побут Дрогобиччини у всіх їх проявах, не забув Франко також і весілля. У повісті "Великий шум" він з докладністю записувача-етнографа передав весільний обряд, що тривав два дні — суботу й неділю. Починався весільний обряд вінкоплетинами і печенням короваю. За величезним столом, на якому висипана була ціла куча зеленого барвінку, позасідали свахи, а кінчався одруженням Костя Дум'яка з Галею Суботою, весільним обідом, музикою, співами і танцями та молитвою і весільним дякуванням, що його сказав весільний староста.

Та не тільки у творчості Івана Франка знаходимо описи життя і побут селян і робітників Дрогобиччини, але й в документах з архівів про села Нагуєвичі і Ясеницю Сільну. О. Дей і Е. Яцкевич у статті "До історії села Івана Франка" подають два таких документи.

Перший з них відноситься до 1692 р. і є описом цих сіл в «Книзі ревізій Перемиської землі», що зберігається у Львівському філіалі Центрального історичного архіву (№ 258). Тут зустрічаємо таку характеристику села батька І. Франка, і села, з якого походить його мати (подаємо в перекладі з польської мови).

«Н а г у є в и ч і. В цьому селі заселених громадських хат — 89, є громадська (або королівська) корчма. В цьому ж селі є коро-

лівська жупа, коло якої 30 хат зварювальників (солі), що не платять до громади жодних податків. Війтівство — ясновельможного пана Станіслава Нагуївського, при якому було 3 підсідки (підлеглі). Корчма і млин на один камінь. Грунти в тому селі рівні, при угноєнні родять всяке збіжжя».

«Я с е н и ц я С і л ь н а. В цьому селі заселених громадських хат — 64. Вільних (селян) — 5, що сидять на трьох чвертках. Мають з млинки по одному каменю; корчми — 2, до яких дає напій єрей з Котовської жупи. В тому ж селі мешкають шляхетні, що вписані в свої (тобто шляхетські) списки, оскільки вони не платять податків з громадою.

Саме село розміщене на рівних урожайних полях між Нагуєвичами і Попелями. Родиться всяке збіжжя. Згідно з ревізією панського маєтку пусткує: 5 ланів, 1 четверть і 2 прути”¹

Це найдавніші відомі нам документальні свідчення про ті села, особливо про село Нагуєвичі. Далеко цікавіші матеріали, що допомагають глибше зрозуміти, чому саме для Франка виявилася такою природною робітнича тематика, знаходимся в описі галицьких солеварень з 1771-1773 рр. («Збірка Челаковського, № 635; нині зберігається в бібліотеці ім. Оссолінських у Вроцлаві). Ось що читаемо тут про село Нагуєвичі (подаємо в перекладі з німецької мови):

Н а г у є в и ч і. Біля цього села є солеварня, яка належала безпосередньо до королівської економії (Самбір), а останнім часом з солеварнею в с. Сприня, віддаленому на одну милю, відпущенна генеральним королівським орендатором бароном Гартенбергом в оренду панові Петру Туркулу за 18 злотих щорічно. 31 січня 1773 р. взята на рахунок державного скарбу і з цього часу адміністрована цісарським урядовцем. Тут є дві криниці, але з поганою ропою.² До ропи потрібно кидати омочки,³ зоб засолити її. Для цього також вживають і оббиванку («обіянки»)⁴.

До витягання ропи наймають селян, яким платять щотижнево...

Тут було дві панви:⁵ одна зроблена в 1771 р., друга — в 1772 р.; три черууни⁶ — один зроблений в 1770 р. з старого заліза і недобрий; другий, добрий в 1774 р. — з нового заліза і третій, найкращий — в 1773 р. — з нового заліза. Прищіпень для висушування (солі) не було, але при кожній панві була одна комора, куди зсипали сіль. На тих панвах можна було

¹Лан — приблизно 25 га; четверть (лану) — 6 га; прут — 2 га (це — 1/12 лану).

²Ропа — природний соляний розчин.

³Омочка — сіль, що наростала на стінках котлів, криниць.

⁴Оббиванка — зната з цямриння криниць природно скристалізована сіль.

⁵Павна — кругла залозна посудина, діаметром 5 м; глибиною 0.5м.

⁶Чергуни — маленькі панви (назва староруська).

Ратуша в Дрогобичі

14-15 разів варити щотижня сіль, а після, ремонту — 15-17 разів, що давало 18-19 бочок наливанки.⁷

На чарунах варили щотижня (коли не було свят) по 24 рази товпки⁸ або гурмани⁹ (солі), залежно від якості ропи — по 300 (при поганій ропі) і по 350-400 гурманів (при добрій ропі). Продукували по 3000 товпок. Бочки продавали від 1 золотого 12 грошів до 5 золотих 18 грошів, 1000 товпок або 100 гурманів продавали по 5 золотих. Вся продукція становила 13000 великих бочок.

При добрій погоді і ропі на одну панву витрачали півтора сяга¹⁰ дров, при поганій погоді і ропі — 2. Під чарунами відповідно (спалювали) 4 або 1 сяг дров, або 6 кіп в'язанок хмизу.

Один сяг дров з ціарських лісів коштував 3 золотих, а купований на фіри¹¹ — 6-7 золотих. До цієї солеварні також належить ліс в Підбужі зі сторони Нагуєвичів. Привозять сяги дерева також з Ясениці з лісу Діл.

Сіль звідси везуть до Яворова і на Замостя, а найбільше — в Литву.

Урядовці: 1 інспектор з річною зарплатою 1000 золотих; 1 писар — 800 золотих. Жупники¹², 2 гайдуки з тижневою оплатою 2 золотих 18 грошів і одяг — щорічно. По 4 солевари при кожній панві одержують відожної панви вивареної солі 2 золотих. При кожному черуні — 3 солевари, вони одержують від кожного вивареного черуна і зроблених товпок — 25 грошів. Коли для зміцнення ропи додають до неї омочки, то солевари одержують додатково від кожної панви по 10 грошів, а від черуна — по 6 грошів. За відбивання «обіянок» — 4 золоті 10 грошів. Для зміцнення ропи кидали до неї також оббиванку («обіянки»).

До витягання ропи наймають селян з кіньми. Вони одержують відожної панви ропи 20 грошів, від черуна — 5 грошів.

Панщинні зобов'язання. Громада с. Нагуєвич повинна була привозити до солеварні 11 сягів дерева щотижня, за що одержувала по 1 золотому 10 грошів за кожен привезений сяг; якщо ж самі й рубають — то по 3 золоті. Село привозить щорічно 400 сягів. Хто не має тягла, зобов'язані рубати дерево і в'язанки хмизу. За нарубання сягу дров одержують по 15 грошів. Вони ж виконують також всю ручну роботу в солеварні: носять дерево, в'язанки, бочки — безкоштовно, а не раз одержують трохи брудної солі (для худоби).

Село Нагуєвичі удержувало будинки і будувало нові, матеріал для яких діставала сама громада. Державний скарб давав лише дерево на вікна, печі, двері, цвяхи на гонти та інше залізо. Кілька селян з с.

⁷Наливанка — не добре виварена сіль.

⁸Товпка — формована сіль вагою приблизно в 1 фунт.

⁹Гурмани — шматки солі різної ваги (в середньому по 1-2 фунти).

¹⁰Сяг — 2 підводи дров.

¹¹Фіра — підвода.

¹²Жупники — робітники при криниці.

Сторона Підбужської землі доставляють місцевим бондарям матеріал на бочки. За одну копу клепок одержують 4 гроши, а за дно — 5 грошив. Коли роблять великі бочки, то платять за 1 копу на гріш більше. Обручі доставляли боднарям селянам того ж села за кожний по 2 гроши».

Як відомо з інших джерел, в 1818 р. державна солеварна монополія почала закривати всі малопродуктивні солеварні і з 500 соляних джерел Східного Прикарпаття незабаром залишилось діючими всього кілька в 7 солеварнях. Між ними закрито солеварні і в Нагуєвичах та сусідніх селах. Працювала лише солеварня в Стебнику. Проте у 1860-х роках у цих околицях почав розвиватися новий промисел — добування нафти, що вже відбувалося на очах І. Франка.

Наведені документи, особливо останній, цікаві для нас з кількох поглядів. По-перше, тому, що вони стосуються села, з якого походить один з найвидатніших діячів української дожовтневої культури — Іван Франко. По-друге, з них ми дізнаємося про широкий розвиток соляного промислу в селі ще в часи панщини, що не могло не покласти впливу на розширення світогляду мешканців села і не передавати із покоління в покоління своєрідної симпатії до робітників промислів, яка в якісь мірі вже в дитинстві була заронена розповідями односельчан І. Франка про ці промисли в с. Нагуєвичах в його душі. А це сприяло загостренню уваги майбутнього письменника й до бориславських нафтових промислів, що згодом дали йому такий щедрий матеріал для двох великих повістей і кількох оповідань на теми з робітничого життя. По-третє, наведені документи дають змогу дослідникам ширше зrozуміти деякі моменти з творчості І. Франка, особливо ранньої його доби".

Ці два документи також вказують на те, коли їх порівняти з тим, що написав Іван Франко у своїх творах про життя і побут Дрогобиччини, що Франко духовими скарбами своєї вужчої батьківщини збагатив духовість своєї широкої батьківщини України.

Ще одно доказують ці документи, що завдяки підземним багатствам Дрогобиччини там від давен давна розвивався промисл і торгівля. З розвитком техніки і з розвитком суспільних обставин в Дрогобиччині виростав новий суспільний стан — робітництво, яке помало-помало творило своє життя і свій побут.

Іван Франко, проживаючи в Нагуєвичах від народження, мав нагоду, як він про це каже в оповіданні "У кузні", наслухатися про різні новини, не тільки села, але й сусідніх сіл, а найбільше новин "про Борислав, про ями, про закопи: в ту пору починалося видобування нафти і воску на найбільший розмір".

"Тисячі людей ішли до Борислава. Жиди видурювали за щонебудь шматочки ґрунту від селян і починали рити "дучки". В сусідніх селах починав зароджуватися тип "ріпника": звичайно парубіки, не лише бідні, але й заможніші "ворохобилися на чорну сорочку і білий хліб", — так

характеризувалася селянська поговірка ріпника — перший прояв промислово-капіталістичних порядків у тім тихім досі, патріархальнім закутку".

Далі Франко у згаданому оповіданні каже, що до батькової кузні доходили не тільки різні кадамутні вістки про це, але й постійними темами були страшні випадки покалічення і смерти людей під час видобування нафти і воску, а також вістки про те, хто з бориславців пішов з торбами, кого обманено, які і де були піятики і бійки.

Наслухавшись різних оповідань про Борислав, каже Франко, сам забажав туди поїхати. Одного дня батько, їduчи до Дрогобича, забрав зі собою Івана, і він там, як пише в згаданому оповіданні, бачив цілі юрби ріпників і цілі купи жидів, що кожного селянина, який їм по одязі вдавався бориславцем, запитували:

— Газдо, газдо! Ви з Борислава? А маєте закопи на продаж?

І. Франко у згаданому оповіданні каже, що батько "так зжився зі старими порядками сільського життя, що в тім новім бориславськім розгардіяші чув щось нове, вороже дотеперішньому життю".

В тому часі, коли Іван Франко ставив свої перші кроки в літературі, життя робітників мало хто досліджував, а робітничого побуту — ще не було. Він щойно виростав на побуті ремісницькім, а смоктуючи в себе селянські і міщанські риси. Тому у творах Франка "Бориславські оповідання" ми бачимо тяжке життя робітників-виходців із сіл, їх визиск і визискувачів, спочатку безвихідність із тяжкого стану, а потім, як у повістях "Борислав сміється" і "Боа констріктор", перші спроби самооборони при допомозі "побрратимства" і каси ощадності та страйку.

Іван Франко, будучи редактором робітничої газети "Праця", не досліджував життя і побуту робітників, а усю увагу звертав на освідомлення і організування, чи точніше сказати, на підготову до створення робітничої партії. Він писав статті про визиск, лихву і заробітки робітників. Він в статті "Дещо про Борислав", що була друкована в журналі "Світ" (ч. 16-17, 1882) писав:

"Підприємці вели роботу без найменшого ладу, грабіжницьким способом; видурювали запівдармо ґрунти в бориславських селян, наймали запівдармо робітників, копали ями якнебудь, без цямриння, без млинків, так що в перших початках дуже багато почилось нещастя. Урядово сконстантованих случаїв насильної смерти робітників у ямах було певно не менше як 10 тисяч. А скільки було несконстантованих урядово".

У цій самій статті "Дещо про Борислав" писав, що він мав намір написати велику "дослідну студію про життя і побут робітників", але швидко переконався, що начеркнення такого повного образу вимагало би цілої книжки, вимагало би обширних технічних та статистичних

студій, до чого всього у мене тепер немає средств. Щодо статистики, то, правду кажучи, про неї в Бориславі досі ніхто і не думав, і вона вся ще лежить в громадських, судових та адміністраційних актах та в фабричних і купецьких книгах підприємців бориславських і дрогобицьких. Чи коли удастся кому вичерпати що-небудь з тих джерел, сього я не знаю. Значиться, покищо, замість повного образу продукції, торговлі і статистики Борислава, я подам тільки деякі, дані та цифри, які на тепер у мене є під рукою.

Борислав ураз із обширним присілком Мразницею ще в початку 50-их років був не зовсім великим підгірським селом, власності польських панів Карніцьких. Після шематизму попівського з р. 1850 було в тім році душ української породи в Бориславі 520, а в Мразниці 239, т. є. разом усього⁷⁵⁹.

Але якраз в п'ятдесятих роках почалося в Бориславі на обширну стопу видобування "кіп'ячки", т. є. земного олію, дуже занечищеного, чорного барвою і при видобуванню з нори булькотячого нагромадженим газом, немов кип'ячого — відти його назва. Перший, як мені розказували, зачав копати і дестилювати нафту прусак Домс; за ним кинулися жиди і швидко перегнали його. Жиди вели роботу без найменшого ладу, робітницьким способом: видурювали запів--дармо робітників, копали ями як-будь, без цямриння, без млинків, так що в перших початках дуже багато лучалося нещастя. Поліція місцева була в руках війта, а війт в руках жидівських, — ну, і велись порядки. Найбільша частина бориславських мужиків позувала відтоді свої грунти, а бодай переважну частину своїх грунтів, в жидівські руки. Сесь сумний факт дуже досадно висказує співанка:

Ой, мовили бориславце, що будуть панами,
А вни поле попродали та й пішли з торбами.¹³

Далі-далі заводилися чимраз ліпші порядки при видобуванню нафти. Ями почали обгороджувати замість цямриння хвостяними «кошами», котрі, розуміється, тримали тільки доти, доки не було надто великого напору чи то з обсуваючихся стін ями, чи то натискаючих з нутра землі нафтових газів, котрі дуже часто валили ями, закопуючи під звалищами робітників. Кілько їх там погибло, відколи почалися роботи, — сього докладно не знаю і сумніваюся, чи се коли-небудь докладно викажеться; деякі пани з дрогобицького суду, до котрого належать всі слідства про такі жертви нашого «домашнього промислу», говорили мені ще перед кількома літами, що урядово сконстатованіх случаїв насильної смерті робітників в ямах бориславських було, певно, не менше як 10000! А кілько було несконстатованих урядово! Я пригадую собі, коли ще я був малий, то батько бувало, приїхавши в понеділок з

¹³Записано в Нагуєвичах від Митра Лялюка.

торгу з Дрогобича, розповідає: «От, сего тижня знов яма привалила п'ять хлопа, сего знов десять хлопа», — і так було щотиждень! Тоді се ще йно зачиналося, і всім була навдивовижу така скажена трата людського життя, тож вісті про кожде нове нещастя розходилися живо по селах, оббігали з хати до хати. То яма завалилася, то линва урвалася, то заморока задушила на смерть!.. Але з часом люди привикли, — вісті почали розходитися рідше, хоть случаї, певно, не ставали рідші. Правда, з часом коші хворостяні скасовано, а заведено цямриння з різаного дерева (тертиць та ошварів, звичайно дуже тонких), позаводжено млинки до чищення воздуха в ямах, позаводжено замість мотузяних дротяні линви, — але зате копання пішло геть-геть далі вглиб, стало геть-геть небезпечніше. Що вперед яма на 12-15 сажнів називалася глибокою, а яма 20-25 сажнів була рідкість, — тепер ями пішли на 50-80-100 сажнів і далі. Не диво затим, що навіть для людей, так загартованих усіким лихом, як бориславські робітники, просидіти при роботі на дні такої ями 6-12 годин становить не леда яку штуку; не диво затим, коли робітницька пісня нарікає на те бідовання в ямах ось якими словами:

Ой ви, жиди бориславські, стократъ мамі ваші,
Ой, що я сі набідував у ті ямі ваші!¹⁴

Або ось як проклинає дівчина бориславську роботу, котра понівечила її милого:

Ой, бодай сі завалила бориславська яма,
Так ми любка ізсушила, що-м го й не пізнала!

Тепер Борислав — містечко. Поставлений там в початку 70-их років постерунок жандармерії і заведення ліпше зорганізованої поліції ввели хоч трохи більше порядку в дике бориславське життя. Предприємці вже не важаться надто очевидячки кривдити робітників, а робітники знов не важаться надто голосно допоминатися своїх кривд, — на око стало тихіше, але й справді стало ліпше? Здається, що торічна «бунтація» робітницька в фабриці французыкої компанії, при котрій звиш 300 робітників збунтувалося було за якусь недоплату, потовкли кількох поліціянтів і вкінці кинулися були на жандармів, поки одного з них жандарм на смерть не застрілив, — що, кажу, tota громадна бунтація показує, що супокій не дійсний і не оснований на правдивім поліпшенню стану робітників.

За ті послідні часи людність Борислава змоглася дуже значно. І так після недокладного попівського шематизму, 1879 р. постійно замешканіх в Бориславі людей української породи було: тамошніх — 660, зарібників зайшлих, але постійно в Бориславі живучих — 270, в Мразниці — 308, т. є, разом 1 238 душ українців. А 1880 р. було вже українців 2 266,

¹⁴Записано в Нагуєвичах від того ж.

поляків 330, німців 40, а жидів 6 800, т. є. звиш 9 440 людей, постійно замешкалих в Бориславі. Крім них, приходящих робітників можна числити, як до пори, 2-5 тисяч.

На просторі коло 150 моргів числити Борислав тепер звиш 12 000 ям, з котрих, правда, більша половина стоїть даром; ями ті — власність 75 більших і 179 менших предпріємців, і працює при них до 10 500 робітників (переважно українців, мазурів і жидів). В р. 1871 предпріємці самі подали здобуток копалень на 6 870 сотнарів петролю¹⁵.

— Та тільки ж не в петролію тепер головна вага Борислава, а в воску земнім. Уже при кінці 60-их років джерела кип'ячки почали вичерпуватись, притім же й конкуренція нафти американської, російської й румунської підривала нафтovі інтереси бориславських предпріємців. Але в воску земнім показалася нова потужна підмога. Давніше його мало цінили, а навіть дрібні предпріємці ним помітувалися. Аж в початку 70-их років винайдення дешевого чищення воску, далі винайдення фабрикації церезину піддвигнуло високо бориславську воскову продукцію, тим вище, що їй не грозила і поки що й досі не грозить нізвідки значна постороння конкуренція.

Видобування воску знов змінило вигляд бориславської роботи. Від головних, прямово вдолину копаних, ям почали брати в різних глибокостях горизонтальні бокові шахти (штолнь), що вимагає ще далеко складніших праць і средств осторожності і що на першій порі знов вира зилося значно більшим процентом нещасть і «непередвиджених випадків». Показалося з часом, що коли спеціально жидівське рабівницьке господаровання й могло ще поплачувати при видобуванню нафти, то воно недостаточне при видобуванню воску, котре вимагає вже раціональнішого ведення діл. Копальні, заложені на велику стопу, з усіма способами і вдосконаленнями сучасної техніки, з усіма користями великого фабричного промислу (як-от вище згадана фабрика французької компанії, фабрика Янушки і др.), показалися небезпечними супірниками дрібних предпріємців, котрі чимраз більше почали «капканіти» і «сходити на пси», як виражається нарід. Нічого не помагало звісне жидівське шахрайство та окривджування робітників, — ями дрібних властивців чимраз більше переходятять в руки великих предпріємців. Усе те досадно малює нам ось яка пісня:

Ой ви, жиди бориславські, що ви гадаєте,

Уже воску нема в ямах, а ви шукаєте!

Ой ви, жиди бориславські, майте змилуваны,

Вже по ямах нема воску, сама грейдованы!¹⁶

¹⁵Гл. книжку д-ра Йосипа Шуйського «Die Polen und Ruthenen in Galizien» (Поляки й українці в Галичині), стор. 130.

¹⁶Грейдовані — Kreidefelse [крейдяні скелі]. [Взагалі в цьому говорі кожне ненаголошене я чути як і, наголошене як и].

Ой ви, жиди бориславські, та майте сумлінни,
Уже воску нема в ямах, лиш саме камінни.
Ой уліз я та й до ями, взъив камінь лупати,
А жид згори вивайкує киблики давати.
А я йому повідаю, що в ямі каменець,
А він мені повідає: поправ твій паперець!¹⁷

Чи ж не гірким насміхом звучать після сеї пісні надії недовідженого добродушного бойка, що, волочучись з далеких гір на заробок до Борислава, чи, як вони кажуть, до «Бориславки», співає собі:

Ой, піду я в Бориславку грошей заробляти,
Як ся верну з Бориславки, буду газдувати.

Отак-то розказують в піснях самі бориславські робітники про своє життя й бідування та про те, що там бачуть і чують. А ось як досадно в слідуючій пісні зібрані «розкоші» бориславського робітницького життя, а заразом тота «чаша бідствій», яку мусить спорожнити пересічний робітник, вкушаючи тих розкошів:

Ой, хто хоче гроші мати, цигари курити,
Той най іде в Бориславль млинком покрутити.
Ой, хто хоче гроші мати, колічки їсти,
Той най іде в Бориславль в замороку лізти!¹⁸

Егеж, не мудра, не розкішна доля жде робітника в Бориславі! От вам оповідання про бориславську роботу того самого Митра Лялюка, молодого парубка з Нагуєвич, від котрого я позаписував оці пісні:

«Ta що за робота! Робитсь на шахти: що дванадцять годин, то съї рахує шахта. За шахту тепер платить наверха (т. е. при корбі) шість шусток, та й то два грейцарі касіерного відтвигає. То я раз пішов до Бриславль, так треба пильно гроший! Став я, роб'ю єдну шахту, вночі, далі вдень другу, — вже ми съє в голові крутит від тої корби, ту ледво на ногах стою, — ныи, гадаю собі, треба ще єдну! Став я знов на ніч, роб'ю ще й трету шахту. Аж ту вже над самим раном, як єм сто'яв при корбі, ту кручу, а ту дрімаю, — як не гримну собов з помістка, просто головов до ями! Аби-м був на цаль направо, був би-м шусьнув, а то ще щістьни, що-м утьив до стовпка, та мні другі захопили. Ну, вже не часни було вставати та й знов до корби! Як мнов вергли на глину, то так-ем тамої зараз заснув. Та й що то, ще, може, була година до рана, як съї шахта кінчила, а може і ныи, — а жид ми за туту шахту три шуски урвав!».

Крім мужчин, робить в Бориславі чимало й жінок та дівчат. Як їм жиється й працюється, про те докладніших даних не маю. Тілько ж, певно, що не надто добре! У мене записані дві пісні, в яких згадується про дівчат в Бориславі — любок та принадах бориславських

¹⁷ Т. є. ринський. Записано в Нагуєвичах від того ж.

¹⁸ Записано в Нагуєвичах від того ж.

робітників. Одна з тих пісень — переробка давнішої, загальнозвісної пісні парубоцької:

Коби не ліс, коби не ліс, коби не ліщина,
Не йшов би я з кіньми на ніч, коби не дівчина.

В Бориславі сю пісню перероблено ось як:

Коби не ліс, коби не ліс, коби не ліщина,
Не йшов би я в Бориславльни, коби не дівчина.

А друга пісня, очевидно, зложена в Ясениці або в Нагуєвичах (бо вичислює села в такім порядку, в якім стрічається їх, йдучи з Ясениці до Брислава), звучить ось як:

Єдно село Попелі, друге село Бані,
Трете село Бориславльни, моє закохані!

А ось іще одна пісня, в котрій наші сільські дівчата жаліють за парубками, котрі пішли з села до Борислава:

Відколи си в Бориславли ями реперують,
То відтогди файні хлопці дома не ночують.

Оце наразі все, що я досі зібраав про Борислав. Я надіюсь, що се тілько дуже мала частина пісень, зложених нашим народом поспільніми роками про Борислав, надіюсь також, що мені з часом удасться їх більше нагромадити."

На жаль, Франкові не вдалося зібрати більше матеріялу, щоб його надрукувати окремо, або розкидати в оповіданнях з робітничого життя як він це зробив в оповіданнях і повістях із селянського життя. Він тільки в деяких місцях подавав коротенько кількома реченнями, чи кількома словами, як виглядали бориславські робітники, яка була їх їжа та які були їх розваги. От у повісті "Борилав сміється" Франко так описав зовнішній вигляд робітників:

"...з міського і сільського одягу в Бориславі створився якийсь мішаний — з різний кроїв, матеріалів, кольорів. Були це чорні, зароплени кафтани, лейбики, сіряки та гуні, такі ж сорочки, підперезані то ременями, то шнурками то ликом, пошарпані та зароплени шапки, капелюхи, жовнірські "гольцмици", бойківські товстяні "крисані" та підгірські "солом'янки".

Про харчування робітників написав Франко дуже мало. Пожива їх складалася переважно з хліба, цибулі, сиру і горілки.

В оповіданні "На роботі" Франко подає вигляд брудної корчми, де відбувалися різні позуваги та звичай "посвячування ріпника". Цей звичай виглядав так: Робітник, що почав працювати, мав запросити до корчми своїх товаришів і зробити для них гостину. Йому зав'язували ганчіркою очі, ставили на коліна, і на його голову виливали відро нафтової ропи. Цей звичай згодом перетворився в диковинне видовище, під час якого не бракувало покалічень, а то і смерти.

Ше був звичай "полуйка". Коли під час копання ями показалася

ропа, то перша бочка з нової ями належала тим робітникам, що цю яму копали. Бочку кипячки, як називали робітники, вони могли взяти собі, нею поділитися, а могли її відпродати власникові ями і, звичайно, гроші за неї пропити в корчмі.

Стільки коротко можна сказати про побут селян і робітників Дрогобиччини в творчості Івана Франка, а рівночасно ствердити, що Іван Франко своїми творами з життя Дрогобиччини поставив незнищимий пам'ятник. Він на канві життя своїх земляків виткав дороцінні взори, які потім наслідували і наслідують поети і письменники всієї України.

З того приводу, що Іван Франко написав низку творів з робітничого життя та займався робітничими проблемами і про них писав у тодішніх газетах і журналах, давніше українські соціал-демократи, а тепер комуністи, цей період творчості Івана Франка намагаються використовувати для пропаганди маркс-соціалістичних та комуністичних ідей.

Комуналістичні державно-платні науковці, як А. Брагілець написав "Філософські і суспільно-політичні погляди Івана Франка", П. Колесник "Син народу", Ю. Кобиляцький "Творчість Івана Франка", Марія Климась "Світогляд Івана Франка", Д. Вірник і Є. Голубовський "Економічні погляди Івана Франка", Є. Кирилюк "Вічний революціонер", вони та інші роблять усе, що можливе, щоб показати Франка, як не цілим марксистом, то бодай "півмарксистом" і пропагатором марксизму серед робітників.

Але Іван Франко у статті "В домашній справі", що була друкована в робітничій газеті "Праця" (ч. 6, 1880), виразно написав, що він потребу організації розуміє, як в національному, так і в міжнародному маштабі оперту на народності робітників. Дослівно він написав:

"Робітничий рух, як народний, мусить обов'язково спиратися на народність. Кожний нарід має свої відрізні особливості, які треба знати і враховувати, бо інакше весь рух, що не може якись чином увійти в кров народу, як чужий йому, не пустить коріння і буде звихнений. Тому народність є основою і точкою виходу всякого народного руху, а всякі балачки, що ніби робітничий рух виступає ворожо відносно народності, навмисна брехня, або також походить з простого неуцтва".

Ціла низка статей і то критичних, що недавно з'явилися друком в видавництві "Пролог" п. н. "Іван Франко про соціалізм і марксизм" виразно вказують на те, що Франко був одним із перших критиків соціалізму і марксизму, що його намагалися ширити серед українського робітництва деякі українські марксисти та польські соціал-демократи.

Українське робітництво Дрогобиччини пішло за критикою Івана Франка, а не за марксівськими пропагандистами. Це видно було по тому, що в Дрогобиччині Українська соціал-демократична та Польська партія соціалістична перед першою і перед другою світовими війнами мали не багато членів.

Комуністи про Дрогобич і Дрогобиччину

В. М. Вєрган

ДРОГОБИЧ І ДРОГОБИЧЧИНА В КОМУНІСТИЧНОМУ СВІТЛІ

Видавництво "Каменярі" у Львові видало 1964 року на 137 сторінок, малого формату, книжку п. н. "Дрогобич".

Цю книжку написав "авторський колектив" — Я. Ісаєвич, Я. Хонінсман, А. Черненко, В. Надім'янов, Ю. Палкін, М. Брик і О. Горпинка.

Автори написали цю книжку під аспектом комуністичної пропаганди. Через цілу книжку червоною ниткою тягнеться провідна думка, що в Дрогобичі від найдавніших часів аж до приходу советської влади велася клясова боротьба. Далі — серед населення Дрогобича панувала любов до московського народу і тяга до створення такого суспільного ладу, як ним є тепер комуністичний лад.

Все інше, що було в минулому в Дрогобичі, то було або мізерне, нужденне, або було ніщо і про нього автори навіть не згадують.

ПРО ДРОГОБИЧ І ДРОГОБИЧЧИНУ В "ІСТОРІЇ МІСТ І СІЛ УКРАЇНСЬКОЇ РСР"

В 1968 році, тобто чотири роки появі книжки "Дрогобич", Академія Наук УССР видала "Історію міст і сіл Української РСР — Львівська область" і в цій історії на сторінках від 262 до 284 є про Дрогобич, а на сторінках від 284 до 322 є про Дрогобицький район, тобто про Дрогобиччину в теперішньому адміністраційному управлінні. Загальна площа Дрогобицького району становить 1,219 квадратових кілометрів. На 1 січня 1967 року в районі проживало 86,584 осіб, з них 77,533 осіб (або 89,5%) сільського населення, а 9,051 осіб (без Дрогобича) міського населення (або 10,4%). Дрогобич у тому році, як подає комуністична статистика, мав 68,600 осіб. Середня густота населення близько 71 особа на 1 кілометр квадратовий.

Про Дрогобич в "Історії міст і сіл Української РСР" написали майже

ті самі автори, що в книжці "Дрогобич", тобто — М. Брик, О. Горпинка, Я. Ісаєвич, В. Надім'янов, Ю. Хонісман, і А. Морненко. Хто про Дрогобицький район написав, того не подано, але подано, що написали про Нагуєвичі (тепер називається село Івана Франка) — Г. О. Данилькевич і Г. П. Гром, про Мединичі — написав Г. Є. Розовський, про Стебник — написали О. В. Безуглий, І. П. Лісинчук, П. А. Тростянчук, А. М. Черненко.

Борислав у комуністичній адміністрації — місто обласного підпорядкування. Про нього написали — Д. Низовий і Я. Садовий. Також Трускавець — місто обласного підпорядкування. Про нього написали Я. Д. Ісаєвич і П. І. Халус.

Колись, як тільки комуністи окупували Західну Україну, то Дрогобиччина становила область, а місто Дрогобич було обласним центром. Пізніше при реорганізації адміністраційного поділу Дрогобич зроблено містом обласного підпорядкування, і центром Дрогобицького району.

В теперішній комуністичній адміністрації є своєрідна термінологія; є села, що є центрами сільської ради району, таким селом є село Івана Франка; є селища міського типу, таким селищами є Мединичі і Стебник, і є населені пункти, центри селищних і сільських рад, що ними є — Бистриця, Болехівці, Брониця, Верхній Дорожів, Винники, Волоща, Вороблевичі, Грушів, Дережичі, Добрівляни, Доброгостів, Довге, Летня, Літиня, Лішня, Нижні гаї, Новий Кропивник, Опака, Опари, Підбуж, Раневичі, Рихтичі, Ролів, Смільна, Снятинка, Солонське, Старий Кропивник, Ступниця, Уличне, Уріж і Ясениця сільна.

Колгоспи організовані не в кожнім селі, а за окремим колгоспним пляном. В Дрогобицькому районі є 22 колгоспи і 3 радгоспи.

КОМУНІСТИЧНІ АВТОРИ ПРО ОКУПАЦІЙНІ РЕЖИМИ

Автори згаданих книжок ("Дрогобич" і "Історія міст і сіл Української РСР") майже ніде не називають окупаційних режимів Західної України (Польщі, Австро-Угорщини) їхніми власними іменами, а тільки їх клясовими назвами. Наприклад, в книжці "Дрогобич", у підрозділі "Сторінки далекого минулого", написано:

"У 1387 році Дрогобич з усім прикарпаттям був загарбаний польськими феодалами, які встановили окупаційний режим" А далі написано так:

"Протягом усього XV століття дрогобичани вели запеклу боротьбу проти представника королівської адміністрації перемиського старості".

Автор підрозділу "Сторінки минулого", як бачимо, боїться назвати окупаційну владу польських королів, як також боїться назвати і піз-

ніших окупантів. Він називає окупаційну владу окупацією феодалів. Дослівно він пише так:

"До середини XVI ст. велиkim магнатам, які отримали від королів титул дрогобицьких сторост, вдалось підпорядкувати собі органи міщанського самоврядування — магістрат, що складався з ради міста на чолі з бурмистром, і суду (лави) на чолі з війтом... Феодали жорстоко експлоатували трудящих, змушували їх платити все більші чинші, виконуючи різні повинності".

ДРОГОБИЧ У ЧАСІ ПОХОДУ Б. ХМЕЛЬНИЦЬКОГО ПРОТИ ПОЛЯКІВ У КОМУНІСТИЧНОМУ СВІТЛІ

В обидвох згаданих книжках автори про XVI і XVII століття тільки коротенькими натяками згадують про Дрогобич у зв'язку з боротьбою гетьмана Б. Хмельницького з польськими військами. Тому, що в обидвох книжках про Дрогобич і про ті самі події пишуть ті самі автори, то ми для прикладів будемо користуватися цитатами з книжки "Дрогобич".

У цій книжці про боротьбу Б. Хмельницького на терені Дрогобиччини написано:

"В листопаді 1648 р., пишуть вони, один з козацьких загонів, повертаючись з-під Перемишля, проходив поблизу Дрогобича. Скориставшись з цього, міщани вирядили своїх посланців і запросили козаків у своє місто. 23 листопада козаки і городяни взяли приступом сильно укріплений костьол, який відігравав роль фортеці".

Не забули автори згадати і про рух опришківства і Олексу Довбуша, який діяв при кінці XVII і початку XVIII ст.

"Їх виступи, пишуть автори, ще один доказ того, що волелюбний український народ ніколи не мирився з соціальним і національним гнітом".

Стільки автори написали про національну і соціальну визвольну боротьбу українського народу в Західній Україні, а в тому і про дробичан в добі польського панування перед окупацією Австро-Угорщини. Окупацію Західної України Австро-Угорщиною, яка почалася 1772 року, автори згаданої книжки назвали "Під гнітом капіталу".

ІСТОРИЧНІ СКОКИ І ПЕРЕСКОКИ КОМУНІСТИЧНИХ АВТОРІВ ПРО ПОДІЇ В ДРОГОБИЧІ І ДРОГОБИЧЧИНІ

Про революцію 1848 року, яка потряслла Західною Європою, а в тому і відбилася гомоном в Західній Україні, автори згадують тільки мимоходом. Вони не згадують, ні тодішню австрійську конституцію,

ні про національні і соціальні права, що їх був здобув український народ у цій революції. Про це комуністам не вигідно згадувати тому, щоб не викликати у читачів, а зокрема у молодого покоління, думки, що український народ вів боротьбу не тільки за соціальні, але й за національні, політичні та культурні-освітні релігійні права.

З 1772 року автори несподівано перескакують до 1866 року, тобто до часу, коли жив Іван Франко. Вони пишуть, що "в 1869 році Дрогобич мав 16,880 осіб населення. Це було зовсім глухе містечко, в якому не існувало жодного освітнього товариства, жодної бібліотеки, клубу, газети. Тільки на третій або четвертий день після випуску потрапляли сюди львівські газети".

Автори зовсім замовчують те, що колись Дрогобич був вільним королівським містом, яке мало свої права і привілеї. Про це пише І. Франко у своїх творах. Також автори замовчують великий цеховий устрій, який був у містах в Західній Україні, а в тому і в Дрогобичі. Вони також замовчують церковні братства, замовчують працю Т-ва "Про-світи", яка була почала свою діяльність 1868 р.

ЗАМОВЧУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО - ПОЛІТИЧНОГО ВИЗВОЛЬНОГО РУХУ

Вся писанина в комуністичних книжках про Дрогобич і Дрогобиччину зводиться до того, що автори вказують на економічно-соціальні справи і то "по-комуністичному". Вони пишуть, що був визиск, була темнота, яка тривала аж до приходу окупаційних військ Советського Союзу.

Ні згадки у цих книжках про те, що в Дрогобичі і повіті існували масові організації "Читальні Просвіти", молодечі організації, спортивні товариства, кооперативи, і т. п. Нема згадки про те, що в Дрогобиччині діяли українські національні політичні партії, а в тому і українська соціал-демократична партія, яка організувала робітництво. Нема згадки, що діяла підпільна організація УВО, а потім ОУН.

Зате є широка згадка про комуністичні ячейки та непрадиве твердження, що "героїчна боротьба російського пролетаріату була прикладом для східно-галицьких робітників".

Мало того, комуністичні автори твердять, що вже "в 1912-1914 роках в Дрогобичі, на площі Ринок I, у невеличкій майстерні А. Бромовича знаходилася конспіративна квартира Ц. Комітету партії большевиків".

Хто належав до того "Ц. Комітету партії большевиків", того комуністичні автори не подають. Зате подають імена і прізвища комуністичних організаторів ячейок уже в 30-их і пізніших роках, які, як відомо, на широкі народні маси населення Дрогобича і околиць не мали ніякого впливу.

Щоб понизити перед читачами українські економічні і торговельні організації, що існували в Дрогобичі перед совєтською окупацією Західної України, то комуністичні автори книжки "Дрогобич" написали так:

"З початку ХХ ст. у місті з'явилися філії українських монополістичних організацій ("Нар. Торгівля", "Крайовий союз кредитовий", "Союз для збуту худоби", "Дністер" та багато інших)".

Читачі із заситованого уривка бачуть, що ті організації, які були створені з тяжким трудом і фондами широких народних мас, комуністи тепер називають "філіялами українських монополістичних організацій".

ДРОГОБИЧ У КОМУНІСТИЧНОМУ КРИВОМУ ДЗЕРКАЛІ В РОКАХ 1914-1915

Не обійшлося також у книжках "Дрогобич" і "Історія міст і сіл..." без хвалення московського народу та "великого прагнення з ним об'єднатися". Комуністичні автори пишуть, що прихід до Дрогобича в 1914 році "російських солдат трудящі зустріли з великою симпатією". А про симпатії до москалів і про "українське прагнення до об'єднання", то автори книжки "Дрогобич" подають такий факт: "Коли в травні 1915 р. російська армія змушенна була залишити значну частину Галичини, разом з нею виїхало понад 200 тисяч жителів, у тому числі багато дрогобичан".

Всім відомо, що при відвороті російської армії з Галичини з нею поїхали всі московофи і це не було ніяке "українське прагнення до об'єднання".

КОМУНІСТИЧНА БРЕХНЯ ПРО ДРОГОБИЧ І ДРОГОБИЧЧИНУ В 1918 / 1919 РОКАХ

Найбільшою комуністичною брехнею в згаданих книжках є писанина про події в 1918 і 1919 роках. Автори пишуть:

- 1) В жовтні 1918 р. владу захопила національна буржуазія і проголосила так звану Західно українську народну республіку (ЗУНР).
- 2) В Дрогобичі до керівництва повітовою "національною радою" прийшли капіталісти.
- 3) Серед 19 членів ради не було жодного робітника.
- 4) Фабрики і заводи залишилися в руках буржуазії.
- 5) В листопаді 1918 р. в Дрогобичі революційно настроєні робітники організували першу комуністичну організацію.

6) В січні 1919 р. в Дрогобичі з ініціативи комуністів відбулася конференція робітників нафтовиків, учасники якої поставили вимогу розігнати контрреволюційний уряд ЗУНР "Національну Раду", встановити владу Рад та надіслати братерське привітання Раді робітничих, селянських і червоноармійських депутатів у Москві і Харкові.

7) В середині березня 1919 р. серед міліції і війська виникла з ревкомом на чолі військова організація, яка 14 квітня зробила повстання і встановила владу Рад у Західній Україні та проголосила об'єднання із УССР.

ХВАЛЬБА ПРО КОМУНІСТИЧНИЙ ВПЛИВ В ДРОГОБИЧІ І ДРОГОБИЧЧИІ В РОКАХ 1920-1939

Комуністичні автори у згаданих книжках хваляться, що комуністи мали великий вплив у місті і повіті.

Автори широко розписуються про комуністичні ячейки, які діяли під керівництвом КПЗУ. Розуміється, що автори замовчують те, що сама КПЗУ була Москвою в 1930-их роках визнана як контрреволюційна і розв'язана. Замовчують комуністичні автори національно-політичний рух на Західній Україні та розбудову економічно-торговельного, господарського та культурно-мистецького життя в селах і містах, в тому в Дрогобичі та в повіті.

Зате брехливо автори пишуть, що "дітям робітників були доступні тільки початкові, або, як вони називались "повсіхні" школи. В гімназіях вчилися в основному діти "буржуазії та куркулів".

Далі комуністичні автори брешуть, що "в Дрогобичі не існувало жодної безплатної бібліотеки, клубів для робітників, за те було 7 церков, два костели та дві синагоги, багато домів розпусти та шинків".

Закінчують автори книжок описами окупації Західної України, яку вони називають "визволенням". При тому вони згадують і Дрогобич і вихваляють комуністичний режим, який, знаціоналізувавши усю промисловість, торгівлю, банки, та сільські господарства, — запровадив новітнє кріпацтво для робітників і селян.

КОМУНІСТИЧНІ ЗАМОВЧУВАННЯ

Комуністичні автори замовчують те, що в місті Дрогобичі і в Дрогобиччині окупаційний советський уряд вулиці і колгоспи поназивав московськими іменами. Що в школах навчали і навчають російської мови й літератури та насаджують у діточі голови московську культуру. Українські діти, навіть і дуже здібні, не всі можуть здобувати високу

науку, якщо вони не виявляють москоофільського нахилу. Українські хори поза народні фолклорні пісні далі не можуть піти, бо їх партійні культурні працівники тримають на поземі народної творчості. Те саме діється з театральними і музичними гуртками, танцювальними ансамблями.

Молоді поетичні таланти, які вже виявилися в Дрогобичі і Дрогобиччині, не можуть нічого написати поза те, що можна вкласти в соціалістичний реалізм. Не можуть також нічого великого дати мальярі, різьбарі, скульптори.

Дрогобич і Дрогобиччина, не зважаючи на тяжкий комуністичний режим, на комуністичні шори, живуть, розвиваються і творять історію у тяжкій окупаційній епосі.

Пласт

Пл. сен. М. Івасівка

ПЛАСТОВЕ СВЯТО ВЕСНИ В 1930 РОЦІ

Напередодні Зелених Свят 1930-го року наш Трускавецький курінь вийшов під шум легенького дощу до Тустанович, щоб там з'єднатися з Тустановецьким і Бориславським куренями і разом відбути в селі Нагуєвичах Свято Весни, що, як потім виявилося, було останнім легальним пластовим Святом Весни.

Ми вишли коло першої години ночі в напрямку Дрогобича, обходячи його полями і лісом. Дощ не переставав падати, лив щораз міцніший, і малі, придорожні потічки чи "фоси", набравшись води, перемінилися у справжні річки. При переході такого "потічка" не один пластун чи пластунка скупалися в ньому в повному однострою, включно з наплечником. Але пластуна не злякає ні дощ, ні град, ні жадні пригоди чи невигоди! Над ранком, далі під дощем, ми добрали до села Унятич, де затрималися на відпочинок.

Власники фільварку в селі, Унятичах, панство Криськи, дозволили куреням розташуватися на їх величезному подвір'ї. Курінні кухарі розклали ватру, стали готовити сніданок. Перемоклі до нитки пластунки і пластуни оточували ватру, підсушували одяг, черевики... Гостинні панство Криськи відступили для дрогобицького коша свою власну кухню, відповідно забезпечеву харчами.

В годині 10-ї ранку засурмила трубка на збірку. Курені стали до звіту, вже в підсушених одностроях і в почищених черевиках. Дощ, нарешті, перестав падати. Курені вимаршували один за одним до місцевої церкви на Службу Божу. Церква була замала для такої кількості людей, тому до середини вмаршував тільки один курінь, в якому був теж автор цих рядків. Церковця заповнилася народом, а після дощу стало так парно і душно, що ми, пластуни, по непроспаний ночі, ледве трималися на ногах і треба було чималої сили волі, щоб не заснути стоячи...

По Службі Божій всі зібралися на площі біля церкви. Був наказ не

Група пластунів в Тустановичах в 1927 р., всередині провідник П. Веприк.

розходиться. Вийшовши з церкви, ми запримітили, що маємо "товариство": церковну площеу оточили відділи польської поліції з Дрогобича! Командуючий комісар поліції розмовляв з паном Максимовичем, що був тоді опікуном Пласти а до того послом до Варшавською сойлу, отже "персона грата". При цій розмові був також присутній відомий приятель молоді, пл. скавтмастер проф. Михайло Іваненко. У висліді тих перетрактацій поліція відійшла, а ми в пластовому порядку помаршували до свого "табору" на подвір'ї в панства Криськів на обід. Стало відомим що поліція не погодилась на продовження Свята в Нагуєвичах.

Після обіду заряджено пообідню тишу, з якої пластове братство радо екористало, перетомлене цілонічною мандрівкою й пригодами з дощем та придорожніми рівчаками. І все заснуло тихим сном... Мій курінь розташувався в стодолі, на горбку. Пригадую, коло мене поклався спати незабутній Василь Білас, далі Осип Гапшій, Микола Мотика (що був тоді курінним) і ще дехто.

Здавалося, тільки ми заснули, як раптом заграла сурма на збірку! Не минуло десяти хвилин, як ми всі були готові до вимаршу. Нам, "гемайннякам", не було відомо, куди виrushаємо, але було видно, що в напрямку Дрогобича. Ми пройшли може одну милю за село Унятичі і побачили праворуч, на широкій поляні, високу, закопану в землю щоглу. Впорядники спрямовували курені на цю поляну. Коли цілість була сформована у формі квадрату, підіхало авто, з якого вийшла пані Максимович, проф. Іваненко та ще хтось, кого не пригадую. Впала команда: "Цілість — струнко! На прapor — глянь!"

Це була незабутня картина! Як бістро, як красно, виструнчені в рівних лавах пластуни і пластунки, виконали цей наказ! Із тисячі молодих грудей вирвався, загримів і полетів високо, аж під рідне українське небо "Гімн Карпатських Пластунів"! "Прapor угору!" Пластовий прapor піднімався все вище і вище на щоглу під гомін пісні, яка, здавалося, розсаджувала святкову тишу підгірського краєвиду і навислі хмарі...

Програма Свята продовжалася: звіти, номінації, відзначення, заприсяження. Було приємно дивитись, як наші молоді друзі й подруги, виструнчені, з пластовими палицями, з правою рукою, поверненою напів до палиці, приступали до присяги... Разом із ними в один ритм, в один такт билися тоді наши, серця, ми всі були тоді одне одному такі близькі і рідні, як одна щаслива родина!

На закінчення Свята впав наказ: "Курені можуть іти свободно!" Десять взявся свіжий дощик, який то накрапав то переставав. Таким свободним маршем ми підійшли під Дрогобич. Тут дано наказ: "Почистити з болота черевики, впорядкувати однострій і наплечник!" А потім ще один наказ:

"Кожний курінь входить в місто Дрогобич у маршовому порядку з курінним прапором і піснею!"

Якщо не помиляюся першим увійшов до міста курінь "Червоної Калини" з Стрия, після нього, у відстані ста метрів, Синевідський, Далі Бориславський, Тустановецький, Дрогобицький, Трускавецький й інші. Наші курені дослівно окупували місто! Маршові кроки і пластові пісні розбудили Дрогобич з надвечірньої дрімоги, в усіх будинках відчинялися вікна, в яких зустрічали нас раді, усміхнені обличчя українців, і не дуже раді, захмарені погляди наших "сусідів"...

Була година 10-та вечора, коли наш курінь добрив до Трускавця. Мій добрій друг, сп.п. Василь Білас, запросив мене на нічліг до своєї стодоли. Не маючи сили розтягнутися, ми попадали в солому, як колоди, і поснули.

Коли прокинулись на другий день ранком, надворі була чудова погода, блакитне небо і хотілося привітати новий день нашого життя піснею "Сонце по небі колує"...

ПЛ. СЕН. ЮРІЙ ФЕДОРОВИЧ (ЧОРНИЙ ДЖЕК)

Народився 8 листопада 1913 р. на Дрогобиччині в селі Губичах в до-
мі о. крилош. Карла Федоровича і Володимири з дому Ісаїв. Помер
ненадійно 21 лютого 1956р. у ЗСА. Середню освіту здобув у
Дрогобицькій гімназії, іспит зрілості склав у Малій Духовній Семінарії у
Львові.

Письменник, співробітник і технічний редактор "Неділі", співробіт-
ник "Нового Часу", деб'ютував у нурналах "Дажбог" і "Фантас" у 1936
році, а на еміграції дописував до "Свободи".

Був членом Пласти ще з юнацтва, належав до Бориславського коша,
згодом став членом "Червоної Калини". У Берхтесгадені за часів Ді-Пі
займався альпіністикою і належав до Німецького Альпіністичного
Товариства. Був членом "Бурлаків". Провадив хроніку куреня
"Бурлаки", був співвидавцем їхнього журнала "Комета" (хроніка
"Бурлак"). Був членом Інтернаціонального Скавтського Клубу у
Швейцарії. Близько співпрацював із Сірим Левом — Начальним
Пластуном.

З юнацьких років належав до ОУН, за підпільну роботу був
покараний, не допущений до іспиту зрілості.

Приятелював із поетом Андрієм Гарасевичем, а по трагічній смерті
поета осамітнено, промандрував роки 1946-1949, здобуваючи верхи
Альп. У тому часі постають етюди Юрія Федоровича "На високих
шпиллях", що їх по смерті видала родина 1958 р. у Німеччині.

У Пласти на Вовчій Тропі був комandanтом юнацького табору й
обраний був у 1955 р. кр. комandanтом пластунів у ЗСА.

Залюблений у природу, шукав краси й глибоко її переживав. Ма-
бути тяжко було йому поєднувати таку настанову в житті з буднями
еміграційного життя.

("Пластовий шлях" — орган пластової думки, Торонто — Канада, ч. 1 (48),
січень — березень 1976р. Разом із життєписом дробичанина Ю. Федоровича
надруковано в тому ж числі "П.Ш." Його етюд "Великоднє" із збірки етюдів "На
високих шпиллях")

СКАВТМАСТЕР МИХАЙЛО ІВАНЕНКО

Це член Головної Пластової Ради, Командант Уладу Пластового Сенійорату, Голова Обласної Пластової Старшини в Регенсбургі, Голова Міжнародної Скавтової Ради в Регенсбургу, член 1 Куреня УПС, довголітній пластовий провідник та виховник, помер 25 листопада 1948р. в Регенобурзі, в Німеччині на 68-му році життя.

Уродженець Батуринської Землі, по званні професор гімназії (біолог), сотник Української Армії скм. Михайло Іваненко опинився після першої світової війни на Західноукраїнських Землях. Свою родину втратив у вогні революції і даремно шукав далеко від своєї вужчої батьківщини того, чого вже найти не міг: власного родинного щастя. І свою любов батька переліяв він на молодь свого народу, передовсім на ту з Пласти, бо до нього пристав, як тільки в Дрогобичі зустрівся з ним.

В рр. 1924 — 30 був скм. М. Іваненко одним із найдіяльніших сенійорів-пластунів 3-ої Верховинської Округи (Стрий — Дрогобич), був зв'язковим новаків і юнаків, ініціатором і зараз же виконником різних пластових заходів і починів, якийсь час і Головою 3-ої Окружної Пластової Команди, аж доки не мусів уступити з цього становища під загрозою виселення з Польщі. Молодь любила його і назвала "Вуйком". І це ім'я стало його пластовою кличкою.

Особливо приляг покійний до молоді новацької. Був командантом численних новацьких таборів у час, коли не тільки консервативні українські кола були проти таборового виховання молоді, але коли й між самими провідниками новацтва ця думка була ще дуже непопулярна.

Ліквідація легальних форм пластової праці в 1930 р. особливо важко вдарила Покійного. Разом із цілим пластовим активом Дрогобиччин його арештовано і скованого ведено й везено до тюрми в Самборі, де пробув він найдовше з усіх тоді ув'язнених пластунів. Після того треба було Покійного звільнити на якийсь час від безпосередньої пластової роботи, але зв'язку з нею він ніколи не перервав.

Друга світова війна принесла для Покійного конечність дальшої

Пластовий діяч проф. Михайло Іваненко

Група пластунів звільнених з тюрми в 1930 році: зліва М. Івасівка, Т. Білас, Я. Білас, Н. Гладка, Н. Н., В. Білас, М. Мотика, М. Різняк.

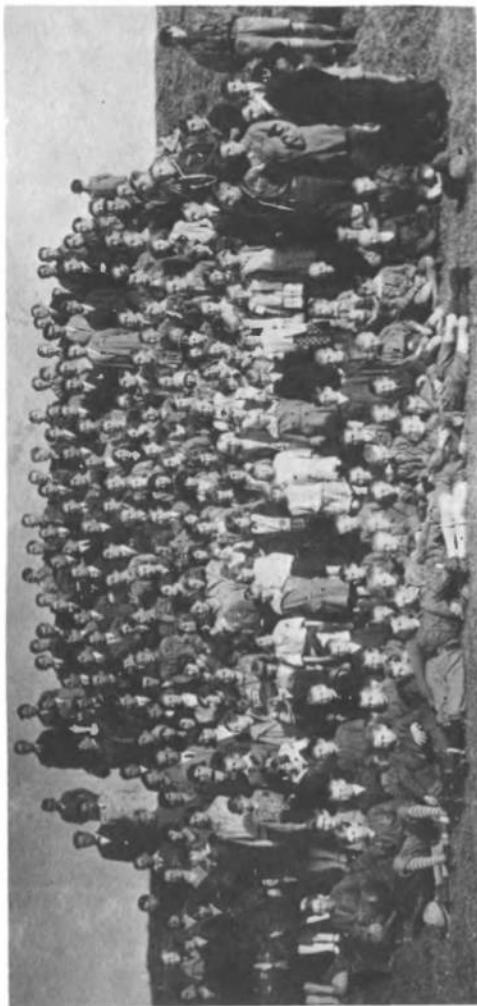
еміграції. Спершу осів він у Сяноці, де знову почав стосувати пластові методи праці в т. зв. Куренях Молоді, одинокій можливій тоді організації молоді. Там захворів він важкою недугою, яка томила його ще кілька довгих років і вкінці змогла таки цього кріпкого нащадка козацького роду.

Після закінчення другої світової війни осів бл. п. скм. Іваненко в Регенсбургу. На деякий час знову дужий, як колись, відновляє разом з іншими пластову діяльність. Став курінним місцевого Сеньйорського Куреня, членом Станичної Старшини, Головою Обласної Старшини, Головою Міжнародної Скавтової Ради, як найстарший скавтовий виховник і найповажніший скавтовий діяч у Регенсбургу. В жовтні 1946 р. обрано його Командантом Сеньйорського Уладу. Однак недуга знову відозвалася. Довелося повний рік пролежати серед терпінь у лікарні, а 25 лист. 48 р. Вуйка не стало між живими.

Згідно з останньою волею Покійного похоронено його в пластовому однострої, домовину прикрито пластовим знаменем і на ней положено пластовий капелюх. День перед похоронами всі пластові частини регенсбурзької Станиці склали Покійному — вже в домовині — останній звіт. Сам похорон перемінився у величаву маніфестацію, а якій взяли участь українські й чужонаціональні пластові з'єднання, представники численних установ, відділ СУМ-у, комбатанти, хори і багато громадян. Домовину несли з цвинтарної каплиці до могили старші пластуни, співав чоловічий хор "Сурма". Над могилою попрощали Покійного теплими словами представники пластових і загальногромадських установ. Могилу засипали самі пластуни і вквітчали її 30 вінками. Із них найкращі мали написи: "...від Головної Пластової Старшини" та "...від Друзів 1-го Куреня УПС і Сірого Лева".

("Молоде життя — журнал пластового юнацтва", ч. 1, січень 1949, Регенсбург, Гангофер Зідлюнг)

Пластове Свято 1930 р. в Модричах

Різне

ДОПОВНЕННЯ Й ВИПРАВЛЕННЯ МАТЕРІАЛІВ В І-ОМУ ТОМІ "ДРОГОБИЧЧИНИ"

До статті Дмитра Німиловича "Українське приватне купецтво та ремісництво в Дрогобичі (1920-1940 "Дрогобиччина-земля Івана Франка" ст. 565-566).

У двох числах двотижневика "Гомін Басейну", що їх нам удалося відшукати в еміграції (ч.9 від 1 травня 1937 р. і ч. 11 від 1 вересня 1937р.), були поміщені оголошення деяких дрогобицьких купців, ремісників і підприємців. На підставі цих оголошень можемо в деякому доповнити інформації, які подав інж. Дмитро Німилович.

Гуртівня купців споживчої бранжі, про яку згадує автор статті, мала назву "Валка" (гуртівня мішаних товарів). Її точна адреса була вул. Завале ч.26.

Власником крамниці на вул. Трускавецькій був Володимир Бордяк. В оголошенні сказано про неї, що це "недавно відчинена овочарня (крамниця мішаних товарів) і що вона находитися на вул. Грундвалльській ч.13// (така була офіційна назва вулиці за польської окупації), "нижче св. Трійці на Трускавецьк. тракті").

Похоронне заведення Модрицького звалося "Етернітас", а ім'я власника було Антін. Адреса: вул. Пілсудського ч.22. В оголошенні сказано, що це "Одиноке того рода українське похоронне заведення" і що воно "поручає по цінах конкурентійних домовини металеві, дубові, ялові і т.п." а "крім цього уряджує цілі похорони".

В статті не згадано таких українських приватних підприємств у Дрогобичі: "Склад залізно - технічних товарів, будівельних матеріалів, машин і рільничого знаряддя Г. Гасин — В. Стасенко", вул. Собіського ч. 2. "Перевозово-якспедиційне підприємство "Чумак" ("перевіз товарів, достава матеріалів будівельних"), площа Смольки ч.8.

Відкрита 1-го липня 1937р. в "Торговій галі" крамниця Е. Лучишина ("Подрібний і гуртовий продаж нафти, оліви, шміру, бензини, свічок, скла, ґнатів і т.п." "Першорядна робітня жіночого кравецтва" — М. Огородніка, вул. Собіського ч.32. В оголошенні сказано, що робітня буде відкрита і вересня 1937 р. (До того часу була у Львові).

Подав А. Гладилович

До статті Василя Модрича Вєргана "Українська преса в Дрогобичі", розділ "Преса в Дрогобичі під час польської окупації" ("Дрогобиччина — земля Івана Франка" ст. 769)

Доповнення

"Боян", популярний муз. місячник у Дрогобичі (1929-1932) за ред. о. С. Сапруна.

(Енциклопедія Українознавства, Словникова частина, I ст. 169). Від редакції: Про місячник "Боян" згадано в статті М. Добоша "Хорове життя Дрогобиччини" ("Дрогобиччина — земля Івана Франка" ст. 627-635). Автор статті цитує такі матеріали з "Бояна" за 1930р. — репортаж, підписаний ініціалами С.О. (автором репортажу був, правдоподібно, Степан Огроднік) про концерт у церкві св. Трійці в Дрогобичі й допис про концерт у честь Тараса Шевченка в Бориславі.

ВИПРАВЛЕННЯ ПОМИЛОК І ДОПОВНЕННЯ

Ст. 704-705 о. Онуфрій Гадзевич (1880-1941). З листа сина покійного:

"Незвичайно було мені приємно, що Дрогобичани пам'ятали про моого батька. Читав я цю частину "Дрогобиччини — землі Івана Франка" і бачу, що це докладний відпис некролога, який я помістив у 25-ліття смертм в тижневику "Наша Мета" в Торонто. Він так вірно поданий, що є в нім навіть помилки, які там були... Я хотів би навести ці помилки. Вони такі:

- 1) Моя сестра живе не в Австрії, тільки в Австралії.
- 2) Муж сестри називається не Конюшко, а Конюшко (його батьком був о. Конюшко в Галичині).

Сестра має в Австралії чотирьох синів, з яких два є лікарями, один фармацевтом, а наймолодший кінчає факультет гірничої інженерії".

Інж. Богдан Ярослав Гадзевич
Торонто, Канада

ДО МАТЕРІАЛІВ, ЯКІ БУЛИ ОПУБЛІКОВАНІ В "ДРОГОБИЧЧИНІ — ЗЕМЛІ ІВАНА ФРАНКА"

Виправлення Помилок

- 1) Макар Каплистий "Праця філії т-ва "Сільський Господар" у Дрогобиччині в 1934/39 роках"

Надруковано ст. 522: "Інж. Дидинський так захоплювався працею ХВМ, що мені не раз приходилося подивляти його молодечий ентузіазм у віці 70 літ".

Насправді, в 1934 році, в якому автор статті приїхав був до Дрогобича на працю в "Сільському Господарі", голова філії цього товариства інж. Володимир Дидинський мав тільки 58 років. Інж. В. Дидинський народився 1876р. помер 1937 р.

2) Н.Н. "Галина Дидинська"

Надруковано ст. 708: "Її батько о. Юліян Стрийський помер в молодому віці, залишаючи вдову Амалію..."

Насправді, о. Стрийський мав ім'я Омелян (не Юліян), а його дружина — Мальвина (не Амалія).

ВИПРАВЛЕННЯ ПОМИЛОК І ДОПОВНЕННЯ

Ст. 559-564. Степан Кобільник. "Спорт у Дрогобичі".

З листа п. Нестора Кашуби до мгр. Адольфа Гладиловича:

"20/6 1975... Відносно спомину про спорт у Дрогобичі, так автор, дійсно, пустив "водзе фантазії", бо, приміром, ніколи я не чув про матч футбольний "Гакоах — Підгір'я" ¹, але, думаю, що це справлять там у Вас інші тодішні очевидці. Відносно мене, то треба б поправити, що не був це "повітовий шаховий турнір у Львові 1928р."², а шаховий сеанс збірної гри, в якому я брав участь з тодішнім шаховим мистцем світу Альохіном. Друга поправка: Я не був службовцем польського Уряду Скарбового, а службовцем Державного Уряду Забезпеченъ (Паньстрови Заклад Уbezпеченъ)."

1) Гл. ст. 563: "До виїмково упривілейованого "щастя" дружини належали рідкісні та єдині змагання, які "Підгір'я" розіграло з тодішнім мистцем Європи — віденським "Гакоахом", якого за ініціативою жидівської дрогобицької дружини "Бетар" спроваджено до Дрогобича, користуючи з його "турне" по Європі".

2) Гл. ст. 562: "Про його (Н. Кашуби — ред.) силну індивідуальність свідчить факт, що іменно йому прийшлося на улаштованому повітовому шаховому турнірі міста Львова в 1928-му році міряти свої сили з б. шаховим мистцем світу Альохіном".

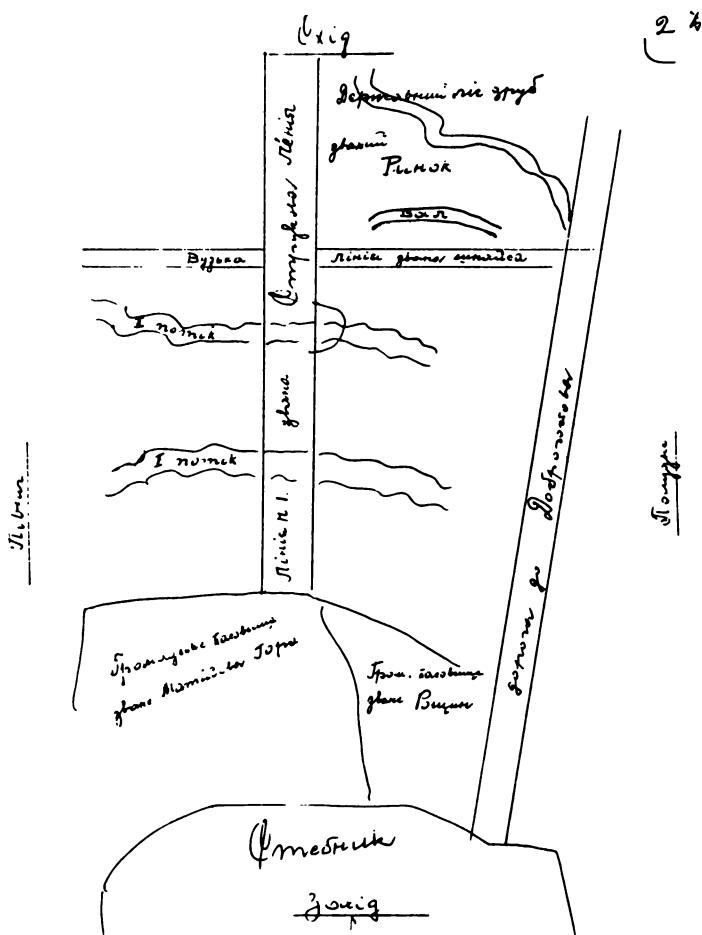
Лев Струк

ДЕЩО ПРО ЛЕГЕНДАРНУ НАЗВУ МІСТА ДРОГОБИЧ

На схід від Стебника є громадське пасовище, зване Матійова Гора, яка від Сходу граничить з державним лісом Посіч. З Матійової Гори входимо на лінію Ч: I званою Струкова лінія, (так називали лінію Ч: I жителі Стебника, тому, що цю лінію було приділено мойому батькові на сіножат' Надлісництво Доброгостів і Переходимо потік 9: I, а потік ч: II обходимо півколесом вправо і йдемо до вузької лінії званої Шнайса, яка перетинає лінію Ч: I. На схід від вузької лінії Шнайса в трикутнику лінії ч: I, шнайси та потока, приблизно 100 метрів від Шнайси, знаходиться слід мурованого валу. За моєї пам'яті в роках 1910 до 1940 вистачило розкопати вал в глиб 0.20 до 0.30 метра, щоб знайти цеглу, яка вже розсыпалася. Цей згаданий трикутник лісу, де знаходиться вал, звали Ринок. Це був зруб багатий в малини й суници. Наводжу це тому, що місцеві селяни, як ішли в ліс по малини чи суници, говорили: Іду в Ринок на малини, (суници). Місцева легенда, що цей Ринок — це колишні руїни міста Бич, яке колись зруйнували татари. Місцева легендарна назва Бич походить від слова бич, (батіг), бо тодішні кочовики гнали стада волів з Карпат на Долі і, відпочиваючи під містом Бич, купували там бичі (батоги) для дальнього транспорту волів.

По зрунуванню татарами міста Бич 8 км. на захід від Бича повстало нове місто Дрогобич. (Місцева легенда пояснює: тому, що за бичі (батоги) в місті Дрогобичі платили вищу ціну, як в місті Бич.)

На північний схід від Стебника є село Болехівці. На 3-му км. дороги з Стебника до Болеховець, по правій і лівій стороні дороги, знаходяться великі могили (кургани) які мають походити з часів наїзду татар. Ці могили знаходять також коло села Рихтичі.

Лев Струк

ДЕЩО ПРО КОПАЛЬНЮ В СТЕБНИКУ

За часів Австро-Угорщини копальня була державною. Так робітники і урядовці були марно оплачувані, може тому, що мали право до державної пенсії. В роках 1917 до 1918 найвища платня кваліфікованого робітника чи ремісника виносила 4.40 кор., а найнижча денного робітника 0.60 кор. Вся адміністрація була в польських руках і поляки протегували поляків на кращі і добре оплачувані місця праці. Дістатися на працю до копальні українцеві було дуже трудно, хіба як записався в члени читальні Качковського, бо керівником відділу на поверхні був москвофіл, який мав велиki вплив на адміністрацію і рішаючий голос в приниманні робітників не поляків. Таким чином в тих часах Стебник був в більшості москвофільським.

З хвилею окупації Галичини поляками обставини дещо змінилися в користь українців, бо в місце священиків о.Хиляка і о.Петра Лазурки прийшов ідейний українець о.декан Петро Микелита. Про о. Микелиту вичерпно згадує П. Михайло Івасівка в І-му виданні Дрогобиччини.

В 1922 році польська держава, не маючи капіталу на інвестиції видобувати каїніт (штучний навіз) і сильвініт (мінеральна сіль), винайняла копальню приватному підприємству ТЕСП. Товариство Експлоатації Солі Потасовей. Робітники, довідавшися, що ТЕСП має на меті позбутися старих робітників, переважно українців, вийшли на страйк. Вислід страйку забезпечив робітникам і урядникам, які в день контракту були на списку робітників, право до пенсії навіть за роки відпрацьовані в приватному підприємстві ТЕСП, з тим, що урядники, не бажаючи залишитися в приватному підприємстві, можуть перенестися на іншу державну саліну в Дрогобичі, Велічці і Бохні.

Приватне підприємство значно збільшило платні робітникам і урядникам, але з цього мало скористали робітники українці, бо високо оплачувані місця праці обсаджувано поляками, спроваджуваними з Польщі. На 40 урядників були 3 українці.

В 1930 році Заряд ТЕСП, маючи на меті позбутися старих робітників і урядовців зліквідував продукцію їстивної солі (монополь держ.) та звільнив з праці вищезгаданих трьох урядників українців і майже всіх старих робітників, хто не мав 15 літ праці, не мав повного права на пенсію, їм виплачувано лише "відправу". Всі звільнені пішли в процес, який виграли, бо Заряд ТЕСП переочив роки військової і воєнної служби в австр. і польській арміях, які то роки по закону входили в роки праці.

Заробітні платні становили в 1930 році (місячно): Інж. директор копальні 3,500.-зл.+премія від продукції прибл. 3,500.-зл; Інж. керівник відділу 1,200.- до 1,500.-зл; технік копальні т.зв.штайгер 1,000.-премія від продукції приблизно 500. кресляр 1,000.-зл. Керівник адміністр. секретар 1,000.-зм., адміністр. керівники відділу 400.до 500.- зл. адміністр. урядники 300.- до 350.- зл. найнижча платня адмініс. урядника 240.-зл.

Робітники: ст. гірник в акорді 400.- до 500.- зл.

мол. гірник в акорді 350.- до 400.-зл.

возаки в акорді 250.- до 350.-зл.

Кваліфіковані ремісники, ковалі, слюсарі від 300.- до 360. зл.

Сторожі і погоничі коней 150.- до 220.- зл.

Звичайні некваліфіковані робітники землекопи і т.п. 120. - до 150.-зл

Так звані зваричі при продукції їстивної солі, які мусіли працювати всі дні в міс. за виїмком Різдвяних і Великодніх Свят, 250.- до 320. - зл., помічники возаки 180. - до 220.- зл.

Думаю, що сьогоднішні обставини в копальні Стебник змінилися в користь спроваджуваних москалів і українців яничарів, а місцеві українці дальше на останньому найнижчому рівні.

Українська школа в Стєбнику

Копальня соли в Стєбнику

ПЕРЕКАЗ ПРО МІСТО ДРОГОБИЧ

На південь від теперішнього міста Дрогобича пливе ріка Тисъмениця. Через цю ріку переходить битій шлях, що веде з Дрогобича до купелевого місця Трускавця. Зараз недалеко від цього шляху стоїть гора, що носить назву Татарська гора, з котрої вид розтягається на дооколишні місцевості. Цю гору татари укріпили в тому часі, як вони заняли Галичину за часів короля Данила. В цій кріпості жив цілий татарський чамбул, який роз'їздив по тодішніх наших селах і грабував та немилосерно здирав податки, які накладали татарські "бей". Цю укріплена гору татари називали "беч" а українці "бич". До послуги татари мали ясир, в якому були українці забрані в татарську неволю. Вони жили довкола цього укріпленого місця, яке було під татарським надзиром. Татарські здирства надокутили українцям і вони з дооколишніх сіл зорганізували великий озброєний відділ і вночі напали на татарський чамбул і при помочі українців, що жили довкруги кріпости, цілковито винищили татарських зайдів. Після цього оселю "Бич" перенесли на північ на другу сторону ріки Тисъмениці на іншу гору та назвали цю оселю" Другий Бич", що пізніше перейшло в назву Дрогобич. Це така коротка історія міста. Є ще інший переказ, що цей озброєний відділ українців зорганізував боярин Ярун, і що мешканці дооколишніх сіл це були бувші кельти, що цілковито зукраїнізувалися, мали свою шляхту. Колись дуже давно кельти оселилися в Карпатах, однак пізніше більша частина вимандрувала на захід, а менша часть осталається на місцях і цілковито зукраїнізувалася. Деяшо по прізвищах видно кельтські сліди. Правдоподібно нинішнє велике село Губичі мало бути центром кельтського поселення й також повстанського руху проти татарських наїзників.

*Подав інж. Володимир Флюнт
уродженець міста Дрогобича*

DROHOBYCH COUNTY | THE LAND OF IVAN FRANKO

This second volume contains a series of articles and memoirs written by former inhabitants of the City of Drohobych and the villages of Drohobych County in Western Ukraine, in which they essay to depict in a true light their former lives, before the Soviet Russian occupation in 1945, which persists to this very day. The Russian occupiers in their publications claim that the Ukrainian people could develop culturally and economically only after they were subjected to the domination of the Russian Communists. In this book many authors discuss the various aspects of the life of the Ukrainian people in Drohobych County and in the city itself and conclude that in spite of the hostile Polish domination of that area (1919-1939), the Ukrainians succeeded in attaining considerable economic and cultural achievements, which present-day Soviet Russian occupiers deny, and even brutally destroyed as "bourgeois and nationalist institutions".

Dr. Paclawsky wrote about Drohobych during the period before World War One, A. Hladovych wrote about the work of Ukrainian students, and Dr. W. Modrych Werhan detailed repressions against Ukrainians in Poland by the Polish government in 1930.

The second section of the book deals with three famous residents of Drohobych: Ivan Franko, noted Ukrainian writer and scholar; Bishop Soter Ortynsky, the first Ukrainian Catholic hierarch in the United States; and Dr. Stepan Wytwytdky, president of the Ukrainian National Republic-in-exile.

An interesting article about F. Lewytsky, pioneer engineer in the field of oil from Boryslav, written by his daughter, Mrs. Daria Lewytdka-Khronoviat.

The fourth section includes many memoirs, the most interesting of which is one by M. Swasiwka, which deals with the year 1939 in Poland and the first days of the war in Lviv. He also contributed an article about the workers and peasants of Ivan Franko's works, and a third one about how Communists falsify the history of Drohobych and the surrounding territory.

Many former inhabitants and residents of Drohobych and its county are dispersed throughout the diaspora, but they are united by a strong bond of past activities, loyalty to the cause and belief in the Ukrainian ideals of freedom and independence. Whether they live now in the United States,

Canada, or Australia, they feel the same as when they fought and suffered as young men and women for the progress, rebirth and liberty of their people. Hence, this book is the result of the spiritual unity of former inhabitants of Drohobych County.

Д-р Лука Луців і інж. Володимир Осередчук на відвідах у "Свободі".

ВІД РЕДАКЦІЇ

З Божою допомогою вдалося Центральному Комітетові Дрогобичан видати вкінці другий том свого регіонального збірника "Дрогобиччина — Земля Івана Франка". Це заслуга Центрального Комітету з його голововою інженером Володимиром Осередчуком, якого З'їзд Дрогобичан в 1974-му році вибрав майже одноголосно, бо тільки один голос був проти. Хоч були і деякі перешкоди, то Ц. К. Дрогобичан таки довершив свого діла і може дати своїм землякам другий том книжки про місто Дрогобич і Дрогобиччину.

Переглядаючи перший том нашого збірника з 1974-го року ми ще раз побачили, що можемо бути гордими з нашої книжки про Дрогобич і Дрогобиччину, бо в ній дали ми багато цікавого матеріалу і понад 200 світлин. Нашу книжку хвалив д-р Богдан Бородайко у "Свободі" з 27-го листопада 1974-го року, хвалив її і проф. д-р Василь Лев, голова Комісії Регіональних Дослідів при Н. Т. Шевченка.

Тепер чотири роки пізніше, видаємо другий скромніший том нашого Збірника, який є доповненням до первого тома, бо деякі автори речево доповнювали, а то й поправляли деякі статті з первого тома. В цих доповненнях деколи видно і засильно полемічний тон нових авторів,

але Редакція уважає, що не треба було злагоднювати гостроти цього поплемічного тону, бо самі читачі пізнають, що автори в першому томі не діяли зі зловоїволі...

Між славними дрогобичами згадали ми і першого українського єпископа в Америці Сотера Ортинського, бо він навчався в дрогобицькій так званій "червоній" школі на торговиці і в дрогобицькій гімназії.

Може хтось робити закиди, що немає в нас про це і про те, та це не наша вина, ми просили присилати матеріали в обіжниках, і всі матеріали використані Редакцією.

Що можна було надрукувати цей "худий" другий том на 236 сторінок (Перший том мав 840 сторінок!) — то це заслуга трьох наших земляків: д-р Модрича Вергана, А. Гладиловича та М. Івасівки, які дали більше матеріалів до нашої книжки. Тут дякуємо за їхню безкорисну працю. Дякуємо і всім іншим авторам за прислані матеріали на те, щоб дати свідоцтво історії, як виглядала праця українців в нашій вужчій батьківщині, в славній Дрогобиччині — Землі Івана Франка.

Кінчаємо наше "Слово від Редакції" тими самими словами великого земляка Івана Франка, як це зробили і в першому томі:

О, краю мій, Підгір'я ти прекрасне,
Як я люблю, як я люблю тебе!
Мов зірка та, що світить і не гасне,
Так та любов в душі моїй живе.

Як радо дав би я для щастя люду твого
Пролити хоч раз всю кров із серця мого!

Л. Луців

ЦЕНТРАЛЬНИЙ КОМІТЕТ ДРОГОБИЧЧИНИ

Від ліва до права сидять: мігр Володимир Яців, мігр Василь Колінко, Микола Курчак, д-р Василь Модрич-Вергсан, інж. Володимир

Осєредчук, д-р Лука Луців, л. Ольга Стефанович, Михайло Івасівка.
Від ліва до права стоять: Теофіл Дякун, інж. Богдан Соболта,
Микола Кунцьо, інж. Андрій Сольчанник.

ЗМІСТ

ДЕЩО З ІСТОРІЇ ДРОГОБИЧА І ДРОГОБИЧЧИНИ

Д-р Віктор Пацлавський. Дрогобич перед Листопадовим чином	9
М. В. Верган. Пацифікація Дрогобицького повіту	21
Адольф Гладилович. О. Олекса Пристай про Трускавець і Дрогобич у другій половині дев'ятнадцятого століття	27
П. Г. Юрченко. Церква св. Юра в Дрогобичі	31
Адольф Гладилович. Таємний польський документ про Івана Франка ..	
Л. Лепкий. Вітражі у мразницькій церкві.....	38
Адольф Гладилович. Дрогобицька Студентська секція в 1931-1936 роках	41
Василь Колінко. Втрати Студентської секції в Дрогобичі в роках 1939-1940	43
Інж. Володимир Несторович. Філія Союзу Українських Купців і Промисловців у Дрогобичі.....	46
Mrp. Мирон Уtrysко. Дрогобиччина частина Боайківщини	49
Андрій Даріян Сольчаник. Гомін неповторних днів.....	54
Дада Гнатів. Всеплюдна школа ім. Т. Шевченка "Р. Ш" в Дрогобичі	59
Інж. Д. Білий. Большевицьке придушування релігійних проявів у дрогобицьких школах	60

СЛАВНІ ДРОГОБИЧАНИ

Василь Модрич Вєрган. Д-р Степан Витвицький — діяч Дрогобиччини і Президент УНР в екзилі.....	65
о. Василь Ваврик, ЧСВВ. Єпископ Сотер Ортинський — учень драгобицької гімназії	74
О. Твардовський. Василь Франко розповідає про свого стрийка Івана Франка	78

ДІЯЛЬНІ ДРОГОБИЧАНИ

Дарія з Левицьких Хроновят. Інженер Філіп Левицький	84
Директор Михайло Бараник	94
Микола Курчак	95

<i>Д-р В. Модрич-Верган. Д-р Микола Сас Терлецький.....</i>	101
<i>Життєпис бл. п. д-ра Івана Кобилецького.....</i>	109
<i>В. М. Вєрган. Олександра Стакура Терлецька .....</i>	112
<i>А. Драган. Лука Луців — літературознавець .....</i>	117
<i>Л. Луців. Інженер Володимир Осередчук (Короткий життєпис) .....</i>	125
<i>Проф. Микола Величківський. Професор д-р Михайло Рабій .....</i>	128

СПОМИНИ

<i>Богдан Левицький. Спомин про перебрання влади в Дрогобичі ...</i>	133
<i>Марія Левицька. Пам'яті судді Богдана Максиміліяна Левицького .</i>	137
<i>Д-р Лука Луців. Босо з Грушови до Дрогобича і у світ .....</i>	139
<i>А. Гладилович. Спогади Анджея Хцюка про його рідне місто Дрогобич .....</i>	148
<i>Михайло Івасівка. Тривожні роки 1938-1939 .....</i>	151
<i>Інж. Михайло Терлецький. Улично. Спогад .....</i>	170
<i>Інж. Богдан Соболта. Мої переживання в Дрогобичі .....</i>	177
<i>Микола Турік. Село Снятинка .....</i>	181

СЕЛЯНИ Й РОБІТНИКИ В ТВОРАХ І. ФРАНКА

<i>В. М. Вєрган. Побут селян і робітників Дрогобиччини в творчості І. Франка .....</i>	187
--	-----

КОМУНІСТИ ПРО ДРОГОБИЧ І ДРОГОБИЧИНУ

<i>В. М. Вєрган. Дрогобич і Дрогобиччина в комуністичному світлі ..</i>	209
---	-----

ПЛАСТ

<i>Пл. сен. М. Івасівка. Пластове свято весни в 1930 році .....</i>	219
<i>Пл. сен. Юрій Федорович (Чорний Джек) .....</i>	223
<i>Скавтмастер Михайло Іваненко .....</i>	218

РІЗНЕ

<i>А. Гладилович. Доповнення про купецтво і пресу .....</i>	224
<i>Вставлення помилок .....</i>	225
<i>Лев Струк. Про назву міста Дрогобич .....</i>	234
<i>Лев Струк. Про копальню в Стебнику .....</i>	236
<i>Інж. В. Флюнт. Переказ про місто Дрогобич .....</i>	239
<i>Резюме англійською мовою .....</i>	240
<i>Л. Луців. Від Редакції .....</i>	242
<i>Фото Ц. К. Дрогобиччини .....</i>	244

